6045

O. Josip Mlinarić O.P.

DR IVAN ŠKREBLIN

ODGOJ

ZAGREB

O D G O J

UVOD

Pod riječi odgoj mislimo na takozvani polarni snošaj između odgojitelja i odgajanika kao i njegovu "redukciju"-samoodgoj. Isključujemo iz sadanjih razmatranja odgojni snošaj, koji se odvija kao u nekom "trinarnom" ili barem tročvornom odnosu: odgojitelj, odgojno dobro, odgajanik. Taj "trinarni" snošaj zovemo obrazovanje, a njegovu "redukciju" samoobrazovanje. O obrazovanju i samoobrazovanju ne raspravljamo zbog tehničkih razloga. Odgoj i samoodoj smo odijelili od obrazovanja i samoobrazovanja i stoga, jer ćemo u "odgoju" razviti ponajviše genetički način promatranja, a u "obrazovanju" pretežno aksiološki. Razumije se samo po sebi, da "odgoj" i "obrazovanje" čine cjelinu, a kada bismo ih udružili, tada bi cjelina dobila naslov: pedagogija.

Na ovom ćemo mjestu promotriti jedino odgoj. Odgoj ćemo razraditi u dva aspekta. Prvi nazivljemo njegom, a drugo vodstvom. Oba se aspekta odnose na jedno biće: odgajanika, pa su nužno nešto jedinstveno. Mi ćemo ipak u svrhu lakšeg pregleda razumski lučiti ovu cjelinu. Kolikogod ovako razmatranje ima svoje dobre strane, ipak bi moglo biti povodom da netko pretjerano naglašuje bilo koji od spomenutih aspekata, što se i događalo u raznim oblicima kroz povijest odgoja. Tako su na primjer naturalisti uz minimum njege nastojali izvesti sve odgojne zadaće. Druga bi na primjer bila skrajnost, ako bismo sav odgoj pretvorili u neprestano i neograničeno vodstvo, što bi značilo odgojnu diktaturu. U ovakvu su skrajnost znali upadati i katolički orijentirani praktičari.

Uz njegu smo povezali glavne značajke, koje su važne da bismo lakše shvatili mladenačku dušu u razvojnoj dobi. Ovakovo naime gledanje istovremeno upozorava na roditeljske i uopće odgajateljske tipične pogreške: krivu praksu, preveliku revnost, propuste, a ujedno upućuje na pravilnije shvaćanje dubljeg smisla u dosljednosti odgojnih pothvata.

Naša smo razmatranja o odgojnom vodstvu ograničili na najnužnije. Uz pozitivni rad vođe i potrebno dublje shvaćanje odgojnog vodstva nijesmo mogli mimoići njegove opasnosti i češće pogreške. Vođino smo držanje u vezi s razvojnom dobi mladeži nagovijestili u njegi, da bismo uštedili na prostoru. Za odgojnu je dinamiku pitanje voditeljeve ličnosti od najveće važnosti. Mi smo ga načelno uklopili u otsjek o samoodgoju.

U svim odgojnim pothvatima samoodgoj ima izravno ili neizravno središnju važnost. Samoodgoj je naime jedan od parcijalnih ciljeva odgoja. Bez samoodgoja se ne može ostvariti individualna, cjelovita i uravnotežena ličnost. Odgojitelj, koji ne provodi samoodgojnu praksu, gubi odgojiteljsku svježinu i poduzetnost u tolikoj mjeri, da postaje ne samo suvišan, već i štetan po odgoj mladeži.

U ovom sam spisu nastojao istaknuti aktivnost djetinje i mladenačke duše. Ovakvo shvaćanje dječje i mladenačke dobi nije tek plod modernih istraživanja, već jednako genijalno razlaganje velikog Augustina (isp. Ispovijesti, knjiga prva, glava 7. i 8.).

.....

A N J E G A

Kad je odgoj usmjeren na samog odgajanika, te je težište odgajalačkih poduzeća na vanjski način upereno i ispoljeno prema njegovoj osobi, govorimo o njegi. Ne mislimo kod toga isključivo na njegu, koja je usko povezana sa higijenom. Od nje se ne može posvema odijeliti, ali je u svojoj biti nešto drugo i nešto više od običnih higijenskih primjena. Njega ima gleda mlado biće u njegovoj cijelosti i kao takova kod pojedinih svojih pothvata nastoji spajati sadašnjost ne samo sa prošlosti, već i sa budućnosti, pa se tu najuže povezuje sa odgojnim vodstvom.

Ipak i njega ima sa higijenom ne samo doticajnih područja, već se u prvim godinama usko povezuje s njome. Tu ima higijena i njega odnošaj sredstva i cilja.

Cilj, koji želimo postići odgojnom njegom ima u sebi pozitivne vrijednosti, ali samo u toliko u koliko njegom nastojimo pravilno pomagati odgajanikov razvoj. Drugim riječima: njegom bi trebalo ostvariti toliko, da naša odgojna nastojanja nebi bila na štetu odgajanikova razvoja. To je zapravo i dublji smisao same riječi njega.

Možda bi se moglo kome prčiniti, da je pitanje njege manje važno poglavlje odgojnih nastojanja. Mi ćemo se moći uvjeriti kod odgojnog vodstva, da tome nije tako, i da se na žalost često događa, te odgojitelji griješe i protiv posve primitivnih zahtjeva pravilne njege u vezi s odgojem. To znači, da se lagano mogu ogriješiti u ono dobro, što ga dijete ima u pravilnoj mjeri, ali ga svojim poduzećima umanjuju, a koji put i ništi.

Stoga ovdje iznosimo razvojnu dob djeteta sa svima njezinim bitnim pojavama, da bi je odgojitelj upoznao i mogao pravilno ocijeniti što dijete u prosjeku u kojem vremenskom razmaku očituje i kakav stav zauzimaju roditelji i odgojitelji prema nekim pojavama, osobito kada se radi o pogreškama. Odgoj bi donosio mnogo više uspjeha kada bi roditelji i odgojitelji znali takove pojedinosti i pravilnim se shvaćanjem čuvali odgojnih kratkih spojeva i svake površnosti, koja pregleda male početke skretanja djece na puteve koji ne vode k punini njihova unutarnjeg bića.

Prema tome u njegi nastojimo u prvom redu smanjivati ili barem ograničiti broj teških odgojnih pogrešaka, koje su tipične za gotovo svaki odgoj. Ukoliko pokazujemo pozitivne putove u odgojnom postupku, činimo to izborom sredstva, koja su po našem uvjerenju najprikladnija. Ipak pojedini slučajevi u odgojnoj praksi mogu saliti odgojitelja, da se zadovolji djelomičnim uspjehom u primjeni tih sredstava, a ne punim, očiglednim i svestranim nestankom svake zapreke. Ovo nas potanje sili, da priznamo, kako u odgoju nema unaprijed određenih nepogriješivih predviđanja, već mnogo toga ovisi o duhu provođenja takvih zasada i o individualnosti odgajanika.

I. PREDŠKOLSKO DIJETE.

1. Dijete kao osoba.

U ovom odsjeku razmatramo posebno psihologiju razvojnog doba djeteta sa njezinim bitnim očitovanjima, a kod to-

ili ujedinjujemo s tim manifestacijama odgojnu problematiku, kako se ona neposredno nadovezuje na njih. Takav postupak nosi sa sobom dio odgojiteljsko-tehničkog vodstva u općenitim smjernicama, pa se i tu obistinjuje naša prvotna napomena, da se trodjelna razdioba u sebi očituje više logičkim odijeljivanjem negoli stvarnim snošajem odgojnih problema. Nema trodjelnosti u odgojnom djelovanju, pogotovo nema neke sukcesije, da bi najprije bila potrebna samo njega, (što bi se npr. odnosilo na predškolsko dijete). Onda opet samo obrazovanje (pohađanjem škole), napokon vodstvo u predpubertetno i pubertetno doba, (u težim pitanjima orijentacije mladog čovjeka).

Pratimo li dijete od prvih njegovih manifestacija životne aktivnosti, podrobnim ćemo promatranjem doći do uvjerenja, da se ono brzo počinje vladati kao osoba. Ta osoba ima u sebi neumrli duh. Duh, koji je počelo i motor specifično ljudskog u čovjeku. Ovo se počelo, istina, očituje postepeno, ali je njegovo ispoljavanje snažnije negoli su to ustanovili mnogi naučenjaci, kojima bijaše to predmet neposrednog zanimanja. To se odnosi i na prvu godinu dječjeg života. Rano se dječje doba na svoj način očituje u neovisnosti, premda bi se činilo da se radi samo o ovisnostima od svih. Dječja je neovisnost tolika da se treba čuditi, da je nijesu opazili i pravilno naglasili već mnogo prije. Dijete nastupa kao osoba već u prvoj godini svoga života. To se može lako opaziti, kad ono plače što zapravo ne mora biti samo zov u pomoć, već i protest na stanje u vezi s njegovom osobom. Ono plače, ali je takav plač nerijetko za fino uho ljubezne, dobre majke različit, ako je dijete gladno i traži hranu, ili je pak dijete mokro, zamazano i traži potrebnu čistoću, ili mu je na pr. veoma hladno ili prevruće, da ne može podnositi. Ne mora tu biti samo plač znak dječjeg opiranja, već i mahanje rukama, različiti izražaji njegovih očiju. Dijete je dakle već sada osoba, što će tek kasnije očitovati u većoj mjeri, kada će nadoći brojnije mogućnosti za to očitovanje. Ono naime svoju aktivnost ispoljava u svakom smjeru, gdje može štogod staviti u pogon. Najprije svoje ruke, zatim noge, a pomalo i glavu. Kod toga njegove oči, pogotovo tamo iza šest mjeseci starosti, daju već prve nesumljive znakove i izražaje njegova shvaćanja, njegove simpatije, ali i negodovanja.

A što da tek reknemo na govorne predoblike djeteta. Njegovo se dobro osjećanje lagano primjećuje po "gukanju", laganom praćakanja i sličnom.

Ovako opisivanje dječjeg prvog razdoblja činilo bi se u prvi mah kao neko romantično gledanje na dijete, njegovu dušević nost i njezina očitovanja. Ipak smo daleko od toga; samo naglašujemo, da dijete ima i u toj dobi puno ljepote, ali isto je tako jednostavno i u granicama svojih mogućnosti pristupačno svojoj okolini.

U ovo doba trebaju roditelji posebno pripaziti na okolnosti, koje su važne, da ne reknemo i sudbonosne za čitav dječinji razvoj. Stvari se odnose na pitanje ishrane, odijevanje i prvih pravilnih navika.

2. Ishrana.

Pitanje ishrane djeteta ima samo jedno pravilno rješenje, a to je, da dijete prima naravnu hranu, koja je primalo i u materinom krilu. To je prirodni nastavak koji daje jamstvo pra-

vilnog napr[illegible] djeteta. To je hrana, koja u prvim danima njegova živo[illegible] daje sve potrebno, a isto vrijeme neopasno i ne škodljivo po njegov život.

U tom smjeru treba sve više naglašavati materinske dužnosti. Od njih je ispričava samo bolest, kada presahne mlijeko ili [illegible] po srijedi drugi razlog, koji bi prenio zarazu na dijete. U drugu ruku treba paziti da se dojenje materinskim mlijekom ne produži preko stanovitog vremena, jer i to nosi sa sobom opasnosti, kojih nijesu prerevne majke svijesne. Postepenim rastom djeteta dolazi ono i do prvih zubića. To nije samo simbolika, već i putokaz, da je dijete podesno i za drugu hranu, koja nije tek u posve tekućem obliku. Tako su zubići vanjski znak, da se hranom može početi u različitim smjerovima, kako to daje slutiti dječji napredak. Povrh toga majčino mlijeko sve pomalo od šestog mjeseca gubi fosforne, kalcijeve i druge tvari, koje su potrebne za izgradnju kostiju. Ako se majka ograniči samo na hranjenje djeteta vlastitim mlijekom, ona može skriviti da dijete, a kasnije i kao odrasli ima krhle zube, možda i deformirane noge ili postane bogalj zbog rahitisa.

3. Odijevanje.

Odijevanje djeteta ima svoju važnost za odgoj. Stari način zamatanja u pelene tako, da je dijete ne samo sputano, nego da se spriječaga pravilni krvotok, moramo osuditi. To se radilo prije u uvjerenju da će se spriječiti kako bi se noge ili hrptenica skrivile ili čak kako bi se krive ispravile. Jedna i druga stvar najlakše dolaze, kako smo malo prije vidjeli zbog rahitisa, a ovaj opet oe neracionalnog hranjenja. Pustiti dječjoj aktivnosti njezino polje rada već u ovo doba znači samo uskladiti s onim zašto je dijete i došlo na svijet, da se služi u granicama dopuštenog svojom slobodom. Stoga ruke i noge djeteta neka imaju mogućnosti kruženja. Da se to postigne najbolje su tako zvane vreće u kojima su udovi slobodni ali ih dijete ne može razgoliti, jer je vreća obazrivo svezana oko vrata. Ovakav način odijevanja djeteta nosi sa sobom još jednu dobrobit, jer dijete neće nositi svoje prste ravno u usta. Od takva se naime običaja razvija kod djeteta navada, koju neki drže posve bezazlenom, a u kasnijim mjesecima kada probijaju zubići, i potrebnom, da dijete smanji svrbež na desnima. Međutim su podrobnija promatranja i shvaćanja posljedica iz takovih navika dovele vrijedne pedagoge i roditelje do spoznaje, da sisanje prstiju ne samo da nije higijensko, već je od velike štete za samo dijete u njegovoj odrasloj dobi. Pokazalo se da takva djeca redovito žive veoma nesuzdržljivo u šestoj zapovijedi Božjoj. Možda će se tko upitati, da li je moguće ovako nedužnu stvar povezati sa tako teškim posljedicama? Podrobnija promatranja kod djece, koja su naučila sisati prst (redovito je to palac), pokazuju kako kod sisanja prsta djeca promjene boju u licu, ona se zažare, a njihove oči postanu sanjive i staklenaste. Upravo se iskopčaju od svakog utjecaja okoline kod toga užitka. Savjesni psiholozi i pedagozi kažu, da je ta pojava seksualnog značaja, premda ni dijete ništa ne misli na to, niti šta zna o tomo. To je ono što se sprema na posve neznatnim stvarima, a poslije uzrokuje slabosti i neotpornost prema izravnim seksualnim podražajima. Što kažemo o sisanju prsta, morali bismo, ako u manjoj mjeri, primjeniti i na sisanje "dude".

4. Osvajanje prostora i snalaženje u vremenu.

U vremenskom razmaku od početka druge godine do uključivo treće, dijete "proširuje" svoju okolinu, ono se daje na osvajanje prostora. Tu su mnogo savršenije uposleni ruka i noga. Ono se priključuje predmetima. U početku hvatanje ručicama i u prevelikoj rastojnosti, jer predmeti kao takovi nijesu tek nešto što djeluje na naša osjetila, već u velike i stvari našega djelovanja. Zbilja nas zove na djelovanje. Uz ove se stvari pomalja i sposobnost govora. Ona je po našim pojmovima dosta skučena, ali je način govora djeteta, koje se služi jednom, a koji put i dvije riječi, koje imaju posve isti korijen tako bogate, da ipak može roditelj razvidjeti o čemu se radi. Isti djetinji zov "mama" pokazuje kod notalnog izražaja i čuvstvenu boju, pa je posve jasno, da je dijete, koje se služi riječi, makar i nakaženom za naše pojmove, autor svojega načina izražavanja. Kada je dijete prebrodilo poteškoće osnovnih pojmova konvencijonalnog govora, ono pokazuje svu sklonost, da potraži smisao zbilje, s kojom se ono susreće. Dijete naprosto pita: Što je to? Zašto je to? Upitna čestica zašto ima posve drugi smisao. Dijete zapravo želi pitati: Čemu je to? Dijete se zanima za svršnost. Ipak uza sve to, kako god bi odrasli očekivao, da zbog svršnih odnošaja i traženja povezivanja s njima djeca žive u budućnosti; to ne stoji, jer ona žive gotovo isključivo u sadašnjosti. Ono zapravo jedva da ima štogod u svijesti iz prošlosti, a o budućnosti mu nedostaje gotovo svaka predodžba. To se može pokazati na više načina. U vezi s budućnošću dijete pokazuje interes samo za one pojedinosti, koje se mogu u cijelosti ili barem djelomično primjeniti na sadašnjost. Drugo sve ispada iz vidnog polja djeteta. Pogotovo djeca ne žive u prošlosti. To se očituje u činjenici, što su djeca zabezeknuta, kada ih pitaju za račun što su prije učinila, ako je i njihova savjest nešto reagirala. Oni su sretni, da se onaj momenat nije ništa dogodilo ili da je barem sretno prošlo. Kako oni žive u sadašnjosti pokazuje i okolnost da su djeca jednako zaboravljiva kao i odrasli. Razlika je u pamćenju kod djece i odraslih, da oni pamte veoma lako događaje, kod kojih su bili, na bilo koji način sudionici, bilo zaposlenjem, bilo slušanjem ili gledanjem. Za malo područje imaju vjerno pamćenje. U svakom drugom pogledu pamćenje im je nepouzdano, jer se u nj mješa mašta, koja je kadra izvrnuti osnovne elemente pojedinih događaja. Ono je kadro po sličnosti spajati različne stvari u jednu cjelinu, a da kod toga ne pita za logičku povezanost, samo da "ostvari" svršnu zamišljenu cjelinu. Stoga su psiholozi protiv toga, da djeca budu svjedoci u procesima.

5. Fabuliranje.

Već tamo iza druge godine kod sposobnije i nadarenije djece opaža se kako oni fabuliraju. Sami naime slušaju rado priče, u njima su ako se pravilno pripovjeda oni sami glavni junaci, koji plaču i drhšću nad sudbinom ugroženog, koji se rado vesele pobjedama glavnog junaka. Ali ne moraju biti samo pripovjetke uvijek poticaj da proradi dječja mašta, već su često i osobni doživljaji, koji imaju neku vanjsku vezu sa stvarima, što će ih dijete iznijeti. Tako je na pr. jedan dvogodišnji dječak često gledao kako se parcovi natjeravaju na nekom prostoru. On se s drugim dječacima svojim vršnjacima nabacivao još nejakim rukama kamenjem na parcove, i jedva da su mogli kojeg pogoditi. Nekom je zgodom došlo do razgovo-

u društvu o parcovima, a tom je razgovoru prisustvovao i jedan od onih junaka. Taj uzme riječ i počne govoriti, kako je on uhvatio parcova. U društvu je postalo veselo. Smjesta je palo pitanje: "Kako si uhvatio parcova? A mališ će: ovako, i pokaže ručicama. Sada je slijedilo drugo pitanje: koliki je bio taj parcov? I tu nije mali oklijevao i pokazao rukama. Svi su prasnuli u smijeh, ali su počeli odobravati djetetu, da je nadareno i mnogo obećanje.

Ipak je potrebno postaviti kod toga druge kriterije prosuđivanja. Ponajprije valja izbjegavati svako povlađivanje, jer se na taj način može uvući u dušu habitus kombiniranja različitih stvari, koje su inače nespojive i dotjerati do tako zvane pseudologia phantasticae. U drugu se ruku nađu "odgojitelji", koji vide u nevinom pričanju djeteta samo golu laž, a dijete smatraju lašcem, pa ga često put poslije takve djetinjarije kruto kazne, primjenom šibe. Ovdje se u ovakvim slučajevima treba sve stvari takva značaja izvesti srednjim putem, a nikako se ne zanijeti u bilo koji ekstrem. Djetetu se može reći od prilike ovako: Ti si nam pripovjedao lijepu pripovjest. (isp. Schneider, Deine Kinder und Du, Freibrug im Breisgau, 1939. str. 82.).

6. Igra.

Pravo doba za dječju igru jest u razdoblju od 2-7 godina. Igra je od najvećeg značaja za pravilni razvitak djetinje duševnosti. To se osobito opaža tamo, gdje djeca nijesu imala djetinjstvo, koje se moglo odvijati barem u nužnom minimumu igre. Takova su djeca zaostala. Potvrdu zato možemo naći kod siromašne gradske djece, koja stanuju na periferiji, a njihovi su ih roditelji prerano uposlili (kao teklićе, raznošače novina, mlijeka i t.d.)

Igra je zapravo oslobađanje u nutrini sapetih dječjih energija. To je za njih najsavršenije potvrđivanje njihove ličnosti u socijalnom krugu svojihršnjaka. Igra je naime neprestana prigoda, da postanu invencioznі na svom malom području. Intelektom pronalaze nove puteve. U čuvstvu sreće okušavaju nove vrijednosti, koje im se neposredno otvaraju. Volja se propinje i ispotuje po nekoliko puta "ostvarenu" za njih "životnu zbilju" u malome.

Igra je zapravo ishodna pojav zdrave dječje aktivnosti. Stoga ju je teško omjeriti i obuhvatiti jedinstvenom teorijom, koja bi zadovoljila svakoga, kad je kritično proučava. Za neke je igra produkt suviška dječje snage. Drugima se pričinja igra kao posljedica težnje za znanjem. Za neke je prvorazredno socijalno značenje, jer se u njoj pojedinac obrazuje za zajednicu i t.d.

Već same spomenute teorije govore jasno o značenju igre za dijete. Ne treba mnogo izmišljati, kako će se djeca igrati, pače ne treba ni tražiti, a kamo li praviti za njih umjetne igračke. Njihova je invencija tako snažna, da se na vrijeme prikladan način pomognu. I zapravo najbolje su oni sami igračke, koje djecu sile na snalaženje. Pjesak, papir, komadi drva, štap.. od toga će oni redovito načiniti mogućnost za ugodnu igru. Ovakve ih igre čine invencioznima. Nasprotiv igre sa kupljenim igračkama i možda ukrasno obojenim jednostranim ograničenjem nji-

novu upotrebu do mehanizma, koji ih vodi u slijepu ulicu u pogledu invencije.

Ako promatramo dječju igru mogli bismo i tu lučiti razvojne faze. Najprije se dijete igra samo za sebe. Poslije-iza 4.godine-igra se više djece, ali jedno pokraj drugoga i napokon se počinju međusobno igrati.

Primjer i potvrdu prijašnje konstatacije možemo provjeriti na primjeru. Kada djevojčica dobiva lutku, ona je naokolo nosa, slatko joj tepa, sprema je u krevet i t.d. Sve to radi sama. Kasnije se udruži nekoliko djevojčica, ali svaka donese svoju lutku i svaka se igra za sebe s njome. U završnoj se fazi organizira cijelo domaćinstvo i sve zajedno sudjeluju u nekoj raspodjeli rada. Dakako, s vremenom se pojedina djevojčica individualno trsi oko svoje lutke, pa joj šije haljine i t.d.

U vezi s igrom mogu se potvrditi dva svijeta nastojanja i sposobnosti kod muške i ženske djece. Tamo već od 5.godine dalje može se već opaziti neka razdioba u biranju igara. Djevojčice prianjaju više uz lutku i igru trgovanja, a dječaci se opet zasebno igraju vojnika, željeznice, konja i t.d. Neki psiholozi sumnjaju, da je to dioba, koja je nastala zbog dječjih sklonosti, već nešto, što su roditelji svojim utjecajem usmjerili i tako osvojili djecu. Kod ove sumnje valja se ogledati na seosku djecu, koja ne primaju na dar igračaka. Djevojčice same i za njihovu dob veoma ukusno sašiju lutku, te se njome igraju, da o tome nijesu dobile inicijativu od svojih starijih. Jednako je sa dječacima, koji se penju, trče, hvataju, hrvaju i t.d.

Posebni čar u dječjem životu imaju "sakralni" nastupi u vezi sa svetom misom, procesijama, propovijedanjem. Tko je samo jednom neopazice promatrao takove manifestacije dječije duše, taj neće ni za čas posumnjati u njihovu religioznu invenciju. Takove su igre za njih doživljaj neposredne zbilje i prema tome djeluju u svakom pogledu samoodgojno i samoobrazovno.

7. Doživljaj granice.

Osnovno je pitanje, kako se vladati prema dječjem zahtjevu, da mu svaki predmet, kojim upada u oči i koji ga privlači, prikučimo ili čak da dijete prinosimo k njemu. U ovome treba imati smišljeni program, postojano ga i postepeno provoditi. Svaki predmet koji je neopasan za dijete mogli bismo mu dati u ruke, ali ako gledamo na cjelokupnost, možemo dijete time razmaziti tako da se osili i postane za roditelje prava pokora. Od takovih navika dođe i drugo zlo, da svaki predmet mora njemu služiti, a on se može pozabaviti i takovim predmetom, koji će ga unesrećiti, kao što je to vatra, oštri predmeti i t.d. Kako god bilo već u godinama između prve i treće mora dijete doživljavati granicu svojim zahtjevima. S malo predmeta, koje želi dijete dobiti treba da ga postepeno navučemo na to, kako bi ono samo sebe poslušivalo s tim predmetom. Ukoliko se je dijete osililo, pa despotski traži, da mu stariji želje i u opasnom, što više i nedozvoljenom, valja ga dovesti do toga da u tim poduzećima steče gorka iskustva i po koje razočaranje, dakako, u granicama njegove izdržljivosti.

8. Religiozno privikivanje.

Na ovom mjestu valja govoriti o religioznom privikivanju djeteta , ono se temelji na religioznom životu roditelja. Dijete ima živjeti u religioznoj atmosferi obitelji. Ono sudjeluje i nesvijesno u religioznom životu prve svoje godine života. Tu roditelji osim svoje večernje molitve mole posebno nad krevetom djeteta. Daju mu roditeljski blagoslov.

Kasnije se dijete gledajući svoje roditelje može lagano uvesti na sklapanje ruku možda i nevinom igrom (pljeskanje ručicama, zatim zatvaranjem ruku i postojanim držanjem). Pomalo i znak križa. To je za dijete do tri godine dovoljno. Pokazivanje religioznih slika i molitava pred njima mnogo pomaže i olakšuje djetetu religiozno-makar i nejasno, ali ipak čuvstveno jasno naglašeno doživljavanje. Razumije se da svako naprezanje djeteta u ovoj stvari nije odgojno. U svemu treba gledati interes djeteta, a onda na njemu graditi, ali redovito radije manje nego li previše, a pogotovo ne sve na jednom. Ipak se već u drugoj godini mogu djeca priučavati da na svoj način izreku riječ Bog. Prema svemu što smo prije rekli ne će biti to nikakova profanizacija.

9. Vjerski odgoj.

Do treće je godine dijete u stvarima religioznog odgoja moglo učiti iz pobožnosti svojih roditelja i svoje okoline. Iza treće je godine vrijeme da roditelji ili njihovi zamjenici upućuju dijete u vjerske istine.

Kod toga ne trebaju mnogo misliti, kako će započeti, jer za takvo poučavanje daje dijete dosta prigode, nerijetko i samo svojim upitima vodi na tu kolotečinu. Gradsko dijete upita (u jednoj zgodi): Zašto je pekar bijel?...Odakle pekaru brašno?...Od čega se dobiva brašno?...Kako vidimo ovakva i slična pitanja vode izravno posljednjem Uzroku i tako se neposredno nadovezuje nauka o Bogu Stvoritelju.

U toj se dobi treba ozbiljno zauzimati, kako bi roditelji pravilno bili na pomoć djetetu, da oblikuje svoju savjest. Kod oblikovanja savjesti dolazi na prvom mjestu poslušnost djeteta. Ali ona treba biti motivirana i vrhunaravnim razlozima, ako i ne uvijek. Posebno je dobro, ako, se djetetu pomogne, da uvidi posljedice svojih prekršaja, ali to mora biti posve zorno i neposredno kao prirodni nastavak prekršaja.

U večernjoj molitvi ne će dijete propustiti zahvalu, što se je moglo lijepo igrati. Cijela večernja molitva ne mora biti dulja od nekoliko rečenica. Od religioznih istina treba posebno pripaziti, da se djeci promumači Isusovo rođenje i Njegovo Otkupiteljsko djelo; na dječji način, ali i u blizini objavljene istine. Konačno o anđelima. Dobrima napose, a poslije tamo oko 5 i pol godina i o zlim anđelima.

10. Prkos.

Simpatično je za dječju aktivnost, da ona ne samo želi preuzezi neku vidljivu izvedbu, već traži samostalnu ulogu, kako smo to mogli vidjeti iz dječjeg fabuliranja. Ipak dijete ne ostaje samo u fabuliranju, već se prebacuje u vanjsku radinost, koja se očituje na različite načine. Jedan od nedvojbenih očitovanja svakako jest prkos. On se javlja kod

nadarenije djece sa 2 i pol godine, a svakako oko polovice 4. godine. Taj tako zvani prvi prkos dolazi veoma iznenada. Najedanput je majka ili tko u blizini djeteta došao u nemogućnost, da dijete odvrati od njegova prohtjeva. Kako da protumačimo sebi prkos djeteta, posebno kada nema razloga za takvo njegovo držanje. Na temelju svega, što smo rekli, taj je pojava posve jasna. Dijete, koje je osoba i koje je već od prvih dana branilo svoj suverenitet, makar i plačem, sada ga iskaziva prema drugima riječju ili držanjem, koje odaju svijest toga čina prema vani. Ovakav čin može biti pasivno izveden, ali može opet nastupiti djelatnost. Ovaj pasivan način držanja prije će biti svojstven djevojčicama, a drugi, djelotvorni, dječacima. Ipak nije u redu podijeliti uloge u takvom stavu na ove dvije mogućnosti. Sve ovisi o visini uzbuđenja, u kojem se dijete nalazi. Stvari mogu ići malim klimaksom i kod djevojčica. Najprije stoje mirno u kutu sobe, poslije kao odgovor na vanjski podražaj tupkanje nogama i slično.

Dječji se prkos nalazi gotovo u svakom dječjem opisu razvitka u tako plastičnoj slici, a nerijetko i njegova terapija veoma poučava, da je upravo korisno takve stvari čitati i njima se okoristiti. Tako na pr. imamo dječji prkos opisan: Helene Pages, Die Geschichte; Seemamm, Gipfeloben (str. 69-7o i 244-252).

Ovaj prkos roditelji općenito ne razumiju, a posebno se teško snalaze u pravilnoj njegovoj dijagnostici i još manje terapiji.

Dijagnostika je koji put nešto teža poradi toga, jer dijete pretjerano ispoljuje svoj'ja, što biva na temelju kompezacije, osobito kad je na heterogenom polju, pa ni oni koji su naučili tražiti uzročne veze ne mogu se sjetiti zašto je dijete takvo. Ali se još kod toga pojavljuje druga komponenta, koju treba jasno uočiti prije nego proglasimo, koju dječju tvrdoglavost prkosom. Kako ćemo naime vidjeti dijete zbog vanjskoga povoda, koji plaši njegovu maštu ne usudi se izvesti ili samo pokušati izvesti koje naređenje svojih starijih i što ga više nukamo to se možda više budi u njegovoj nutrini strah, pa se ne usudi ni maknuti a kamo li izvršiti zapovijed. Primjera za takve slučajeve može biti više. Dođe li dijete u goste, pa u blagovaoni imaju veliku uru, ona se može djetetu pričinjati kao veoma veliki i mrki čovjek, koji neumoljivo gleda dijete. Ako se u dječjoj spavaonici ili inače u sobi za spavanje nalazi klinčanica na kojoj su obješena odijela. Slušajnim sticajem okolnosti može biti takav lik koji dječju maštu previše sjeća na gorostasa, koji će na njega navaliti. Razumije se, da će dijete, dok je pod zaštitom odraslih možda zbunjeno, ali će se osjećati osigurano. Čim ga napuste ili čak žele uspavati neće dijete moći zaspati zbog toga, što se boji. Ono će plakati, ali se neće usuditi reći razglog svojega plača. Pametni odgojitelj treba da razvidi, što bi moglo smetati djetetu u takvoj okolnosti. Kod toga je razumljivo da treba sam predmet ukloniti, ukoliko je to moguće. Ako je to neizvedivo, valja dijete osokoliti i pokazati, da se ono nema čega bojati. To se opet može izvesti na više načina. Upotrijebit će onaj, koji je za dječje shvaćanje u vezi s njegovim doživljajima bliži i uvjerljiviji. Materinska je ljubav u tome dosjetljiva i pronalazačka.

Kada smo ustanovili, da je kod djeteta prkos, valja se držati tako kao da stvari ne pridajemo nikakvu važnost, a istovremeno povlačimo njegovu pažnju na nešto drugo, dakako neprimjetno. Ima tu igračaka, pjesama, poskočica, omiljelih poslastica za dijete, promjena mjesta, položaja i hiljadu drugih malenkosti, koje će njegovu pažnju zaokupiti i tako ćemo iskoristiti njegov dar zaboravljanja i sretno rješavati takove pojedinosti. Izravno suprostavljanje djetetovim hirovima nije ispravno. Pogotovo nije u redu, da "lomimo" dječji prkos. To bi bilo nasilje, na koje će se dijete ustobočiti, pa je sav trud uzaludan. Usto odgojitelj može upasti i u bijes, pa je pogibelj da na pr. otac stane mlatiti dijete preko svih granica. I tu se opet može dogoditi, da dijete ne popusti. Zbog toga znadu nerazumni roditelji povećati kaznu. Tako može nastati opasnost, da roditelji iznakaze svoje dijete; izazovu živčani slom. Stoga na prvom posebnom iskušenju odgojiteljske zrelosti može biti dijete pobjednik, a posljedice takvog neuspjeha, da se dijete ustali u traženju svojih povlastica za koje nema prava. Ono počinje sabotirati, postaje osjetljivo. I to možemo zvati krahom odgoja.

11. Razmaženost.

Prkos je u svojoj suštini neka kompezacija, iznuđena zadovoljština za "nepravilni" postupak prema odgajaniku, kako on shvaća. Iznuđivanje zadovoljština vodi izravno u razmaženost. Nju teško osjećaju roditelji u vezi s hranjenjem djeteta. Veoma je česta pojava, da djeca neka jela ne vole nikako ili pak jedu takvom sporošću, da to odnosi roditeljima živce i svu strpljivost.

Rijetko kada će biti da djeca zbog bolesti ne uživaju pojedine vrsti hrane. To biva da na pr. ne mogu podnositi mlijeka u slučaju kada obole neke žlijezde, a masno, kada su bolesna na žući. Međutim se počesto događa, da zdrava djeca ne jedu nekoja jela. Kada se roditelji pitaju za razlog, tada se često može uspostaviti, da su takve navike došle zbog toga, što su koji od roditelja ili braće nevaspoloženi prema nekoj vrsti hrane, te je nikako ne jedu ili samo iznimno. U tom se slučaju može posve lako dogoditi, da takav imponira mališu i on ga slijedi u tome. Posebno, ako se u vezi s takvim držanjem može doći do druge bolje hrane (mislimo ovdje na dječji ukus). Ako se majka samo malo više zabrine, da će joj dijete ostati gladno tek tada može svojim ljubeznim postupkom potaknuti dijete na to da uopće više neće jesti neku vrst hrane. I tu će naviku zadržati sve do u muževnu doba, kada će se eventualno upoznati s problemom ishrane, o važnosti izmjene tvari u ishrani ili barem pogibelj jednolične ishrane. Neopr[illegible]zna majka može ne samo uvesti, već i podržavati izbirljivost djeteta u hrani. To čini redovito neizravno, a da sama i ne opaža, da i ona pomaže neraspoloženje djeteta prema nekom jelu. Domaćice se naime često znadu tužiti koliko imaju posla s pripremanjem hrane, a da kod toga posebno istaknu svoje napore moraju spomenuti posebno jelo za razmaženoga. Razmaženome godi, da se o njemu govori i da je iznimka u očima drugih. To ga samo utvrđuje u njegovoj navici.

Jači stupanj kompezacije izbija u slučajevima, kada dijete na bilo koji način po svojem shvaćanju i opažanju osjeti, da je zapostavljeno. Tako na pr. kada se u patuljastoj obi-

telji poslije razmjerno dugog vremena opet rodi dijete. Recimo da je razlika u godinama dvije do tri. Drugo dijete neka ima 3/4 do jedne godine. Dijete će osjetiti, da je gotovo sva majčina pažnja upravljena prema malom djetetu. Svu ovu pažnju je nedjeljivo primalo do sada starije dijete. Usto svi koji dolaze u kuću ponajprije prilaze k mlađem djetetu i zabavljaju se s njim, dok se na njega jedva tko obazire i dobaci mu koju riječ, što dijete jako boli. Sa svim bi se nekako i pomirilo da nije tu još jedna stvar koja ga vrijeđa, stalno naime opaža kako majka posebnom pažnjom pripravlja hranu mlađem djetetu. Ako mlađem djetetu daje mlijeko skida s njega kožicu, ako daje jabuku, ljušti je i t.d. Zato se sada i ono bori, da mu se poklanja ista pažnja kao i mlađem, pa neće više da jede neka jela, a ona jela koje jede mlađe, hoće, samo onda ako su pripremljena kao i za ono mlađe. Tako neće mlijeko s vrhnjem, neoljuštenu jabuku i t.d.

U ovakvim se okolnostima roditelji redovito ne snalaze. Nekada otiđu k liječniku, koji naravno ne može ništa konstatirati. Liječnik majci za utjehu propiše lijek, ali se stanje nimalo ne popravlja. Roditelji se zabrinu, a mališ nastavlja svojom tvrdoglavom i žilavom otpornošću, i na taj način želi izmuditi, po njegovu shvaćanju, potrebnu pažnju svojoj osobi. Ako kojom srećom neki simptom ne otvori roditeljima oči i pokaže pravi uzrok dječjeg nastojanja, oni će se i dalje mučiti nerealnim putem. Ono ne će ni tražiti da nastupa realno. Ovo može biti temelj pretjeranom individualizmu i solipsizmu. Ako roditelji to uvide ili ih tko u pravo vrijeme upozori na mogućnost takovih činjenica, tada treba postupati oprezno. Ne smiju navaliti na dijete i pokazati mu, da su njegove namjere otkrivene, već mu treba ukazati svu moguću pažnju, a ishranu pomalo udešavati tako, kako bi se lakše liječila kompezacija. Tako će majka njemu guliti jabuku, ali svakako sa komentarom: ja to činim radi toga, što ti ne možeš jesti kao odrasli, kao što to čini mama i tata. Doskora će se vidjeti da je takovo razlaganje pomoglo, jer će dijete i te kako htjeti biti kao tata i mama. Tako slično se može postupati i u drugim slučajevima.

Druga je stvar kada dijete nastoji roditelje staviati u nepriliku na taj način, da polako jede. To je također jedna vrst kompezacije. Tako naime opet dijete na svoj način gleda doći do svojih "prava". Dok jede, roditelji ga moraju stalno gledati, nagovarati ga, pripovijedati mu i t.d. Ako ga stalno ne nutkaju, dijete ništa ne jede, a roditelji se boje da će ostati gladno. Ono to zna, sve to radi zbog toga, da bi svu pažnju skrenulo na sebe. Stoga nastaje pitanje kako bi se moglo u takovim slučajevima postupati, da ne bude takovih nevolja. Najbolje je dati dijete na nekoliko tjedana u obitelj u kojoj ima više djece, i gdje, što se tiče jela, nema nikakva problema. Roditelje i djecu u takvoj kući treba upozoriti, kako se imaju držati, brzo će mali shvatiti, da je u takovu slučaju moguć samo bijeg svojoj kući ili se uklopiti u zajednicu i jesti kao svaki njezin član, jer nema izgleda na dotadanju praksu. Svakako treba povrh toga misliti i na to, da budu svi potrebni preduvjeti, kako bi dijete [illegible] tekom sjelo za stol i uživalo postavljenu hranu. Prema tome šetnje, ljeti kupanje i slično pomažu, da se postignu potrebni uslovi za jelo. Kod toga promjena klime, okoliša i drugi način života mogu veoma mnogo doprinijeti, kako bi se dijete lakše priučilo na novi način života. Usto bi bilo potrebno, da se svakako i majka pojavi nekoliko tjedana kasnije u mje-

stu dječjih ferija i sama bude nekoliko dana s njime, ali ne smije nimalo popuštati dječjim hirovima, ako bi se ponovili nastupi. Tada može dijete kući ali sve ostaje na majci, odnosno roditeljima, da djetetu ne dopuste vraćanje staroj praksi.

Ovakvi se nedostatci redovito ispoljavaju kod jedinaca. Često u brakovima s jednim djetetom nema unutarnje harmonije, pa je siromašna majka svom dušom privezana uz svoje jedinče. Za njega jedino živi, svu svoju ljubav i sve obilje svoje duše prilijeva u dušu djeteta. Dijete je uz majku potpuno sretno, a majka svim silama nastoji i najmanji vjetrić od njega odvratiti. U ovakovom slučaju nije ništa novo, da majka i dijete u svemu dijete svu svoju sreću i nesreću, pa majka to više služi djetetu, postaje više nego li služavkom. On postaje njezin idol, i to idol, koji će je tiranizirati na sve načine!

Razmaženost se može pojaviti i u vezi s bolešću. U bolesti ima dijete veliku njegu, dobiva jela, koja su za njegov ukus i darove i t.d. Zato će dijete nastojati produljiti ovakovo stanje, pa ako mu i nije zlo, pretvarati će se, a pogotovo, ako se po nekoliko sati ne bi nitko obraćao pažnjom na njega.

Sa kompezacijom treba računati. Dijete voditi u ravninu realnosti, ako i ne na neki brutalan način, a ono svakako razboritošću i postojanošću.

12. Bojazni.

Mnogi pisci zovu djetinjstvo najsretnijom dobi ljudskoga života i gotovo svi odreda ga tako i opisuju. Ipak se to tako ne smije uzeti u cijelosti. Kod ovakvih crtanja ima mnogo istine, ali je kod svega ostala još jedna odlučna činjenica, da je naša duševnost sretno usmjerena, te lako zaboravlja one žalosne događaje naših iskustava, a lako povezuje u cjelinu sve ono lijepo i ugodno. Stoga je romantika velika napast i za najobjektivnijeg pisca autobiografskih podataka, da dijete veoma lako zaboravlja doživljaje svoga djetinjstva, a veoma ih je mnogo koji mu ostaju u preinačenoj slici, a i ti ne bi nešto značili, jer ih ne bi bilo nazočnih u njegovoj duši, da se nije tkogod našao, pa mu već u odrasloj dobi ispripovijedio ovu ili onu zgodu. Nerijetko pisci prikažu na temelju takvih podataka svijet, koji ima tek djelomičnu vezu sa pravom zbiljom.

Djeca trpe od straha. Ne mislimo samo od objektivnog na vanjski način prouzročenog doživljaja straha, već više od subjektivno izazvanih predodžbi bojazni, koje se gotovo redovito vežu na tjeskobno pitanje: što onda, ako se to dogodi, ili bi se moglo to i to dogoditi, a to sve radi toga, jer dijete zebe i od same pomisli na takvu mogućnost. Premda takovo nešto, što bi se moglo dogoditi ili se zastalno dogodi ne mora po sebi ili redovito ne znači ništa strašno u vezi s djetetom. Tako, se na pr. mnoga djeca boje dimnjačara. Ipak nitko živ ne bi mogao reći, da je bilo koji dimnjačar po sebi strašan ili čak pogibeljan za dijete. Jednako je strah od tame kod djece nešto, čemu se ona žele ukloniti pod svaku cijenu, a u mrak ulaze samo, ako su dob[illegible] osigurana. Opet moramo reći, da mrak kao takav po sebi [illegible] dječje kretanje nije nešto čega bi se moralo nužno b[illegible], posebno, ako su na poznatom prostoru [illegible]

Do ovakvih tjeskobnih osjećaja dolazi dijete na temelju vlastitih iskustava da ima stvari, koje su naoko jednostavne i čak privlačive, ali se kod pobližeg upoznavanja otkrije bolno svojstvo ili spoznaja pa je dijete posebno nepovjerljivo, skučeno i s očitim doživljajima neugodnosti i bola, koje čitamo iz njegovih očiju. U stvarima se zapravo prema iskustvu djeteta kriju takove pojedinosti, koje imaju za njega magičnu moć u pravom smislu riječi. Za njega je pogibeljan gusak, mačak i onda, kada ga draga, a posebno je opasno, kada se usmjeri na nj pas, koji laje. Ako se takovi slučajevi često ponavljaju, pogibeljno je, da se u djetetu uvriježi osjećaj manje vrijednosti, koji će neprestano potkapati dječju stabilnost. Ovaj će osjećaj manje vrijednosti potisnuti njegova nastupa i u važnijim nastupima. Postepenim proživljavanjima takovih nedaća dječja će nutrina biti ispunjena podsvijesnim kompleskom straha, koji će uzrokovati neurotično stanje. Ovakav će biti sebi na pokoru. Ako dijete uspije prebroditi neprilike, kojima je uzrokom strah, može pod sretnim okolnostima postati uviđavan i za tuđu bol i bojazan. Svakako je to mnogo bolje nego li da dijete uopće nikada ne osjeti pogibelj. I još više: svoju vlastitu nemoć. Kada djeca ne bi naišla na zapreke, nego bi se sve događalo tako, kakako oni to sebi zamišljaju, njihova bi obijest poprimila sve izrazitije oblike, pa ne bi poznavala granica. Postali bi neoprezni, drski. Ustoo je doživljajem granice uklonjena pogibelj za razmaženost. Dijete otvrđuje i postaje sposobno da nosi terete i životnu odgovornost sa svim njezinim opasnostima.

Uz ove pozitivne posljedice doživljavanja granice može se dogoditi da dijete postaje oprezno, kad mu stariji postavljaju granice, a što je najopasnije pritajaju se, preuzimlje razne uloge i stavlja masku. Već je dijete od 4 godine kadro da lažju prikrije ili zamete svoju pogrješku, za koju bi moglo biti kažnjeno.

Do ovakovih žalosnih posljedica dolazi zbog vlastitih sklonosti djeteta, ali nerijetko i zbog drugih odgojnih zahvata dječje nesnalaženje. To biva, kada roditelji svoje odgajateljske brige i odgovornost rješavaju kratkim spojem. Dijete se na prč naučilo na bilo koju nevaljaštinu. Roditelji naknadno to djetetu zabranjuju i to takvim načinom, da dijete to lomi i sili da se pritaji. Ono to odsada radi i u drugim zgodama, koje doduše nijesu istog značaja kao ona, za koju je nepravedno izvuklo veliku kaznu, ali analogijom zaključuje, što bi moglo doživjeti, da ostane iskreno. Zato dijete postavlja svoje oslonce sigurnosti, kojima se brani od napadaja i "nerazumijevanja" starijih. U različitim slučajevima, a osobito onda, kada učini nešto što mu je zabranjeno dijete se izvlači mimikrijom, koju roditelji ne znaju uvijek pravilno ocijeniti, premda koji put sumnjaju u istinitost navoda. Ta je mimikrija nekada tako vješta, da se moramo zapanjiti snalaženjem djece u prikrivanju pogrješke i u nastojanju da stvar prikažu u što ljepšem svijetlu.

Ovo je veoma važno za shvaćanje čitave nutrine djece ne samo u ovo doba ranog djetinjstva od 4-6 godine nego i u mnogo većem opsegu u godinama, koje slijede.

Prema svemu ovome treba posebno paziti na dječje bojazni, jer su posljedice u vezi s njima kobne po sav odgoj. Ove bojatni mogu, kako smo vidjeli, spriječiti dijete da se ćudoredno razvija. Kod neke se djece, a to će biti kod rat-

ne a i kod poratne u većoj mjeri, da se razvije neurotičar, koji pati od kompleksa manje vrijednosti. Bojazan je naime korijen psihopatskih pojava.

Roditelji i odgojitelji moraju paziti da oni sami svojim lošim postupkom ne povećavaju bojazan u duši djeteta. Ta je pogibelj to veća kod onih odgojitelja, koji uživaju, kada vide da odgajanik drhće pred njima. Neka tada hvata upravo bezumlje, pa povećavaju takve bojazni na razne načine. Ovo je tada jedna od teških zloupotreba odgojiteljskog autoriteta.

13. Enuresis.

Pod riječju enureza liječnici razumjevaju pojavu noćnog mokrenja u snu. Dijete se redovito u takvim okolnostima ne sjeća samog događaja ili mu ostaju u pamćenju neke vizuelne slike i osjećaj olakšanja, koji su pratili samu enurezu. Ova nevolja donosi sa sobom mnoga poniženja za samo dijete, kojemu se to događa. Roditelji, a pogotovo okolina (redovito djeca) navaljuju na dijete. Roditelji energičnim prijetnjama, a braća i vršnjaci draženjem i bockanjem. Naravno da su ovakovi postupci ne samo potpuno neupsješni, nego i potpuno nepravedni. Prvo: dijete nije osobno ništa krivo za takvo kroničnо stanje, t.j. nije svojom voljom skrivilo takve pojave. Drugo: Dijete nije i ne može biti odgovorno za ono, što se zbiva u punom snu; to je zapravo actus hominis. Neki misle da bi surovijim postupkom mogli spriječiti ovakve pojave, ali ih po mogućnosti treba uvjeriti da se takvim postupkom postizava samo protivno. Dijete već tako muči stid pred samim sobom i pred najbližom okolinom, koja će prije ili kasnije biti svjedokom toga događaja, barem neizravno kod sušenja posteljine. Ako se još djetetu oštro prigovara, pa čak ga se i tuče, to samo potrese njegove i onako uznemirene živce, pa se otporna snaga djeteta još više smanjuje. Liječnici se redovito ni klinički ni terapeutski ne upuštaju u liječenje takvih slučajeva samo dadu opće upute i puštaju da to samo od sebe prestane, što se redovito i događa i to najkasnije u pubertetu. Kod djevojaka češće nego li kod dječaka. (F.Schneider, Deine Kinder und Du[2], Freiburg im B., str.39.).

Obična se terapija treba da provede na slijedeći način:

1. Odrediti vrijeme, kada dijete mora lijegati.

2. Najkasnije tri sata prije spavanja trebalo bi da dijete večera. Ta večera ne smije sadržavati veću količinu tekućine, a pogotovo dijete ne smije ni za vrijeme ni poslije večere ništa piti.

3. Ukoliko to ne pomaže, neka dijete leži u vodoravnom položaju, da želudac ne pritiska mjehur, jer se tekućina naknadno izlučuje, pa se mjehur preko noći ponovno napuni. U ovom slučaju treba da se djetetu stavi ručnik zamotan u valjak. Ako to sve ne pomogne, onda je dobro malo povisiti donji dio tijela, tako da je pritisak želudca na mjehur isključen, a isto tako i pritisak na otvor mjehura smanjen na minimum.

4. Ovakvi zahvati u većini slučajeva pomažu, no je svako drugo nastojanje nepotrebno. Ako unatoč savjesno provedenih uputa ni sada nema uspjeha, potrebno je da dijete spava poslije ručka, kako bi njegov san po noći bio manje dubok, pa ga možebitni pritisak u mjehuru u pravovremeno raz-

budi. Ako se stanje nikako ne popravlja, mogla bi uz popodnevno spavanje i budilica nešto koristi, dakako, ako je u svijesti djeteta ozbiljna odluka izvršiti ovu važnu dužnost na zvuk zvona. Ovo je posljednje izvedivo tamo, gdje budilica ne prekida istovremeno san ostalim ukućanima, pa im na taj način trga i ugrožava noćni počinak.

Ova je terapija od silne važnosti u zavodima, gdje mladeži zbog takve poteškoće prijeti otpust, a radi se koji put o dobrim pitomcima.

Svakako je najbolje, da roditelji iza prvih gore navedenih pokušaja, koji nijesu doveli do poboljšanja, odvedu dijete na dječju kliniku, gdje se može provesti radikalnija terapija, koja više puta završava željenim uspjehom.

14. Kazna.

Na ovom mjestu želimo jedino zahvatiti načelno u pitanje tjelesne kazne. Moramo reći da je otvoreni problem u odgoju. Ne stoga što je to samo, idejno teško razriješiti već i praktički. Posebno je teško zagovarati ukidanje tjelesnih kazni kod djece, kada razgovaramo s odraslima. Mnogi su ravnodušni na sve dokaze, koji govore protiv tjelesnog kažnjavanja, pa navode najprije svoje vlastito iskustvo i tako se rado opredjeljuju za tjelesnu kaznu. Tako i ozbiljni ljudi postaju ponovno žrtvom svoga sretnog zaboravljanja, pa se ne sjećaju, da je tjelesna kazna bila za njih veliko ponižnje, nešto što ih napunjalo tjeskobama, kadgod su se sjetili, da bi ih nešto slično moglo snaći, što su pod svaku cijenu nastojali izbjeći i upotrebljavali svako sredstvo, kako bi je izbjegli.

Kao najjači dokaz u prilog tjelesne kazne navode gotovo svi pristaše takova postupka u odgoju sv.Pismo. I kada čitamo St.Zavjet nalazimo nedvoumno jasne izjave u prilog tjelesnog kažnjavanja u odgoji:"Tko štedi prut ne ljubi sina svojega, a tko ga ljubi, kara ga za vremena" (Priče,13,24). "Ludost hvata korijen u srcu djeteta, a šiba je ukloni od njega" (Priče, 22,15). "Ne štedi kazne djetetu svojemu! Izbiješ li ga šibom, neće umrijeti od toga. Biješ ga doduše šibom, neće od toga umrijeti" (Priče, 23,13-14). "Prut i ukor daju mudrost, a dijete prepušteno samo sebi sramoti mater svoju" (Priče, 29,15).

Riječi i njihov smisao su nedvojbeno u prilog tjelesnog kažnjavanja. Svaki pokušaj, da se riječi tumače slikovito bile bi nasilje tekstu. Kako će dakle protivnici tjelesne kazne tumačiti gornje izreke?

Ponajprije ćemo donijeti mnjenje L.Rulanda, koji je pristaša tjelesne kazne:"Die heilige Schrift des Alten Testamentes gibt nur die Gesamtanschauung aller alten Völker wieder wenn sie die körperliche Züchtigung als eine kluge Erziehungsmassnahme lobt und zum häufigen Gebrauche empfiehlt. (Handbuch der praktischen Seelsorge, virtes Band, München 1936, str. 219.). Prema tome Sveto Pismo iznosi zajedničke poglede svih starih naroda u upotrebi tjelesne kazne, kada je preporučava kao mudru odgajačku mjeru.

U procjeni sv.tekstova koji govore o tjelesnoj kazni, veliki je psiholog Lindworsky suzdržčjiviji, ali obzirom na uklanjanje tjelesne kazne radikalniji. jer u njoj ne vidi motiv za odgoj volje (Willensschu[illegible] 193c, str.88).

F. Schneider kao izričiti protivnik tjelesne kazne dopušta, da je takova kazna imala vrijednost za starozavjetne vjernike i narode, ali u Novom Zavjetu ima vladati duh Isusa Krista (Katolische Familienerziehung, Freiburg im Breisgau 1941. str. 125).

Zašto protivnici tjelesne kazne radikalno otklanjaju svaku tjelesnu kaznu?

Ovo je sredstvo u prvom redu sumnjivo, jer mu neki svijesno ili nesvijesno pridaju značaj opće vrijednog, sveobuhvatnog odgojnog lijeka.

Ovo sredstvo može zadovoljiti površne odgojitelje, jer u njemu nalaze mogućnost bržeg rješenja u odgojnim mjerama.

Ovo sredstvo može postati, a i postaje, štetno po duševno i tjelesno zdravlje djeteta (bubnjić, neuroze, perverznost).

Ovo sredstvo je povodom, da se odgajanik ne ostavlja svojih mana, ali ih krišom izvodi, kako bi izbjegao kazni, jer redovito tamo gdje vlada tjelesna kazna osim zabrane nema nikakovih uputa o štetnosti pojedinih čina ili propusta.

Ovo sredstvo može biti povod nepravdama, da je dijete dobilo kaznu nekrivo (subjektivno), a nerijetko i preteŝku kaznu, jer je kaznitelj prešao u afekat i slično.

Ovo sredstvo ponizuje osobu djeteta. Ruši sklad i povjerenje u obitelji.

Stoga prestaju netjelesne kazne, koje zovu još i pedagoškima. Veću vrijednost od kazni u odgoju imaju nagrade. Sitno i neznatno priznanje u pravi čas, pa bilo i veoma rijetko, jedno je od najboljih sredstava odgoja, ali ako se često upotrebljava neće više biti nagrada nego će postati cilj.

II. ŠKOLSKO DIJETE.

15. Ulazak u kulturu.

Ulaskom u školu nastaje znatan rascjep u duševnosti djeteta. Ovaj rascjep je bio katkada u duševnosti djeteta već i prije, kako smo to već naglasili za razdoblje između 3 i 6 godine, ali sada je ovaj radikalan i postojan i u mnogočemu učenicima nesnosan. Nastale su suprotivnosti između dosadašnjeg života, koji je bliz duševnosti djeteta, jer je blizu naravi; posebno za seoosku djecu, i ovog posve novog, koji je produkt kulture i ima strogo civilizatorno i kulturno poslanje. Škola naime osposobljuje dijete da bi moglo usvojiti kulturne vrijednosti, a to zahtijeva duševnu moć i napor. Stoga je to za djecu najprije novo i strano područje, od kojeg ona bježe ili mu se ugiblju, a posebno su sretna kada nemaju škole. Razlog tome jest, da svaki prejaki utjecaj izazivlje kod odgajanika nesvjesne protutežnje. Ako se djeca ne mogu ugnuti školi, ona je tada gledaju na svoj način sabotirati. Posebno tako, da se pod klupama zabavljaju svojim omiljenim predmetima. Nerijetko osjećaju svoj nemoćni bijes na školu, a posebno na učitelja, pa i oni najodaniji. Samo na ovaj način [illegible] veći dio tužba učenika na svoje nastavnike. Uvijek treba ispitati nije li u tim tužbama taj prvotni i bitni oblik svakog otpora. Ako to nije slučaj,

tek tada dolazi na red ova ili ona pogreška nastavnika. To moraju posebno znati roditelji.

Za odgojitelja je osobito važno, da bi uočio koliko je razilaženje između "naturae" i "culturae", kako se ona očituje u dječjem držanju. To se očituje najlakše na protivnosti između obuke i odmora na području škole. Odmor je za njih početak kratkotrajnog oživljavanja, kada sve njihove sile upravo preobraze. Oni koji su možda nevoljko sjedili u svojim klupama sada su postali najbučniji, najživahniji, a možda nasilni i surovi. Kako u to doba izgledaju zakutni prostori i kakove se odigravaju stvari tamo, o tom ne smijemo predmjevati i prosuđivati na temelju naših opažanja iz razreda.

Za djecu ima šuma i pašnjak veću čar i vrijednost negoli škola. Tu se oni nalaze u svom željenom okolišu, gdje mogu ispoljavati svoje sile, a pogotovo u igrama. Stoga je posve opravdana Kerschensteinerova reforma škole, da za prvi razred obuka bude što kraća (oko 2 sata), i da se odvija u prva 2 ili 3 mjeseca na vježbalištu i u radioni.

Igre su za djecu naivni prilaz i prelaz k zbilji. Igra ima za dijete prvorazrednu vrijednost, jer u njoj iskušava svoje prirodne darove okretnosti i snalaženja.

Valja dobro lučiti djevojačke igre od dječačkih. U jednim i drugima napadno izbija ono opće muško, odnosno žensko, pa su zanimanja nejednako raspoređena. Rijetko će se djevojčica moći trajnije igrati sa dječacima. Svako je od njih određeno za svoju svrhu i svako od njih posve instinktivno slijedi tu svrhu. Slijedeći tu svrhu postizava za svoja buduće zvanje (u najopćenitijem smislu riječi) veoma važne poticaje i prednaobrazbu.

Kod dječaka se jasno vidi centrifugalni elemenat, koji posve tipično označuje njihovu igru. Tako su njihove igre u prvom redu usmjerene na mjerenje jakosti, ratničke igre. Kod tih igara uživaju pobjednici najviše poštovanje, veće od onoga koje imaju najbolji učenici; osim ako su prvi dječaci ujedno i prvi na prirodnom terenu, što biva rijetko. Brzo se mora ispostaviti kakav je omjer snage među njima. Na temelju toga se i nadalje čast pojedincima daje, pa nastaju zbog toga neprestane osvete, rvanje, gdjegdje i boks, kamenje, a kod starijih i kolci.

Kada su tako borbama pojedinci stekli lovorike, tada oni nameću svoje mišljenje i svoj ukus, koji postaje za skup dječaka modom i općom normom, jer ga nameće ugled najjačega, koji će, ako ustreba potvrditi to sankcijama, pa su oni, koji su najbezobzirniji prema zapovijedima kulturnog autoriteta, zapravo u očima školske djece pravi junaci. Ako koji strada zbog toga što se usudio kršiti kulturni auktoritet, takav onda postaje u očima đaka mučenik.

Ako učitelj nije takovim dječjim nepodobštinama posve dorastao da ih na ljudski, a opet svojski način može zapriječiti možda malom, ali ne previše jetkom ironijom, jer je ona opasno oruđe u rukama odgojitelja, može se izgubiti mnogo. Jedna od mučnih kušnja za učitelja će biti, što će djeca pronaći njegovu slabu stranu i na taj ga način izazvati, da se ljuti, da na svoj način grdi, ili možda čak i bjesni. Oni će ga u tome opona[illegible] i njegovo zauzimanje za uspostavljanje kulturnih zahtjeva bit će u mnogome okrnjeno. To je za-

pravo diktat klike, a koji put i horde, koja ima svoje udruženje, svoj klub. Dakako tajni klub. Članovi su vezani na izvršavanje pravila. Bitni je sadržaj takovih pravila romantičko-negavističko razaranje pojedinosti, koje bi imalo služiti kao obrana protiv nereda i kvarenja mladeži. Nerijetko se događa, da takovi klubovi nastaju po raznim internatima, sjemeništima. Kada se takova što odigrava unutar sjemenišnih zidina, svršava takova romantika tragedijom zvanja.

Ovo nas konačno vodi k tome, da promotrimo pitanje dječjeg morala u pučkoj školi. To je jedan od najpoučnijih stavaka za shvaćanje djece.

16. Dječji moral u pučkoj školi.

Kod djece na pr. ne postoji ustaljeni pojam vlasništva. Postoji samo pojam posjedovanja stvari. Ono što mi zovemo krađom, to je samo prijenos posjeda na drugu stranu. Tuđe voće za djecu nije problem vlasništva, već samo problem posjedovanja. Nekada "pravilno" uspijeva prinijeti posjed, a to biva posve jednostavnom krađom (u najviše slučajeva), a nije posve rijetko ni sama otimačina, dakako djetinjstva. To je tako tipična stvar, da je nikakovi, da tako kažemo izuzetci ne opovrgavaju. Kad se radi o voću, igračkama, odnosno predmetima neposrednog dječjeg interesa.

Ako je tako sa sedmom zapovijedi, tada je posve apriori sigurno, da i osma zapovijed neće kod djece imati mnogo bolji oblik. Opet moramo očekivati razne pojedinosti i posebni sustav, koji govori o posebnom-vlastitom moralu djece u ovoj zapovijedi. Već smo prije imali prilike pogledati, kako se mladež u grupama ograđuje protiv svojih učitelja. Sada ćemo vidjeti, kako se ta ista mladež ograđuje u riječima, koje iskrivljuje stvarnost pred onima, koji su im nepoćudni na bilo kojem području. Postoje nekoliko vrsti laži, kojima se djeca služe. Najznačajnija je laž iz solidarnosti. Kada je u pogibelji samo jedan ili više đaka, oni se, a da se nijesu prije toga sporazumjevali, opru svakoj i najmanjoj pomisli da bi ga odali i tada, kada je očito kriv.

Drugo, što je tipično, su tako zvane fantazijske laži. Možda bi se mogla primjeniti na ovaj tip laži prije ona klasična i u literaturi već poznata riječ: "Takovi ne lažu, oni se varaju". Što se sve može dogoditi u takovim slučajevima, teško je predvidjeti. Ali ono, što se nalazi u literaturi, pa i u autobiografskim podacima govori kako je ta laž uvriježena. Uostalom to nije ništa drugo negoli potencirana snaga fabuliranja kod djece. Samo je tu mašta produktivnija, pa je na temelju onoga, što je učenik čuo i možda još štogod čitao bio kadar u društvu svojih vršnjaka iznijeti takove stvari, koje oni sami ne vjeruju i traže njihov dokaz. Kao uvod u takovo raspravljanje služi ustaljeno već pitanje: "Da li govori s njom ili bez nje: to jest govori li s lažju ili bez laži?" Dakako da se takav pripovjedač nađe povrijeđen kada mu se ne vjeruje. On uvjerava, da je kadar na licu mjesta iznijeti dokaz istine. Ako do toga dođe, tada je jasno da takav ne daje nikakovo uvjerenje, već sasvim protivno, i događa se, da onda dobiva batine ili u najmanju ruku ironični smiješak sa posebnim nadimkom.

Ovo opet samo kazuje, kako djeca u školskoj dobi nijesu i ne mogu biti pouzdani svjedoci u stvarima, koje se odnose na

ono, što su oni vidjeli ili mogli vidjeti. U svemu treba osobito paziti, da neke riječi, što su ih slučajno čuli ne izgrade svoju zgradu, a čovjek može postati žrtva dječje opsjene.

Kada se uvjerimo, da dijete laže kako bi se koristilo štetom drugoga, to je već pokvareni značaj, pa je najveća dužnost urazumljivati, a ako ne ide drukčije i onemogućivati.

Pedagoški je silno važno procijeniti, dali je kojoj od laži što ih je rekao ovaj ili onaj dječak, bio uzrokom strah.

Strah je doista više negoli olakotna okolnost, koja u prvom redu govori, da se ne radi o zlobi, a često puta neće biti ni sebičnosti u većem opsegu. To posebno vrijedi, ako je laže dijete izreklo s malo ili čak s nimalo promišljanja. U ovakovim slučajevima dosta je reći djetetu, da žalimo, što se bojalo priznati istinu, jer mu se i tako ne bi ništa dogodilo, a da i nije posegnulo za laži kao sredstvom izlaska. Iskustvo je pokazalo da se takova djeca u slijedećoj takovoj okolnosti lakše snađu, da kažu istinu ili opet priznaju svoj nedostatak.

Borba sa lažju, kako se javlja na području dječjeg nastojanja nije laka, i ne smijemo se nadati, da ćemo brzo uspjeti. Ipak je ovdje povjerenje velika stvar. Velikodušnost kritičkog gledanja može mnogo spasiti.

Ne smijemo ipak zaboraviti, da djeca, koja i nevino izgledaju, znadu suvereno lagati.

17. Držanje djevojčica.

Dok se dječaci veoma teško savijaju u jaram kulture, a njezino im je breme nepodnosljivo, pa je maska na dnevnom redu, kao zaštitno sredstvo za slađi život prirodnoga djeteta, to su djevojčice barem u toj dobi (pučka škola) iskrenije i sklone, da se uklope u kulturni utjecaj. One svršavaju svoje zadaće kod kuće, a ne kao većina dječaka, koji u školi prepisuju. Kao što je njihova ženska ćud veoma lako prilagodiva svim područjima, koji su svojstveni ženskoj naravi, tako je i sa svim stvarima, koje su u vezi sa školom. Ne vole reskog i grubog učitelja. Ali su veoma osjetljive na to, da li je učitelj lijep i da li se (učitelj ili učiteljica) ukusno oblači. Kod njih je biti lijep gotovo jednako tako vrijedno kao i biti dobar. Ovo posljednje svojstvo nosi sa sobom ne rijetko, ako i ne uvijek, pretjerano oduševljavanje za svoga učitelja.

Kako vole lijepo odijelo na svojem učitelju, tako su isto mnogo zabavljene vlastitom ljepotom i željom, makar i ne svjesnom, da se svide. To dakako nije uvijek na isti način izraženo, ali je potajna želja već dosta snažna, pa je dobro oko lako zapaža. One glume svoju ulogu. Ona se sastoji u tom da ne ispoljuje svoju jakost već ljepotu. Narcističke crte, što sa Freudovim nema ništa zajedničkoga, kod djevojaka su veoma jake. Zrcalo je idol. Pred njim se gubi vrijeme već u doba pučke škole. Ideal je takovih djevojčica, da po mogućnosti imaju zrcalo kod sebe.

Uopće se kod djevojčica ispoljava shvaćanje za lijepo. Ne samo da ih privlači lijepo i čisto (izglađeno odijelo na sebi i na drugima) već i ljepota cvijeća, kućnog veziva, čipaka, sve to shvaćaju intuitivno i kadre su ne samo dobro reproducirati, već i stvarati, iako je taj dar razmjerno rijeđi.

Inače se mnogo vrzu oko poslova, koji su značajni za žensko umijeće. Tu je već lutka dobila svoje mjesto i punina dječjeg srca progovara materinskom nježnošću ili pak brigom o lutki kao živom biću. Istovremeno počinje i posve očita briga za kuhanje, šivanje, pranje. Omiljela igra sa lutkom može se produžiti na vrijeme, kada je već djevojka blizo udaji, ali su to izuzetci, kojima je pogodovao vjerojatno lažni odgoj. Na kraju pučke škole prelazi djevojčin interes k živoj djeci u njezinoj okolini.

18. Dječja pobožnost.

Ako je religiozni odgoj djeteta bio pravilan, a dijete je svestrano razvijeno, kod čega mislimo ponajprije na duševni razvitak, moglo bi ono polaziti s majkom već od navršene četvrte godine u crkvu. Ako se dijete ne može smiriti ili bolje uposliti u vezi sa svetom Misom (makar i na svoj način), da samo gleda svećenikove kretnje i prati njegove riječi ili melodije pjesama, ne smijemo ga voditi k Misi, dok ga nijesmo bolje pripravili na sudjelovanje.

Takva se priprava najbolje obavlja, ako se tko odrasli uputi s djetetom u crkvu, kada je posve prazna i pokaže mu pojedinosti. Oko pokazivanje nije u tome, da mu pokaže što je ovo, a što je ono, već treba pustiti, da se dijete samo pomalo udomi u crkvi i počne pitati što je koja stvar i čemu služi. Tada dolaze odgovori i naše najnužnije opaske u vezi s pojedinostima, koje su važnije za održanje djeteta u crkvi. Ako se dobro izvede takav posjet Spasitelju, dijete će i samo moliti da pođe u crkvu. Dobro je ove posjete često ponavljati i djetetu tumačiti iznova sve što je već vidjelo. Naprijed se ne ide tako dugo, dok se ne vidi, da dijete može svladati one prve počŒtke. Na primjer kako se upotrebljava sveta voda, kako se poklekne, što znači vječno svijetlo, što se zbiva na oltaru kod svete Mise. Kod ovog posljednjeg već prema starosti djeteta može se tumačiti prikazanje, pretvorba i sveta pričest. Usto uputiti dijete kako će se držati, što će raditi kod tih djelova svete Mise. Treba posve stvarno razlagati, kako mi dragom Bogu nudimo svoje darove. Fino ispečeni pšenični kruh i pravo vino od grožđa. Pokazati djetetu kod kuće kakav je oblik hostije, a sa malim tanjurićem dočarati patenu. Usto kazati, da patena (plitica) nije od stakla ili porculana već od plemenitih kovina ili barem presvučena njima. Pokazati djetetu, kako to svećenik čini. Poslije, ako se dijete zanima ili zatraži, pogotovo, ako dječak, neka on sam pokuša dignuti patenu i prikazati Bogu žrtveni dar svete Mise. Posve slično može se postupati i sa kaležem.

Jednako treba dijete upućivati, kako se događa najsvetiji čin u svetoj Misi, čin svete Pretvorbe.

Roditelj pokazuje djetetu točno pojedinosti, koje se tu zbivaju, a koje su za dijete i njegovu dob dostatne, da shvati sge što je potrebno u vezi s ovim bitnim djelom svete Mise. Možemo pustiti, da i dijete pokuša ponoviti pojedine akcije nad kruhom u kaležem. Kod toga se jasno na djetinji način može reći: "Kruh ne ostaje tu kruhom iza svećenikovih riječi u svetoj Misi, već se pod vanjštinom kruha nalazi sakriven našim očima Isus. Jednako je Isus pod prilikama vina iza pretvorbe.

Roditelj konačno dijete pokazuje, kako se svećenik i vjernici spremaju, da [illegible] srce. Isto i poje-

dinosti kao što su to udaranje u prsa, kada zvonce triput redom zazvoni. Pobudivanje skrušenosti sa molitvom za oproštenje, jer smo Isusa uvrijedili. Konkretno treba navesti čine: Ne poslušnošću majci, bio zao prema braći ili sestri, mučio životinje....nešto od onoga, što je dijete možda na svoj način okajalo, ali ne vrhunaravskim motivima. Onda dalje kako svećenik sada duboko nagnut prima Spasitelja. Podrobnije pokazati kako ljudi pobožno idu k oltaru i klekmu najprije na jedno koljeno, zatim načine još jedan korak, pa na stepenici (pred oltarom ili na pričesnoj klupi ako takova postoji) klekmu na oba koljena, prihvaćaju, kada dođe na njih red u svoje ruke pliticu, čedno otvaraju usta, jezik metnu na donju usnicu. Svećenik je već sa Spasiteljem kod onoga, koji se tako lijepo pripravio na Spasiteljev dolazak, i stavlja mu Spasitelja na jezik, da ga uzme poput hrane, ali to je hrana za dušu.

Razumije se, da će u kasnijim godinama proširivati pouke, koje imaju sve aktivniji značaj u sudjelovanju djeteta kod svete Mise. Posebno će paziti, kako bi dijete individualno sudjelovalo kod svete Mise i molilo svoje molitvice, jer još ni izdaleka nije sposobno, da bi je pratilo iz misala.

Kako pametni roditelji rade, kada djeca izraze svoje velike planove u vezi sa budućim zvanjem? To se može povezati sa svetom Misom, a još više sa obavljanjem onih dužnosti u malom, koje u tom zvanju čine njegovu srž, a to su odricanja. Ali nije dobro previše naglašavati te žrtve, jer bi se moglo dijete odbiti od ovih nauma. I ovako će se to po svoj prilici i dogoditi; ali je na odgojitelju, da ne preopterećuje dijete, dok još nije kadro nositi teret. Dijete, koje hoće da postane liječnik, mora već sada, kada ga mama probudi odmah ustati, jer bi se moglo dogoditi...U vezi sa svetom Misom može majka ili onaj, kojemu se dijete povjerilo postaviti vrlo zgodnu uputu za dijete: Stavi na prikazanje čitava sebe na pliticu i prikaži sebe Bogu.

Ovakvim i sličnim poučavanjima u vezi sa ostalim sakramentima, a ponajprije u vezi sa svetim Krstom, moći će dijete posve ući u milosni život Crkve i pomalo će se godinama već uvježbati za dostojno primanje milosnih darova pojedinih sakramenata, a posebno će se učvrstiti odluka, da čuva krsnu milost.

Ovakav će odgoj mnogo doprinijeti, da magički elementi dječje pobožnosti neće biti na smetnju ili čak izobličavati njihov vjerski život. Ako dijete nije svestrano školovano, a to više pravilnim prakticiranjem negoli samim riječima, ono će već u mlađahnoj dobi biti u pogibelji, da osjeti razočaranje, što se na primjer njegova molitva, koju možda nije postavilo kako treba, nije ispunila tako kako je ono to očekivalo.

U svemu treba, da roditelji daju svoj primjer. Za dijete je nerijetko pojam Boga vezan na analogiju držanja njegovog oca ili djeda. U njihovoj pravednosti vidi pojedinosti, koje za r[illegible] odikuju zornost pojmova o mysterium tremendum. Osim toga je otac po svojoj dobroti i ljubaznosti, kako je dijete gleda, nešto što fascinira.

Ipak u to doba ima mnogo pojedinosti koje upućuju na to, da dijete ne samo da nema oblikovanu vjeru, već se u toj vjeri nalaze toliki raznoliki elementi, koji govore o dječjem praznovjerju, koje tu i tamo graniči sa magičnim. Djeca na primjer vrlo brzo pripisuju svoje neuspjehe posve vanjskim stvarima, koje jedine po njihovu kauzalitetu nose neugodne posljedice, koje su doživjeli...Ako se na primjer dogodi,

da koje dijete posve slučajno dva ili više puta doživi štogod neugodno samo stoga, jer je išlo stanovitom ulicom ili putem, tada se sva njegova sklonost i čvrsto uvjerenje obrati na tu okolnost. Neuspjesi u školi, različite teškoće u obitelji koje dijete doživi,kao što su zlostavljanja ili pojačane kazne i mnoge druge pojedinosti, sve je to baš zbog toga, jer je prolazio tuda i tuda i slično. Druga ovakova poznata ispraznost jest, da mnogima teškoće donosi bilo koji stalni dan u tjednu (Dalski, Radmilović-uvijek utorak). Jednako su djeci sretni neki dani, a to se povlači i u odraslo doba, pa na tome grade.

Inače je dijete blizu dogmatskom vjerovanju, jer prima ex auktoritate, a pretpostavivši krsnu milost viđa se obično kod manje djece, koja se inače nalaze u religiozno zdravoj okolini, da je njihova vjera i njezina manifestacija (dakako u dječjem obliku) nešto, što nije utisnuto i posve receptivno preuzeto iz vana.

III. PREDPUBERTETNO DOBA.

19. Značajke.

U vrijeme iza jedanaeste godine pa sve do četrnaeste(kod djevojčica i ranije) pokazuju se posve nova očitovanja u vanjskom držanju. Od onih veoma živahnih i pustopašno bučnih mališana vidimo pred sobom plahe pojedince. Nekako se uvukli u sebe.

Druga je promjena prema vani, da se u toj dobi događaju prava iznenađenja, kako djeca brzo rastu. Odjela postanu brzo prekratka. Posebno kod djevojčica, jer im tijelo buja, a odjelo je tijesno, pa same ne znaju, što bi poduzele, da to sakriju. To se događa samo, gdje majka nije sama proživjela takovu zabunu ili posve zaboravila, pa nije sada dijete na prikladan način uvela na pravilno gledanje zbivanja, i uvjerila da ono nema ništa na sebi, čega bi se imalo stidjeti.

Ovo uvlačenje u sebe nosi sa sobom kod mladića mnogo nesigurnosti kroz čitav ovaj razmak, pa je neposredno sakrivanje te nesigurnosti pod grubom okosnicom drskog postupka prema svakome za kojega misli, da mu je nadmoćan. Kod djevojčica izbija taj prkos nešto ranije, a kada nestane oslobađaju se i one, pa je njihov nastup mnogo sigurniji, ako ga uspoređujemo sa onim kod dječaka. Razlog takovim naglim razlikama jest da se djevojke brže razvijaju u toj dobi od dječaka. Stoga se na pr. u mješovitoj sedmoljetki može lako pratiti, kako su djevojke dječacima u svladavanju predmeta nadmoćnije (barem u prosjeku). To se mora pripisati samo njihovoj prirodnoj marljivosti, koja i tu ima svoj udio (povodom time, jer sistematskim učenjem njihovo znanje postaje sigurnije i pouzdanije). Veći je razlog da djevojke prelaze k judicioznom načinu mišljenja što se posebno opaža kada učitelj metodički izvodi obučnu jedinicu. Tu je siguran teren na kojem se mogu jednako mnogo osjećati jedna i druga skupina učenika (dječaka i djevojčica). I sada se događa da djevojčice slavodobitno mogu pokazati svoju nadmoć. One to iznažavaju i vanjskim držanjem, ali ponajviše međusobno, a kad im dosadi i prema dječacima sa "bedasti dečki" ili "glupani".

2o. Knjiga i štivo.

Ukoliko mladež običaje čitati, što se događa češće u gradovima ili kod obitelji iz intelektualnih krugova, tada prema okolini i općem kulturnoj razini, nema uglavnom više zanimanja za pripovijesti, koje nemaju podlogu u zbilji. Što više njih posebno zanima surova zbilja u knjigama. Vole one knjige gdje vlada zakon: zub za zub, oko za oko. Razumije se, da se oni uživljavaju u glavne osobe, te ih nasljeđuju u njihovu držanju.

21. Sabiranja.

Ovo je doba bogato za onoga, koji gleda mladež izbliza. Mladež užurbanim traganjem i marljivim sabiranjem pojedinosti, koje će im tada služiti za zbirku, pokazuje smisao za sustav. I prije su tragali za pojedinostima, ali ih nijesu znali sređivati. Kod gradske je djece posebno lako naići na zbirke maraka, kojima strastveno trguju, mijenjaju, a po mogućnosti i kradu ili kojim drugim načinom dolaze do njih. U gradovima se češće, pogotovo kod srednjcškolske mladeži razvija smisao za uređivanje akvarija, terarija i herbarija. Mnogi u gradovima imaju zbirke omiljelih glumaca i glumica.

Na selu se nije moguće s time zabavljati, pa se njihov nagon za sabiranjem ispoljava na onim stvarima, koje su njima pri ruci. Tako na pr. mnoštvo dugmeta, pogotovu onih šarenih za košulje. Njima se igraju, pa na taj način onaj okretniji povećava svoj ugled. Od drugih stvari, gdje je običaj, sakrivaju voće u sijeno. Razumije se da je kod gradske i seoske djece već od rana razvijena želja za zbirku svetih slićica.

Nastojanje djece oko toga, da prikupe po mogućnosti što više za svoju zbirku može se odnjegovati sposobnost za sticanje znanja. Koji put se mogu ispoljiti i organizatorske sposobnosti.

22. Prijateljstva.

Nešto, što najviše razlikuje ovu dob od puškoškolske je u tom, da se tu sklapaju pojedinačna prijateljstva, koja su individualistički usmjerena. Tu je prilika za obostrano usavršavanje, jer iz otkrića nekojih vrijednosti na drugome, makar bile i samo prividne, kadar ih je jedan od drugoga preuzeti. Ako ikada, tada je upravo ovdje na mjestu, da se pazi s kim se dijete druži. Međutim je njihovo držanje takovo, da nema pomoći, kada ih se upozori na bilo koju činjenicu, koja bi mogla biti za njih osuda. U takovim individualnim prijateljstvima jedan (barem jedan) potpunoma usvaja odijelo, način izražavanja, držanja i suđenja drugoga. Što je jednom lijepo, to je i drugom i tako dalje. Usvajaju sve bez razlike. Kopča, koja ih povezuje jest eros.

No taj eros u toj lobi je veoma skučen i u velike stidljiv. Ako ima svoju "simpatiju" tada je dovoljno prijeći isp pred njezine kuće, ne će li je vidjeti. To je redovno čisti zanos mladenačkog doba. Jednom vidjeti osobu na ulici ili gdje god drugdje, opaziti njezine predn[illegible], sačuvati uspomenu u duši i od utisaka živjeti danima i godinama, da se kod toga ne ostvaruje tjeskobna želja, da je konačno nađe. Dakako, ima i tu i [illegible] ali oma nijesu redovito prešla granicu erosa, nijesu seksualno obojena-ukoliko nijesu zavođenjem već pokvarena.

IV. PUBERTETNO DOBA.

23. Teškoće.

Teško je dati konačno sažetu ocjenu svega zbivanja, koje se odigrava u doba svestranog i kristaliziranja mladenačkog bića.

Teško je to zbog toga, što mladi čovjek sam o sebi ne može dati nikakova pouzdana razjašnjenja, jer se u njemu zbiva neprestano nešto novo. U njemu su težnje za velikim, za uspjesima, kojima će zadužiti čovječanstvo. Istovremeno opaža svu nemoć, da svoje ideale, kako ih on zamišlja, posve učvrsti, te im dade konačni nepromjenjivi savršeni oblik i izražaj. Ovo je sve dakle trka u groznici, koja iscrpljuje prije nego li se mladi čovjek nađe na cilju. Stoga se ne može za mladog čovjeka i njegove ideale reći: mladosti lijepa, mladosti draga, sanje i snovi su oznaka tvoja.

Osim toga i pažljivu psihologu veoma je teško da od mnoštva vanjskih očitovanja-ukoliko ona postoje, t.j. ako se nijesu izgubila uslijed neprirodnog potiskivanja ili nametanja okoline, koja nema razumijevanja ni za one stvari na koje mladež ima puno pravo,-izabere svima članovima mladeži ona praiskonska, zajednička i specifična.

Stoga sama genetička psihologija mladenačkog doba ne može se iscrpivati u opisivanjima pojedinosti, jer od toga nemamo mnogo koristi. Naći kod mladeži profilne crte njihova razvoja jest i ostaje zadatak svakog pravilnog poniranja u duševnost mladih ljudi.

24. Otkrića.

Psiholozi na različite načine nastoje ustvrditi kako se po prvi put može ustanoviti, da je u duši mladeži počelo bujati proljeće novoga života.

Možda je jedan od simptomatičnih poteza u duševnosti, koja se budi, označen time, što mladi čovjek ne dopušta više, da ga zovemo "malim", "malom". On je doduše po svojim sposobnostima blizu onome, što je i dosada bio, ali njegova opažanja u vezi s otkrivanjem svojeg vlastitog unutarnjeg života i njegovih moći sve više osjeća, te sluti, kako se otiskuje u krajeve do sada neslućene i nepoznate. Pre,da je sve oko njega tako kao i prije, samo nije bio kadar shvatiti neku veću dubinu, neki jači smisao okoline, koja ga okružuje. Posebno to vrijedi za neke od riječi, koje je uvijek upotrebljavao, ali im nije našao smisao i dubinu. I same neke gnome postaju za njega nešto, što krije u sebi privlačivo spajanje sa stvarnošću u vezi sa svojim vlastitim držanjem u raznim zgodama života.

Jedan se drugi važan događaj odigrava u mladom čovjeku, kada je kadar na čas osluškivati, kakva ga objektivna stvarnost okružuje. Počinje na svoj način priljubljivanje i orijentacija k realnom životu, i njegovim zahtjevima. Ovo prelazno doba iz zatvorene bućnosti u otvorenu smirenost, kao traganje da se na zgodan način uključi u dnevni život pokazuje, da se novi život, koji ključa u čitavom mladom čovjeku, počeo usmjeravati pravcu socijalnog uvrštavanja u zajednicu. Mladi čovjek još nije prebolio individualističke zahtjeve, a još je manje svjestan, što sve oni zapravo hoće, a što bi upravo trebao poduzeti. To ga može i spriječiti, da se očituje prema vani.

25. Zvanje.

Izbor zvanja za mladog čovjeka znači zapravo most, kojim on konačno prelazi u socijalnu zajednicu. Pred njegovom se maštom redaju razna zvanja. On želi vidjeti zbilju zvanja sa njegovim pozitivnim i negativnim pojedinostima, da tada potraži ono bitno, što će ispuniti njegovu nutrinu.

Ne možemo reći da je plod čiste romantike, ako se mladež oko 14. godine i dalje zanosi zvanjem pomorskog kapetana ili avijatičkog časnika, posebno pilota, premda je njihova zanutrina usmjerena na čisto vanjsko, osvajalačko, što mladeži posebno zablješćuje oči. Ipak s vremenom se mijenja kod mladeži ideal zvanja. Posebno kod one mladeži, koja još nije ušla u zvanje t.j. jer nastavlja svoju školsku pripravu na buduće zvanje. Tako na pr. proživljavaju očevo, stričevo zvanje koliko se o njem govori ili o njem može neposredno zaključivati. Jednako može doći do nove slike u zvanju na temelju toga, što čita knjige, gleda filmove, pretstave i t.d. Sve to može mladog čovjeka zanijeti, da se uživljava u pojedinosti zvanja. Mašta radi. I tako mladi čovjek prelazi zvanje profesora, inžinjera, liječnika i t.d. Često može imati i okolina njegovih vršnjaka veliki utjecaj, jer ona svojim mjerilom pokazuje neke "vrijednosti" u pojedinom zvanju, za koje se pošteni mladić ne bi usudio ni izjasniti, da ga privlače.

Ipak na kraju svega okolišanja oko izbora zvanja, odlučuju najviše vanjske okolnosti. Rijetko da u tome odluče svestrano ispitivanje vlastitih sposobnosti s jedne strane i realni zahtjevi, što ih zvanja stavlja na pojedinca, s druge strane.

U kakove sve odnose ulazi mladi čovjek, kada počinje učenjem svojega zvanja? Kao što je njihov prvi korak u školu donio prekid sa dječjom dobi igre, tako sada, kada su stupili u neposredni dodir sa zvanjem, nastaje prekid sa nizom mogućnosti, koje su do sada postojale, te ga uvrštava na jedno uže ili šire područje spremanja za stalnu djelatnost. Ovo je konačno uvrštavanje u kulturu. Ovo spremanje za novo zvanje povlači za sobom povezivanje u smjeru neke specijalizacije. Ako se tijekom toga spremanja ili nešto kasnije uspije mladi čovjek izdići tako, da je njegovo nastojanje pošlo dalje, pa je počeo spajati srodna područja, pogotovo oblika i izražaja i t.d., tada kažemo, da je takav pošao stopama zaokruživanja ličnosti. Zvanje mu je postalo ideal i osnovica za svestrano spremnog i obrazovanog čovjeka. To je zapravo i svrha svakog izučavanja zvanja. Budi ono najviše što možeš postati. I to budi u najvećem postotku-u punini.

Kod nekih zvanja koja traže u saobraćaju (na pr. zračnom i vodenom) posebnu vještinu i sposobnosti i povrh toga i dobru podlogu prirodnih darova, može te vještine i njezine podloge dosta brzo utvrditi psihometrijska metoda. Pitanje njuha, vrtoglavice, ravnoteže, motoričkih snalaženja sve to može lako utvrditi psihometrija. Osobito kada valja ustanoviti, da kandidat nema potrebnih sposobnosti. Za viša intelektualna, a pogotovo za viša ćudoredna zvanja, posebno za svećeničko, nema psihometrijska metoda mogućnosti da dade nedvojbeni sud.

26. Šport.

Jedna od značajki pubertetne dobi jest, da se mladež oduševljava za šport. On im daje najviše zaboravi na ono, što ih smućuje i najbolje uspostavlja njihovo ravnovjesje iza svih

pojedinih doživljaja manje vrijednosti. Šport je zapravo neka kompezacija. Kod nekih i superkompezacija.

Ako gledamo šport kakav je u sebi, tada ga treba postaviti na spojnicu između igre i zvanja. Upravo tako, kako je i mladenačko doba između dječjeg doba i odraslosti.

Postoji očita razlika između igre i športa. Igra ima svoje konvencije, koje su promjenljive. Kod športa su naprotiv konvencije dotjerane do minucioznosti, te imaju inaternacionalni karakter.

I ciljevi u športu su daleko naglašeniji negoli kod dječje igre, jer ono što djeca postavljaju sebi za cilj ne mora se postići, ili se čak može i mijenjati. Kod športa su ciljevi normirani nekom fikcijom. Simbol ciljeva su goal (nogomet, hokey, hazena), vrhuncu kod planinarenja, pojedine figure na ledu, daljina skoka (skijama, lakoatletski), brzina i vrijeme.

Kod igre postoji natjecanje, ali je u športu ono posebno normirano. Postoje ocjene, norme, rekordi, a tu i tamo nagrade. U Grka lovor vijenac i t.d.

Kakogod šport ima svoje odlike, pa ga valja gojiti, ima i negativne strane, koje ne smijemo zaboraviti. Neki djelovi tijela zakržljavaju, dok su neki u hipertrofiji. Šport je gotovo opasan za mladića kada prelazi iz predpubertetnog u pubertetno doba, jer se tada i tako događaju nagle promjene. Srce na pr. postaje dvostruko po svojoj veličini. (Josef Meier, Ich meistere das Leben...", Luzern 1943., str.8.). Ako se u doba dilatacije srca još tjera na pr. neumjereno nogomet ili bilo koji šport, tada će ta proširenja biti znatno veća. Takav onda ima športsko srce. Što da reknemo o grudnom košu? On se također nadimlje, a pluća se pomaknu prema gore i nastaje pogibelj, da će vršci prirasti. Uopće se može govoriti o sportskom tijelu, koje je razvijeno na svoj način. Kod nogometaša na pr. noge i t.d.

Najteže su posljedice, koje nosi sa sobom pretjerano bavljenje sa sportom, da sportaši "cvatu" od 4o ili 5o. godine, a tada se naglo ruše. Nekadanji rekorderi postaju boležljivi ljudi, koji usto i naglo umiru. Odgojitelj mora paziti na ove konstatacije, koje su rezultat pravilnog mjerenja posljedica, koje može donijeti šport, a posebno takmičenje oko rekorda. Tu se naime događa ono najopasnije, da mladi čovjek teži za rekordom i u to troši sve svoje sile.

Rekli smo svoje sile. To znači, da ne troši viškove svojih sila, već i rezerve. Zdrav organizam je naime tako savršeno građen, da je na neki način pun finih rupa, u koje se slažu nepotrebne zalihe, koje će se upotrebiti, kada to organizam ustreba.

Veliki napori, koje čovjek mora podnijeti nijesu po sebi ništa opasno, dok se istrošene količine potrošenog goriva i energije mogu na pravilan način razumnim životom i dostatnim odmorom posve nadoknaditi i tako se opet ko ustreba, može poći po rezerve. Dok se takova igra pravilno izmjenjuje ili pak dok se napori kreću unutar granica sve do crpljenja rezerva nema nikakve pogibelji za organizam. Onim časom, kada čovjek počinje trošiti rezerve i kod toga ih nikako ne nadoknađuje, organizam ih počinje posuđivati na račun organa ishrane, želudca, pluća, srca, živaca, mozga. (Isp. Philipp Küble, Gesundheit, Leistung und Erfolg... Innsbruck-Wien, 1935. str.35.).

Stoga je od najveće važnosti za svakoga radnika da pazi na svoje kondicije i dobro opaža ne radi li već o utrošku rezerve. Odmor je nužna stvar. Godišnji odmor za ljude, koji mnogo rade i iscrpljuju svoje rezerve je osobito važan. Takav čovjek mora da ima odmor od barem 14 dana. Pogotovu ako je taj odmor vezan na visinskom promjenom zraka. Do sedam je dana potrebno, da se aklimatizira, što znači, da se poveća broj krvnih tjelešca, da bi mogao primiti određenu količinu kisika, jer je zrak u visinama rjeđi. Drugih sedam dana se gomilaju rezerve.

27. Ćudoređe.

Prvim naletom judicioznog shvaćanja stvarnosti otvara se kod mladeži pomalo jedan novi svijet. Riječi dobivaju novu boju i puni sadržaj, a razne poslovice snagu svoje unutarnje dikcije. I život i njegovi oblici sve se više očituju s prizvucima poniranja u dubinu stvarnosti. Mladež u tom ~~razdoblju~~ poniranju opaža, kako se razilaze riječi i djela, ideal i realnosti. Ovakav doživljaj cijepanja stvarnosti u dvostruki svijet od kojega je jedan zakonski poduprt i posebno poštivan, u riječima, a drugi postoji istovremeno pod naslagama prije spomenutih reklama. Ovakovo kobno razdvajanje veoma je bolno za dušu, koja ga prvi put susreće. To je prvi doživljaj sablazni. Doživljaj, koji je koban za moralnu egzistenciju mladog čovjeka. U njemu se namah počinje srozavati sve, što je do sada s naporom prikupio i nastojao ostvariti.

Razumljivo je, da ovakav doživljaj u duši može pobuditi revolt u tolikoj mjeri, da mladi čovjek posebnim žarom nastoji stvoriti vlastite norme ćudoređa i provoditi ih u djelo. On naime u toj dobi želi posebno pred svima naglasiti, kako o svemu ima svoje vlastito mnijenje i svoja vlastita načela.

Stoga mnogi od takovih počinje svoje djelovanje prema van ispoljavanjem svojih principa. Oni postavljaju dnevni red sa točno određenim ustajanjem, radom, odmorom i zabavom. Sve nastoje učiniti tako, da doista bude po njihovim normama. Usto snuju još veće: u tajnosti duše misle na reformu čovječanstva. Njihov se puritanizam osniva ponajprije na nedostatnom poznavanju života, a povrh toga na jednostranoj procjeni vlastitih doživljaja, a ponajviše na optimizmu nepokvarene duše.

U provođenju svojih načela su bezkompromisni, i postaju toj dobi upravo okrutni prema svojim najmilijima. Koliko moraju otac i majka pretrpjeti u takovim raskrsnicama, nije potrebno posebno naglašavati. O tome govore i romani svjetske literature. To opažaju i sami pubescenti.

Neki jedinac na pr. priznaje, da ga roditelji maze, ali sada više na mari za njihove usluge. Sam kaže, da žali svoje roditelje, ali da tako mora biti. I doista tako mora biti. Mladi se čovjek mora osamostaliti, da sam preuzme moralnu odgovornost na sebe, te se tako osposobi za dužnosti u životu.

Sama praksa samoodgojnog nastojanja, kako smo je malo prije istakli, ne samo da može biti opasna, već može postati i otvoreno zlo. To biva, kada se mladi čovjek oduševi za krivo shvaćeni ideal. Pitanje junaštva, heroizma, nije stvar koju čovječanstvo svestrano shvaća i unapređuje. Posebno je pogibelj za mladog čovjeka, kada se jednostrano zagrije za herojsku veličinu, te samo vidi heroizam u velikim djelima, a prezire možda kod toga pravu veličinu onoga, koji se u tihom pregaranju znade suzdržati od nepravde, osvete i slično, koji će prije u takovim slučajevima primiti ranu negoli je zadati.

I kod djevojaka može nastati krivi pojam služenja i ljubavi. Iz posve malenih i sitnih iskrivljavanja spomenutih pojmova mogu nastati posljedice, koje nose za čitav život.

Za svaki je mladenački život od posebne važnosti, da se u svojim traganjima za idealom namjeri na čovjeka, koji svojim uzornim životom, svojim iskustvima, svojom ljubavi i požrtvovnosti ostvaruje mladenačke ideale u vidljivom i privlačivom obliku. Ako je takova našao, tada napreduje laganije, svestranije i uspješnije usavršavanjem svoje ličnosti. Potreba je takvog ideala nenadoknadiva. Ni ideja, ni bilo kakovi drugi posrednici, pogotovu ne mrtvo slovo, ne će mladog čovjeka sklonuti, da kod njega postane riječ tijelom (t.j. djelom). Život se upaljuje tek na životnoj zbilji i njezinoj neposrednoj blizini.

Još nam u vezi sa mladenačkim životom valja primjetiti, da postoji na oko u njegovom pubertetnom razvoju neka antinomija. Ona se sastoji u činjenici, da nitko nije tako bijesan na izvanji auktoritet kako je u toj dobi mladež. U čemu je zapravo zagonetka? Mladež se opire svim vanjskim oblicima, koji joj se naturuju. Ona će protiv njih demonstrirati ili bilo na koji način pokazati svoje negodovanje. Naprotiv, kada sluti da se je susrela sa unutarnjim auktoritetom, tom se ona poklanja i predaje bez ikakve rezerve. Takav je zvan da bude vođom. Ali razumije se, taj poklon treba zaslužiti.

U potonjem slučaju može vođa veoma mnogo tražiti.

28. Vjera.

Ovdje možemo nastaviti naša razmatranja na prijašnje izvode, koje smo razasuli tijekom raspravljanja u pojedinim odlomcima religioznom odgoju djece. Ako rečemo da njihova religioznost u svojim pojedinostima ima obrise antropomorfnih shvaćanja, koja su povezana egocentrizmom do magički obojenih elemenata u pobožnosti, tada smo ocrtali dječju naivnu, a ipak zaslužnu vjeru. Mladeži se u doba puberteta otvaraju oči za pojedine vrijednosti, a posebno nastaje oko njihova povezivanja i sinteze, makar ona još ostaje skučena. Sinteza na području religijskih doživljaja, otvara nazor na svijet. Tu se ponavlja čitavo područje neslućenog svijeta, pa je mladeži taj novi svijet u prvom svom očitovanju pun upitnika, na koje grozničavo traži odgovor. Izlaz je dvostruk, kada se radi o konačnici ekstremnih rješenja. Biti vjernik ili raskinuti svaku vezu s Bogom. Ipak zbog sviju pojedinosti, koje su svojstvene mladenačkoj dobi, ona ne prelazi bez skepse, jer vjera od nje traži najznatnije žrtve. Od čitava čovjeka i za čitav život u svim njegovim pojedinostima. Mladež dakle u vezi s vjerskim problemom nalazi se u labilnom stanju ravnoteže. Svaki manji potres može tu ravnotežu uskolebati.

Ovakovo labilno stanje duševnosti kod mladeži mogu usmjeriti i učvrstiti pojedini doživljaji, kako se nižu vlastitim iskustvima, kada se susreću sa uvjerenjima, svjedocima i praksom drugih. Stoga treba lučiti trojaki ambijent u kojem se može naći mladi čovjek. Ili je to ambijent sa povišenom vjerskom klimom, ili je ravnodušan vjeri, ili je pak odlučno nijeće. Svaki od ovih elemenata kako se ispoljava neprestano u životnim iskustvima mladeži, daje poticaje kako bi ona pronašla i provjerila svoju orijentaciju i vlastiti put.

a. Kada gledamo okolinu sa pojačanom vjerskom klimom, tada se pčekuje da će ona djelovati kao nosilac najpozitivnijih vrijednosti za sam odgoj. Tako će redovito i biti, ukoliko se radi o doista zdravoj formi pobožnosti i vjerskog načina života, gdje je religija postala ne samo centralna vrijednost, već spaja sve ostale vrijednosti pod svojim vodstvom, pa sve logički i psihološki tako mitivira i jednoznačno provodi u život, da ima neposrednu snagu uvjeravanja i osvjedočenja i za druge. To je tip onoga, što se zove "tjedna svetost", bolje dnevna svetost u opreci s t.zv. "nedjeljnom svetošću". Ova dnevna svetost gleda stvari nekim smirenjem, a kod toga nije nimalo nametljiva drugima. Svoje čini, drugima želi pomoći, ali tako da ne zna ljevica, što čini desnica. Ova svetost, jer je puna svježine, a usto dalekovidna, približuje se mladeži puninom širine u svom horizontu gledanja, a da nije skučena i za razna dopuštena shvaćanja drugih. Što više, ona je toliko jaka, da u svemu podnosi i tuđe mane, te ih štedi s mnogo obazrivosti i potrebne kršćanske širokogrudnosti. Ne će ih odobri i dade poticaj, da se one uvriježe, već da na čan tai način postigne povjerenje, i tako upotpuni profilne crte njihove ličnosti. Takav stav, koji je na granici "liberalnog" gledanja na mladenačku stvarnost nosi u sebi najjače oslone povjerenja mladeži.

Ipak svaka religiozna atmosfera sa povišenim vjerskim životom ne nosi ovakovih zdravih klica osvajačkog apostolata. Vjerski život može biti u nekih "hybris", pa se očituje kao prenapet, prerevan, previše impulzivan i nametljiv, te ga mladež nerado prihvaća, jer mladež po sebi ne spada u kadar revnitelja na vjerskom području. Premda je njihova nutrina u toj dobi ispunjena velikim težnjama, da se objave svijetu, ipak oni još tapkaju za svojim uvjerenjem, stječu ga i do njega se probijaju uz znatne žrtve. Posebno je opasna okolina sa sektarskim motivima, koja na svaki način želi unijeti svoj nazor u duše svoje okoline, te neprestano govori ili čak deklamira o svojem uvjerenju. Svoje uvjerenje ne izlažu na pozitivan način, već u neprestanoj polemici sa svojim idejnim protivnicima. U takovu slučaju nastaje za mnoge pogibelj veoma brzog "obraćenja", ali isto tako veoma brzog pada u staru letargiju. Obraćenje, kako ga mladež zove, ne mora biti konverzija u punom smislu riječi, već samo jedan doživljaj iza kojeg nastaje intenziviranje etičkog života na religioznoj bazi. Kod djevojaka nastaju takovi slučajevi redovito između 13. i 16. godine. Kod mladića se to iz razumljivih razloga nešto pomiče prema 16. godini. Klasičan je slučaj Rousseau-ov, kako smo ga spomenuli u odgojnim smjerovima.

Ako se pak u vjerskoj okolini sa povećanom religioznom klimom nađu još i bolesni elementi, tada je takva okolina zarazna za mnoge, ali je i odbojna za one, koji nijesu sugestibilni, pa se takova pobožnost zamjeri i tada, kada je praktičira i vlastita majka ili otac.

b. U okolini sa ravnodušnim gledanjem na vjeru mislimo, da se nalazi ona pubertetska, kojeg okolina ne praktičira vjeru, ali je u njoj, a još manje u vlastitim činima ne razara. Ravnodušnima je pače kojiput i žao što oni sami ne prakticiraju vjeru. Ipak im je teško povući sve konsekvence u tom pogledu, da bi postali revniji ili barem redovni kršćani (nedjelja i blagdanska sv. Misa, jednom u godini ispovijed i pričest, što se tiče kršćanskih dužnosti u njihovom najmanjem opsegu). Ovakovi su ljudi redovito rado u svećeničkom druš-

tvu. Žele s njima govoriti i o crkvenim stvarima. Oni u tim razgovorima traže most za svoj povratak u djetinju vjeru i njezine privilegije. Ipak u svemu tome ne smijemo previdjeti, da baš njihovo nepraktičiranje vjere, ukoliko su to sami roditelji, nosi sa sobom znatne pogibelji za vjeru mladeži.

Druga je stvar ako je indiferentnost proizašla iz usiljenog držanja roditelja. Ako su oni na pr. sklopili mješoviti brak, tada će se radi velike obazrivosti događati, da sve više izbjegavaju vjerske teme, dok na kraju sve vjersko ne zahiri. Svako vjersko neutralno držanje roditelja utječe kobno na vjerski život djece. Nema naime poticaja izvana, koji bi svojom spontanošću zahvatili dječju dušu, te je uveli u vjerski život.

Možda su prave iznimke, da dijete iz posve nehajne okoline postaje gorljivim vjernikom. To je vjerojatno slučaj, koji nastaje zbog ćudorednog revolta mladeži na držanje starijih. Iz ćudorednog područja i samoodgojnih zahtjeva nije teško ući u religijski krug. I takvo je povezivanje područja donijelo orijentaciju mladom čovjeku. Unatoč okolini postaje novi i snažni čovjek, kojemu imponira, da ide svojim putevima. Ta ga činjenica pače može utvrđivati u njegovoj ustrajnosti tako dugo, dok ne nadođu novi vjerski motivi, koji su vrijedniji u sebi i trajniji po svojem sudjelovanju u tvorbi značaja.

c. Mladež u bezvjerskoj i protuvjerskoj okolini. U takovu okolinu ubrajamo sve one tendencije, koje se očituju spontano i svijesno, a imaju svrhu borbenog stava prema vjeri i svemu, što je u vezi s njome. To je zapravo radikalni rasvjep sa svim što je metafizično. Umjesto metafizike dolaze u njihovu suštinu naziranja drugi elementi, koji nose neki idealizam gledanja na ovozemnu stvarnost. Takovi se ne žacaju priznati, da njihovi nazori imaju u svojoj konačnici "vjersko" obilježje.

Radi se zapravo o umjetnom nadomjestku vjere, koji se ispoljava u nekom eticizmu, esteticizmu, tehnicizmu ili čemu drugome. Ako se mladež nalazi u bezvjerskoj ili protuvjerskoj okolini, pa je usto prate teški i sudbonosni udarci života, tada je na pomolu uvjerenje u posvemašnji besmisao života. Ono vodi u nihilizam ili u samoubojstvo. Nekoji su od takovih vjerojatno imali djetinjstvo bez igre... Već su zarana morali biti korisni članovi zajednice, bez obzira, da li su njihove sile mogle podnijeti razne napore i zadatke.

Drugima su opet potresi, koji neizostavno dolaze u većim ili manjim razdobljima, uzrokom krajne utučenosti, koje samo skepsa hrani, gdje nema niti će biti traćka naravne nade, da bi se pakao dnevnog života mogao okrenuti u kakav snošljiviji oblik. Ovdje postoji samo jedan izlaz, kako ljudi u ovakvim prilikama u svom očaju i bezizglednosti, mogu nazirati, a to je grubi prekid sa svakim nadzemnim idealom. Religija i trajni očaj su nespojivi.

d. Kada već gledamo kakav je tok religioznog previranja u pubertetnoj dobi, tada valja reći, da od prvih časova, kada se uvukla u dušu pubescentna kriza nesnalaženja u pitanjima, koja naviru u njegovu dušu, ostaju [illegible] i oseka za i protiv vjere u najvećem postotku mladeži. Kod muške daleko u većem broju nego li kod ženske. Ipak ima kod muške mladeži slučajeva, koji nijesu tek izuzeci, da je u njih pitanje

djetinje vjere ostalo gotovo nedotaknuto. To ne znači da nije bilo više momentanih kriza, ali je izlaz iz njih bio brz. To bismo mogli pokazati jednom slikom. Kao što se može trošnu katedralu posve obnoviti, ali ne tako da je rušimo i ponovno gradimo, već izmjenjivanjem njezinog kamenja i to komad po komad. I tako biva u toj dobi sretnog prelaza. Krize su samo kratke i bezznačajne, a da bi mogle uništiti temelje i cijelu zgradu, na kojoj ima počivati moralna ličnost.

Prelazimo na ekstreme u vezi s pitanjem vjerskih kriza. One moraju doći, i kako smo vidjeli potrebne su, jer tako reći nasljeđena vjera nije nešto, što trajno ostaje. Ona mora postati unutarnje vlasništvo, koje mladež stiče neprestanom i trajnom borbom uz cijenu najvećih žrtava. Krize moraju nastati, jer se kod mladeži očituje kritičnost prema usvajanju svega, što mladog čovjeka okružuje. Vidjeli smo, kako je usvajanje vjere nešto što znači prihvatiti teški križ i tu mora biti neumoljiva očiglednost razloga i sankcija, koja će pokrenuti mladog čovjeka, da je prihvati. A baš je psihološki mladom čovjeku najteže doći do pregleda vjerske stvarnosti. U jednu mu je ruku znanje premalo i previše razasuto a da bi mogao dobiti slabu zaokruženu sliku o problemu koji ga muči. On ostaje razapet u dvije skrajnosti. Jedna je, da se prihvati prakticiranja vjerskih istina, a da zato traži naknadni razlog i potvrdu. Kod toga mu se čini nekad da je čovjek, koji prakticira ono, o čemu nije uvjeren, sličan farizeju, pa prema tome sam sebi odvratan. Malo ih je, koji se zamisle u činjenicu, da je Bog jamac svoje istine, pa iako je neće uvijek do kraja stići, ostaje Njegova riječ ne manje istinita i vječna. Stoga se događa, da mladi čovjek na temelju toga, što nije shvatio ni status questionis nekoje dogme, podliježe utisku kao da je ona u sebi nemoguća, pa je blizu tome, da zabaci cijeli sustav kršćanstva i pada u bezvjerje. Ima još jedan izlaz iz takovih situacija, da se naime mladi čovjek kao što se je odlučio kod ćudoređa za svoje nazore i na području vjere ustaljuje svoje vlastite poglede. Ovakovi slučajevi nisu rijetki. Oni imaju svojega "boga" svoju "vjeru" i svoj "moral", da na kraju ostanu bez svega ili se konačno vrate k jednoj od vjera. To se sve zbiva u prosjeku oko 17.godine, kada su krize u vezi s vjerom najčešće i najbrojnije. S mnogo se manje borbe djevojke odlučuju za svoju vjeru. Djevojka je više centripetalno usmjerena i to na manji krug misli i akcija, pa je stoga taj krug misli lakše sređivati i držati uređenim, nego li kod lutaoca mladića, koji je centrifugalno usmjeren, te se zapliće u posve heterogene probleme, koje nastoji dovesti pod jedan nazivnik. To je jedan od izvora raznih nevolja u vezi s krizama vjere kod mladeži i muškaraca.

Ipak nije ni za ženske svaka kriza jednostavna. Posebno je za njih opasan problem zla u svijetu. Žensko je naime po svojoj nutrini spremno za pregaranja više nego li muškarac, ali je i njihova težnja za srećom mnogo intenzivnija, ako se kod tog ispolji, da mora oskudjevati u stvarima, koje po njezinu shvaćanju potrebne su kao minimum, da se može svidjeti svijetu ili bar jednoj osobi. Tada je problem zla na pomolu, a zlo, koje je pritišću, nutkaju na otpor protiv poretka u svijetu (Onome, koji to dopušta).

Uvod u vjerske krize mladeži uzrokuju sumnje. Sumnja kod mladeži znači u mnogo slučajeva traganje za odgovorom u vezi sa subjektivno očitim, a objektivno prividnim protuslov-

ljima između vjere i života. Vjerske su krize stoga,ukoliko proizlaze iz sumnja, gotovo nužne. Na odgojitelju je teška dužnost, da otupi ubojite oštrice sumnja, koje rascljanjuju duhovno jedinstvo mladog čovjeka

.....

B. V O D S T V O

U prošlom smo odsjeku promatrali njegu u vezi s njezinim zadacima obzirom na razvojnu dob djece i mladeži.Tamo smo primjenili načelo, koje je pretežno došlo do izražaja, da ne stavljamo zapreke pravilnom razvoju dječje nutrine. Ovo u neku ruku negativističko gledanje na odgoj u njezi, ne bi bilo dostatno da izvede sve što je potrebno za pravilno usavršavanje pojedinca i zajednice. Odgajanik bi kod takva procesa ostao u granicama vlastite prirodne mogućnosti nešto ispod osrednjosti, ako bi i do nje mogao doći. Odgoj po sebi mora težiti za vrhuncima. Ako su ti vrhunci po sebi i nebotični, ipak treba da su dohvatljivi. Vrhunce može svatko sagledati, ali svatko ne može, a da ne upadne u velike opasnosti i možda skrši svoje vlastito biće, popeti se na njih bez vodića.

U promjenjenim atmosferskim prilikama može i vodić upasti u bezizgledne prilike. U takvim okolnostima možda je njegovo iskustvo i snalaženje mnogo potrebnije odgajaniku negoli je odgajanik o tome ikada mogao pomisliti pa i slutiti. Kod odgojnog se vodstva dakle ne radi samo o poznavanju puta, već valja biti posve spreman i na neočekivane poteškoće, koje nadilaze snage odgajanika a i odgojitelja. Moramo naglasiti da su opasnosti odgojnog vodstva mnogo češće i pogibeljnije negoli bismo to u prvi čas pomislili. Opasnije su s razloga, jer su posljedice krivog odgojnog vodstva u mnogo slučajeva upravo tragične. Dovoljna je u samom početku samo mala pogreška. Kao i svagdje pogreška je na početku vrlo mala, a njezine su posljedice jedva dohvatne u svim njezinim granajima.

Promotrit ćemo dakle vodstvo kao nešto nužno potrebno i silno važno u odgoju. Prije svega morali bismo raspravljati o ličnosti odgojnog vođe i njegovim svojstvima. Ovu ćemo tematiku dohvatiti samo u njezinim graničnim, obrisnim pojedinostima. Tako će možda previše sažeto, ali ipak ono bitno, osvanuti pred očima ljudi, koji će sami morati biti vođe. Razmotrit ćemo postupke,koji su između umijeća i znanosti i morat ćemo priznati, da su prije akti inspiracija negoli niz čisto logičkih zaključaka. I tako se opet vraćamo spoznaji starih pedagoga, praktičara i teoretičara.

U odgojnom vodstvu prema visini uspona u njemu, odgojitelj otvara oči za pojedine vrijednosti. Tu imaju teoretske i estetske vrijednosti mnoštvo svojih primjena, ali se kod slijedeće strmine uspona pokazuje neophodno potrebna vrijednost dobrog, kada se počinju osjetljivo kolebati ili čak nestajati duhovne i tjelesne snage i svježina poleta.. Vrhunac vodstva odražava se u pogledima na totalitet, t.j. kada odgajanik može ukupnim zahvatom sagledati ne samo ne-

prevaljeni put, već i sve pojedinosti, koje su na daleko i široko u bilo kakovoj vezi s već prevaljenim i savladanim naporima u raznolikim mogućnostima svestranijih prilaženja i osvajanja nebotičnih vrhunaca odgoja, o njima pravilno suditi i drugima oko toga, ako ustreba pomoći. Sinteza se odgojnog vodstva očituje u nazoru na svijet, kojemu religiozne vrijednote daju punu vrijednost. Sve drugo može manje ili više kočiti uspjeh odgojnog vodstva. Tako će otsutnost ili čak zanemarivanje pojedinih kulturnih vrijednosti, donijeti osjetljive praznine u sam odgoj, prezirno mimoilaženje vrijednosti svetog ostavlja u pojedinim otsjecima životnog djelovanja pečat pune bezvrijednosti i nesmisla ne samo za osobu, već i za njezinu djelatnost.

1. Cilj odgoja.

Prije svega potrebno je, da se utvrde pojmovi kojima se služimo. Kad spominjemo riječ cilj, tada mislimo u prvom redu na završno stanje u mogućoj preobrazbi (na pr. neke osobe) tako, da se njome postizava neko savršenstvo. Ljudi u običnom životu često upotrebljavaju riječ svrha, a zapravo misle na cilj, iako su riječi cilj i svrha po svom značenju različite. Svrha je zapravo vrijednost, koju želimo postići svojim djelovanjem. Iz ovoga se posljednjega jasno vidi, da mi svi imamo u svojim nastojanjima jednu ili više svrha, ali nam ne mora uvijek svjesno biti pred očima preobrazba, koja se zbiva, kada težimo za nekom vrijednošću. Ova razlika ima i u moralu svoju važnost u klasičnom obliku: finis qui jednako je dobro koje želim postići, u našem slučaju preobraženje u nekom savršenstvu - cilj; finis formalis, t.j. zašto hoću nešto postići, pa je uvijek po srijedi neka vrijednost-svrha.

Ljudski je život tijesno vezan uz svrhe, kojima ostvarujemo vrijednosti, bez njih bi život izgubio svaki čar, pa i sam smisao. Svrhe povlače na djelovanje, kako bismo dosegli neku vrijednost. Tu se očituje neodvojivo makar i ne uvijek primjetno, naša preobrazba. Ovdje osobna preobrazba usavršava naše duhovno biće. Ipak je nužno da preobrazba teče prema stalnom nacrtu k savršenstvu, da se čovjek ne bi izgubio među raznim svrhama. Drugim riječima potreban je sveobuhvatni opći cilj preobražavanja. Stoga govorimo o cilju odgoja.

Nedvojbena je i utvrđena činjenica, da je cilj odgoja samo funkcija nazora na svijet. Nazor je na svijet čvorišna točka raznolikih shvaćanja odgojnih djelovanja uopće. Kakav je nazor, takav će biti i cilj odgoja. On će naime u svim svojim pojedinostima jasno isticati ono bitno iz nazora na svijet. Budući da nazor na svijet mora nužno utvrditi posljednji cilj čovjeka, to je po sebi jasno, da odgoj ne smije postavljati takove norme preobražavanja, koje bi bile u protivnosti s njegovim posljednjim ciljem.

Samo bi preobražavanje u odgoju trebalo ići do vrhunca mogućnosti. Taj je vrhunac po katoličkom shvaćanju odgoja praktički izražen pojmom savršenog kršćanina. "Eo proprie ac proxime intendit christiana educatio, ut, divina cum gratia conspirando, germanum atque perfectum christianum efficiat hominem (PIO XI., Divini illius Magistri; AAS, XXII (1930) p. 83).

Ideal su kršćanske savršenosti već u mladosti postigli

Stanko, Ivan Berkmans, Alojzije, Terezija od Djeteta Isusa, Marija Goretti(i mnogi drugi) Petar Barbarić, Jozef Engling, Dr.Ivan Merz).

Većina ljudi ostvaruje ideal savršenog kršćanina tek u muževnoj pa čak i u staračkoj dobi, a i to je tek djelomična konkretizacija ideala u najvećem broju slučajeva. Iz činjenice, da savršenim kršćanima u užoj odgojnoj dobi postaju tek izuzetci, makar bili iz dana u dan brojniji slijedi, da odgojni cilj i posljednji cilj leže istina na istom pravcu, ali ne redovito na istoj točki toga pravca. (Isp. Göttler Sistem der Pädagogik im Umriss6, str. 27).

Zaniljivo bi bilo pratiti kako su katolički pedagozi zamišljali i precizirali cilj odgoja. Mi ovdje donosimo definiciju cilja odgoja, kako ga je postavio Göttler. Prema njegovoj zamisli, cilj je katoličkog odgoja:"Sposobnost i spremnost za samostalno provođenje života na temelju religioznog uvjerenja kršćansko-katoličke vjere"; citirano prema Pfliegler, Der Religionsunterricht I, Die Teologie der religiosen Bildung, Innsbruck-Wien-München, 1935, str.35.).

Kada listamo godišta i članke u "Kršćanskoj školi",nalazimo više različitih definicija kršćanskog odgoja. Među njima su i takova, koja samo djelomično odgovaraju stvarnosti.

Konačno donosimo kako Vojislav Mladenović zamišlja opći cilj odgoja:"...Jedan, trajan i unitaran cilj vaspitanja ili vaspitni ideal proizlazi iz suštine vaspitanja samo u ovoj redakciji: da oslobodi vaspitanika za što "uspješnije samostalno učvršćivanje u životnu zajednicu". (Opšta pedagogika, bez godine, str.63). U ovoj definiciji ne možemo ni slutiti,a kamo li razbrati unutarnju vrijednost te zajednice u koju se odgajanik samostalno uvrštava. Ako je socijalna sredina u normalnim snošajevima idealna, tada je njegovo uvrštavanje razmjerno veoma povoljno. Drugačije će biti u drugim slučajevima, koji će imati mnogo varijanata. Svaka životna zajednica prema tome ne predočuje za sebe objektivno opće valjane norme života, od kojih bismo mogli očekivati pravilne odgojne norme. Riječi:"oslobođenje.... za što uspješnije uvršćavanje"... nose sa sobom također mogućnosti razilaženja. Uspješno uvrštavanje u zajednicu može posve lagano postati jedan čisto utilitaristički aspekt. Ovakav odgajanik može samostalno nastojati da izbije koristi iz položaja na kojem se nalazi. Iz toga vidimo, da se definicija cilja odgoja ne može precizirati zaobilaženjem dvaju najviših vrijednosti, a to su vrijednost svetoga (u religioznom i metafizičkom smislu), ali niti bez vrijednosti dobroga (u smislu heteronomne etike).

2. Voditeljski čin.

Prijenos vrijednosti u svrhu njihova usvajanja odvija se u duhovnom procesu, koji ima tehnički naziv odgojiteljski čin. Odgojiteljski čin uključuje u sebi [illegible] obuhvaćanja jednoga ili više, pa i čitavog niza odgojiteljskih čina, jer se radi o asimilaciji vrijednosti, a tu se rijetko zaustavljamo, samo na jednoj jedinoj vrijednosti, nego vrijednosti ulaze u sklop, kojim se osvjetljuje stvarnost. Za odgojiteljski čin nužno su potrebne tri komponente: najmanje

dvije osobe, a kao treća komponenta ulazi vrijednost. Vrijednost nije samo kopča između osoba, nego ona uvjetuje i smisao njihova saobraćaja. U tom saobraćaju preuzima zrelija osoba inicijativu prenošenja vrijednosti, dok je još zasad neizgrađena osoba u stavu asimilacije vrijednosti. Ova se asimilacija provodi postepeno. Logični se redoslijed asimilacije ne može adekvatno ocrtati. Svakako možemo analizom razabrati 4 stupnja u odgojiteljskom činu. 1/ Odgojitelj posreduje da odgajanik primi izvjesno kulturno dobro, 2/ odgojitelj ocrtava to dobro, a odgajanik se mora opredijeliti za vrijednost izvjesnog dobra. 3/Odgajanik se se opredijeljuje sporazumjevanjem s odgojiteljem. Međutim je i odgajanik slobodno biće, pa on prihvaća ili odbacuje vrijednost, već prema stupnju uviđavnosti i vlastitog osvjedočenja. Stoga može kod primanja neke vrijednosti nastupiti 4/ opozicija i kritika.

Svako novo usvajanje ma koje vrijednosti, uključuje u sebi nužnu reviziju niveliranja suprotnosti, jer sistem vrijednosti ne trpi razdor nutrine.

Opozicija i kritika su upravo nužne posljedice svake asimilacije vrijednosti, jer je odgajanik slobodno duhovno biće, koje nosi specifične vlastitosti. Ma da se odgajanik nalazi u procesu razvijanja on je osoba s posebnim vlastitostima, ma bila i njegova nerazvijenost jedini očiti pečat tih individualnosti. Napokon i sam proces sporazumjevanja uključuje u sebi izvjesnu napetost. Uopće čitav proces asimilacije vrijednosti sadrži neizbježivo u sebi niz opreka, koje djelomično, a nerijetko i u cjelini kolebaju ili lome stav odgajanika. Druga je stvar, koliko te opreke odgajanik primjećuje ili ih tek želi odnosno ne želi nikako primjetiti. I na ovom sudbonosnom području vlastite ličnosti odigrava se bitka puna strateških poteza, a želja za prividno najmanjim otporom kao da i ovdje ima pravo na svoju precedenciju.

U odgojiteljskom činu sudjeluju odgojitelj i odgajanik. Djelovanje se odgojitelja u prenošenju vrijednosti čini jednostavnim unatoč napetostima, koje mogu nastati kao potrebna reakcija na asimilatorni proces vrijednosti. Ipak je baš ovdje najveći dio odgovornosti na odgojitelju. Odgojitelj mora poznavati duševni i vrijednosni svijet odgajanika, što iziskuje posebni studij, veliko znanje, iskustvo u ocjenjivanju odgojne situacije odgajanika, kao i to da ga vodi kroz posredne vrijednosti do zaokruživanja njegove ličnosti. Ovaj napor može svladati i sretno riješiti samo duhovna ljubav. Ona nije tek eros. Ni onaj niži koji se divi tjelesnoj vrijednosti i privlačivosti odgajanika, pa ih želi usavršiti, no ovaj viši, koji se oduševljava za duševne kvalitete odgajanika, te ih nastoji uskladiti. Ova se ljubav priklanja odgajaniku i tada, kad je on na ljudsku lišen izgleda na veću harmoniju bilo fizičkih bilo psihičkih sposobnosti: ta je ljubav u punom smislu riječ dušobrižnička. Tek ovakova ljubav ostvaruje preduvjete odgojne dinamike. Bez takove ljubavi svaki odgojiteljski odnos ima obilježje trgovine, da ne kažemo sebičnosti, koja usklađuje snošajeve između odgojitelja i odgajanika neimenovanim ugovorom.

Ovoj ljubavi sa strane odgojitelja u normalnom pedagogijskom djelovanju, imala bi korespondirati lična odanost sa strane odgajanika. Odanost je ovdje više nego damo povjerenje. Odanost uključuje svojevoljni izbor, kojim je odgajanik unaprijed pripravan [illegible] i prilagoditi svoju

djelatnost prama idejnim smjernicama i vodstvu odgojitelja. Do takova stava odgajanikova može doći samo na temelju svestranog razumijevanja, dobrohotnog i pravilnog preticanja u ispravljanju pogrješaka odgajanikovih tako, da se odgajanik osjeća slobodan u jednu ruku prema svome odgojitelju, a u drugu mu je ruku njegov put jasan, pa ako je i težak, on vodi sigurnom postignuću namjeravanih ciljeva. Sve se dakle pojedinosti u odgojiteljskom činu odnose na bogati vrijednosni sadržaj odgojiteljeve ličnisti, kako je doživljava sam odgajanik.

Ovakav stav odgajanika prema svojem odgojitelju je posljedica povjerenja u odgojiteljev auktoritet. Odgojiteljeve odluke imaju za odgajanika vrijednost koja se ne gubi, jer prema odgajanikovu uvjerenju vodi dobro zasnovanom i ostvarljivom cilju, i on ne oklijeva u pregnućima za ostvarenjem otkrivenih ciljeva. Kada se to dogodi mi kažemo, da je odgajanik postao u izvršivanju odgojnih zadataka povodljiv. Tako konačno u odgojiteljskom činu sudjeluju sa strane odgojitelja ljubav i auktoritet, a sa strane odgajanika odanost i povodljivost. (Matičević, Odgojiteljski čin).

Stoga odgojiteljski čin predstavlja u sebi veoma komplicirani mehanizam, koji mi ovdje rastavljamo samo u dva bitna snošaja. Jedan je kako smo na početku vidjeli preciziran vrijednošću kao takovom, uz izvjesni potrebni snošaj između odgojitelja i odgajanika, a drugi je lični, pa se temelji na polarnim snošajevima ljubavi i odanosti kao i auktoriteta i povodljivosti. Prvi vrijednosni momenat odgojiteljskog čina (koji se izvija iz same vrijednosti) zovemo objektivnim momentom u odgojiteljskom činu. Drugi, polarni snošaj između odgojitelja i odgajanika zovemo subjektivnim momentom odgojiteljskog čina. Oba momenta zajedno tvore kompletan odgojiteljski čin. Tek objektivni i subjektivni momenat odgojiteljskog čina zajedno ostvaruju u odgajaniku trajne odluke i uvjerenje, koje će se odražavati u karakternom životu odgajanika. Odavle se vidi, u čemu je neuspjeh odgojnih napreznanja. Ili nije dovoljno približena vrijednosna sfera pa je stoga zamrlo uvrštenje dotične vrijednosti u vlastiti životni krug, ili su snošajevi između odgojitelja i odgajanika tako razrožni, da mu sama njegova razlaganja ulijevaju apriori nepovjerenje, neraspoloženje, jer je odgojitelj svojom ili bez svoje krivnje razorio bilo na koji način svoju odgojiteljsku ljubav ili auktoritet a možda i oboje.

U procjeni utjecajne vrijednosti krnjeg odgojnog čina, odgajanik može s vremenom i naknadno doći do njegovog popunjenja i ostvarenja. To biva kad odgajanik na pr. asimilacijom same vrijednosti nakon izvjesne borbe prihvati vodstvo svoga odgojitelja, jer je preko vrijednosti upoznao stupanj savršenosti svoga odgojitelja, te se dragovoljno predaje njemu da ga vodi. Slučaj koji je kod mladeži rjeđi, ali dragocjen i predočuje neku blagu vrstu konverzije, pogotovo ako se radi o vjeronauku. Obratni slučaj, da osoba svojom vrijednošću nametne vrijednost predmeta i njegovu važnost za život biva češće, jer je spekulativnih objektivno usmjerenih individua razmjerno manje osobito kod mladeži, kod koje još prevladava emocionalnost.

Konačni zaključak koji neposredno proizlazi iz odgojiteljskog čina jest spoznaja, što bi sve u sebi morao posje-

dovati odgojitelj. On mora biti nužno ličnost koja posjeduje uzvišenu krepost ljubavi, usto mora biti autoritet na području kojim se bavi. On mora to područje tako isprotkati životnim iskustvom, da se i time mladež okoristi. Stoga mora imati razvijen smisao za sve vrijednosti, a pogotovo za njihovo prenošenje u duše mladih ljudi. Tako uz poznavanje zakona duše (psihologije) mora i on sam biti ličnost doista bogata vrijednostima. U tom leži najjača podrška njegovoj pedagoškoj dinamici.

3. Razumijevanje.

Postoji tako zvano kauzalno, finalno i strukturalno i pedagoško razumijevanje.

Kauzalnim razumijevanjem uočujemo mehanizam prirodnih zbivanja. Fizikalni, kemijski, biološki procesi odvijaju se po nekim stalnim zakonima, pa nam je takova zakonitost jasna, kada se očituje jednoznačna veza između uzroka i posljedice.

Samo kauzalno razumijevanje nosi sa sobom i za odgoj mnoge pojedinosti, posebno kada se odnosi na njegu u najširem smislu te riječi.

Finalnim razumijevanjem prodiremo u kulturne snošajeve. Mi naime u njima tražimo svršnost. Svako svršno djelovanje nosi u sebi pečat duha, bilo da je taj duh neposredno ili samo posredno djelovao. Nas ovdje zanima ponajprije ono neposredno djelovanje s naglašenim svrhama, a izvodi ga čovjek kao slobodno biće. U takovu razumijevanju u prvom redu tražimo smisao nekog podhvata. Ono što u moralu zovemo finis operis. Ovako ograničeno finalno shvaćanje znači prvi korak u kulturnu zbilju.

Strukturalnim razumijevanjem nastojimo razjasniti i protumačiti složene kulturne pojave u nekom vremenskom razdoblju, djelovanje nekog čovjeka ili društva. Ovo je posljednje razumijevanje od najveće važnosti za odgojno vodstvo.

U odgojnom vodstvu treba i te kako razumjeti odgajanika. Objektivno ga razumjeti i tada, kada on još nema jasnu sliku o svojim nastojanjima. Ako uzmemo da je karakter zapravo individualni zakon pretpostavljanja vrijednosti (Allers, Das Werden der sittlichen Person... Freiburg im Breisgau 1929, str. 40.), tad se sigurno pretpostavlja neka vrijednost na vrhuncu ljestvice, a sve ostale vrijednosti imaju neko, makar i posve subjektivno mjesto. Ako smo kod mladog čovjeka uočili takvu ljestvicu, mi smo uočili temeljno, po čemu bismo ga mogli razumjeti.

Ljestvica pruža znanje, ali i spoznaju o odgajaniku. To znanje i spoznaja još ne mora biti u svemu nedvoumno, dostaje tek izvjesnost, zašto su pojedine vrijednosti tako poredane, što sada znače za odgajanika i što bi zapravo imale značiti, ako odgajanika vodimo k ostvarenju idealnog značaja. Tu se zapravo očituje već razumijevanje. Ovo razumijevanje ipak ne prelazi granicu psihološkog razumijevanja. Prema tome nužno je, ali nije dostatno za odgojnu djelatnost.

Time zapravo dolazimo na područje pedagoškog razumijevanja.

Pedagoško se naime razumijevanje koristi strukturno-psihološkim spoznajama i na njima nadograđuje sve ostale pojedinosti, koje su potrebne za daljne izgrađivanje u vodstvenim

podhvatima. Među tima ima odgajateljeva pomoć najveću važnost. Ta pomoć prima razne oblike, počevši od najmanjeg znaka dobrohotnosti do trajnog sudjelovanja u raznim poduzećima odgajanika, dok se ne osamostali. Odgojni vođa sudjeluje u svim podhvatima izdizanjem odgajanikove ličnosti u postojanju.

Ipak se mladež u zahtjevu da je vođa razumije, ne zadovoljava time da je on gleda onakvu kakva bi trebala da bude, pa sve njezine negativnosti jednostavno ne spominje, kao da one ne postoje. U većim i težim slučajevima mladež želi imati u vođi dobrog suca, ali tako da taj ne prekraja stvarnost, koja je njima jasna. Zanimljivo je što mladež ne želi da joj u njezinim negativnostima uvijek pomaže vođa. Tako da mladi ljudi često i ne dođu k njemu, umatoč tomu, što dobro znaju, da bi im najspremnije pomogao. Ovo je svakako ili jedna od najpogibeljnijih strana mladog čovjeka. Ona ipak ima nešto pozitivno, a to je da se mladi čovjek želi osamostaliti, te posljedice svojih propusta odnosno čina sam snositi.

Tri su osjetljive pojedinosti u kojima mladež traži veliko razumijevanje od svojih vođa. To su zapravo najosjetljivije točke životnog programa:Pitanje zvanja, pitanje ljubavi i stvari posebne privrženosti. Tko je ma samo izdaleka pokušao u ovome i najdobronamjernije upozoravati na bilo koji nedostatak ili pogibelj, prema njemu se mladež zatvara i postaje sumnjičava, a koji put osjeća pravu odbojnost.

U pitanjima zvanja i ljubavi možemo lako shvatiti njihovo držanje, ali da posebna privrženost može isto tako zanijeti mladog čovjeka, te bi se činilo pretjerano. Bilo koja vrst športa, kartanja, šah dokazuju posve jasno, kakvo je držanje mladih ljudi u tim njihovim predilekcijama.

4. Pogreške u odgojnom vodstvu.

Među česte vodstvene pogreške u odgoju treba ubrojiti slijedeće pojave: slabo razvijena samostalnost odgajanika, krhljava moralna snaga za odgovornost, ukalupljenost, osakaćena individualnost.

Slabo razvijena samostalnost kod odgajanika jest gotovo tipična mana u odgojnom vodstvu roditelja, kada je u obitelji samo jedno dijete, često sami roditelji govore i hvale se, da vole imati malo djece, pa ih dobro odgojiti, nego li više ili čak mnogo djece, pa ih ne moći dobro odgojiti. Kod njih je pojam odgoja istovjetan sa mnoštvom luksuznih odjevnih predmeta, većim brojem skupocjenih igračaka,da o sladokusnoj hrani i ne govorimo. Iskusnom je odgojitelju posve jasno, da takvo shvaćanje nema ništa sa pravilnim odgojem djeteta, već ga samo kvari. Posebno ga kvari kada majka na pr. u svojoj sebičnosti saopćava svojoj kćerci, da ona ne bi na pr. za Novu Godinu dobila na poklon nove cipele, da nije jedinica. Ovakvo držanje roditelja povećava sebičnost djeteta. Njegova egocentričnost umjesto da pada samo raste. Tu egocentričnost svestrano podupiru sami roditelji koji djetetu pomažu u svemu pa i tamo, gdje su već njegove sile dovoljne da sam sebe poslužuje.

Ipak nijesu samo jedinci u pogibelji da postanu nesamostalni. To se događa i u obiteljima sa razmjerno brojnom djecom. Tako griješe čak i roditelji, koji imaju kvalifikaciju stručnog odgojitelja. Recimo, da je to majka. Da može kontro-

lirati učenje svojeg sina, ona dopušta da uči na glas. U nižim razredima sve do 3. 4. gimnazije, mogao bi taj način podržavati prividno ravnovjesje između učenja i vladanja gradivom. Kasnije se po azala sve manja samostalnost u mišljenju, sposobnosti logičnog zaključivanja. To je vodilo do kriza, koje su se za nekoliko godina pokazale kao nešto kronične i u tolikoj mjeri, da su upravo smetale pravilan napredak,premda marljivost, pažnja i napori kod učenja nijesu izostajali.

Sličnih i drastičnih primjera mogli bismo naći, ako pomnije promatramo život oko sebe. Pogibelj manje samostalnosti prijeti osobito ženskima u raznim zvanjima, jer one po sebi nijesu pozvane i sposobne za voditeljsku službu na raznim područjima javnog života. Njihova je misija u različitim oblicima životne zapletenosti, da službom ljubavi pomažu i podržavaju sitne na oko, ali neophodno potrebne spojne radove u voditeljskoj službi muževa.

Ako je pogibelj slabo razvijene samostalnosti nešto,čime se možemo kod zrelog opažanja života češće susresti nego li bismo to očekivali u prvi mah, tada je velika vjerojatnost, da će krŧljavost moralne snage uslijed nedostataka i pogrešaka u odgojnom vodstvu biti još češća, a jer se radi o velikim dobrima a napose o ličnosti, koja se bez ćudoredne podloge ne može ni zamisliti, to je ova pogreška kobna mana odgojnog vodstva. Mi se naime u životu susrećemo s mnogo ljudi,kojima ne možemo zanijekati samostalnost u mnogim i teškim podhvatima tako dugo, dok netko drugi nosi odgovornost pred javnošću. Oni su možda za neke stvari dali i svoje misli kojima ne nedostaje svježina i originalnost, ali se obično plaše da ne učine bilo koji propust, pa će ih to zauvijek osramotiti u očima ljudi.

Postoji niz ljudi, koji nijesu kadri ni pomisliti da se suprostave ~~nepravednim~~, nasilnim, samovoljnim istupima svojih sumještana, pa čak i ukućana, te da ih opomenu ili ljubezno upute u ispravno držanje. Tako na pr. roditelji prema svojoj djeci, kad su nešto porasla i počela na bilo koji način zloupotrebljavati svoju slobodu.

Ćudoredna se krŧljavost ispoljuje i tada, kad odgajanik nije kadar suprotstaviti se nepravednim zahtjevima pojedinaca iz svoje okoline, a njegova je dužnost posredovati ili očitovati svoj sud. To je obično u tako zvanim represivnim sustavima odgoja. Mi ih zapravo i ne bi smjeli zvati "sustavima odgoja" jer se u njima ne pazi na duh zakona koji bi imao oblikovati odgajanika, već samo na njegovo slovo. To vodi u farizejizam i pritajene opačine. U skupnom se odgoju očituje u takvim okolnostima isticanje i vladavina pojedinaca ili manjih skupina, koji upravljaju javnim mnijenjem.Ostali moraju trpjeti njihov diktatorski stav, jer će ih žigosati kao "štrebere". Oni se ne usude ni u četiri oka reći takvim pojedincima da su podlaci, koji bezkarakterno igraju dvostruku ulogu, a žele imati slavu junaka.

Najteža zloupotreba odgojnog vodstva jest, kada odgojitelj na svoju ruku ruši moralnu stpornost svoga odgajanika. On to može izvesti izravno ili neizravno. Izravno u razmjerno malom broju slučajeva i to posve osobne naravi, kada je naime odgajanikovim držanjem, kako to odgojitelj shvaća, ugrožena neka njegova odredba u posve nejasnom slučaju, a odgajanik se poslužio epikijom. Ili što je još gore, da se

učenik materijalno ogriješio o bilo koji propis i sada mora snositi posljedice, a to samo zato, jer se idejno razilazi na primjer pitomčev zaštitnik i odgojitelj. Zatim u ovo poglavlje ulaze sve one "pedagoške" mjere, kojima se lomi tako zvani prkos mladeži. Nasilje u odgoju ništi u mnogo slučajeva otpornu snagu odgajanika. U sličnim slučajevima on će se naprosto uvući u se i mehanički vršiti zakone, naredbe, pa možda i same želje "vođe".,ali u duši će možda i mrziti svaku takovu odredbu i vidjeti u njima prije nevrijednost, nego li nešto potrebno i objektivno korisno, pa se stoga i ne će nimalo zaustaviti, kako bi pronašao njihov dublji smisao. Još gori oblik, kojim voditelj ništi moralnu otpornost nalazimo u slučajevima primjene kazne, kada je odgajanik samo materijalni krivac nekog prekršaja. Tako na pr. razbijeni vrč, tanjur ili slično, znaju djeca izvući teške kazne, a pogotovo kada se radi o nekim prekršajima, za koje ne znaju i ne slute da su u sebi nešto zlo. Takvi nastupi odgojnih vođa onemogućuju pravilno snalaženje djece i naprosto ništ pojam o dopuštenom i zabranjenom. U duši vlada velika zbrka i dijete posve lako zaustavlja svako djelovanje pred svojim vođama, a on tada počinje misliti da je sjajno uspio, jer je dijete postalo mirno i poslušno.

Ukalupljenost je ozbiljna pogibelj u većoj ili manjoj mjeri u svakom odgojnom vodstvu. Mi se ovdje zaustavljamo samo na onim pojedinostima, koje u velikoj mjeri štete u odgoju i s kojima bi prema tome svaki odgojni vođa imao biti na čistu. Tipični primjeri u tom smjeru mogu pojednostavniti ovaj inače dosta zamršeni čvor, jer se u njemu ukrštava potrebno i nužno sa suvišnim i opasnim. Dok su odgojnom vodstvu u prije navedena dva slučaja odgojni vođe smanjivali moralnu slobodu ili pak smanjivali samostalnost u raznim ili čak na svima područjima djelatnosti, ovdje je prividno povećavaju, ali ujedno skučuju na razmjerno usko i tijesno područje. Odgajanik to osjeća više podsvijesno i nevoljko mu je, pače on se i smrtno dosađuje, jer u njegovu životu ona ~~quotidea~~ quotidiana vileseunt određuje svu dikspenziju duha. To zapravo znači otupjeti svaku poduzetnost, ukočiti smisao za snalaženje, osuditi na neprestano micanje u krugu, kojemu se ne povećava radius, a odgajanik misli da ide prema višem cilju. Kada ga nikako ne može dohvatiti, on se zadovoljava posve razočaran najmanjim što još samostalno može proizvesti; pa se tješi onom: Altiere te ne quesieres. On je sapeti Antej koji mnogo toga vidi, ali se ne može micati. Osjeća silnu snagu, ali je ne može pravilno primijeniti.

Posebna je opasnost od ukalupljavanja, ako odgojni vođa ne luči sam ili pak pravovremeno ne opaža na odgajaniku strahovitu razliku između oponašanja i nasljedovanja. Vidjeli smo naime, a u samoodgoju će još jasnije biti, da je za pravilan napredak potreban neki konkretan ideal, koji plastično prikazuje ostvarenje neke ideje. Ako se odgajanik ustavi na vanjskim pojedinostima takve konkretizacije, pa se u njih uživljava, a to ga za neko vrijeme potiče da napreduje, on naprosto ostaje kod preslikavanja vanjskih oblika. On se zapravo začahurio u te vanjske oblike, postao je neuspjela kopija neke vanjštine, koja njemu najmanje pristaje. Sličan je Davidu u Saulovu ratničkom odijelu.Samo je razlika između njega i Davida, što je David brzo uvidio da mu to ne pristaje i odbacio, jer mu je smetalo u pravilnom kretanju i snalaženju. Nije ga zanijela vanjština,

skupocjenost, ljepota a ni to, da mu sam kralj daje svoje odijelo. David je u svemu tražio dubinu i smisao svoje misije, pa je prema tome odabirao sredstva. Ukalupljenika vara sjajna vanjština, a ne iskušava na sebi, može li se lakše kretati prema cilju. Oponašanjem načini od sebe karikaturu, koja istovremeno nosi na sebi dvostruki svijet: komičkog i tragičkog. Komičkog, jer mu je cijelo držanje neuravnoteženo. Tragičkog, jer će razočaranja potkopati optimizam naivne duše, koja će ostati na početku svoga puta u svoj gorčini neuspjeha, što paralizira ostatak snaga.

Najveća je odgovornost pravog odgojnog vođe, da na vrijeme, a to znači još prije nego,li je odgajanik skrenuo na stazu oponašanja, otvara mu oči i ukazuje na duh koji treba ostvarivati. Tako Elizej nije oklijevao, dakako vođen Duhom Svetim i zbog strahovito teških prilika, da bude po svom djelovanju dvostruki duhom prema Iliji. Ovdje je potrebno nalgasiti da Elizej nije tražio,kako bi izveo dvostruko više svih djela, što ih je poduzeo i izveo Ilija, već samo traži snagu duha, po kojoj će raditi, izvesti voditeljske dužnosti u Izraelu onako, kako to budu tražile prilike i stvarne potrebe. Svaki naime odgojitelj treba da nastoji svim silama, da svaki odgajanik prodre u duševnost svoga ideala i na taj način pokuša, u koliko može, približiti mu se. Ponajprije mu valja pronaći sličnosti i različnosti u cjelini i u pojedinostima, da tada vidi obzirom na prilike u kojima živi, vlastite sklonosti i zbiljske duhovne sposobnosti, koje može korisno proizvesti.

Namjerno postavljamo pitanje, da li je za odgajanika bolje, da je njegov ideal iz bilo kojeg vremenskog razdoblja neposredne prošlosti ili iz sadašnjosti. I jedno i drugo ima pozitivnih i negativnih strana. Pozitivne su strane ideala koji je davno prije živio, da je doista morao biti nešto nadprosječno, jer mu se i danas sačuvala uspomena u njegovim djelima. Kritika je sigurno svoje rekla u nebrojeno navrata i ponovno u svjetlu pojedinih vremenskih zbivanja pokazala njegovu veću ili manju suvremenost. Ukoliko nema o idealu takvih uputa, mora se odgajanik uz pomoć duhovnog vođe uživjeti u povijesno doba svoga ideala, pokušati pronaći sličnosti možda i koju istovjetnost sa današnjicom. Povrh toga treba da odgajanik prodre u duševnu i duhovnu problematiku svoga ideala i ponovno pokuša naći sličnosti i različnosti u gledanju na probleme, koji su svima ljudima manje ili više zajednički. Ovo uživljavanje i diagnosticiranje nije bez peškoća a da ne govorimo o opasnostima krivog shvaćanja, da ideal naprosto stanemo tumačiti prema svojim vlastitim zamislima. Umjesto da ideal bude neka objektivna norma i uzor našem držanju,mi svoje držanje redovito posve dobronamjerno i s mnogo žara projiciramo u ideal.

Ako je ideal iz neposredne vremenske blizine, mi ćemo se lako saživjeti s njime, jer su mnoge pojedinosti zajedničke, makar se radilo o samoj vanjštini. To je ujedno i velika prednost, posebno ako smo mogli i osobno s njime sabraćati. Ipak ovdje treba biti posebno kritičan, da lučimo objektivnu veličinu od individualnih nedostataka, i da ovi ne čine dojam vrijednosti, jer ih možda potpomaže nazor javnog mnijenja. Tu sugestija čini nevjerojatne zamke. Vođa treba da budi kod odgajanika smisao za objektivnost i držanje potrebnog razmaka, da odgajanik izbjegne kopiji, i da nađe veličinu duha, prodornost ideja i zdravu konkretizaciju onog što je vrijedno.

Samo upornim radom i budnim nastojanjima može vođa spasiti odgajanika od pogibeljne zablude, da sav trud ulaže u vanjsku tehnologiju kod stvaranja vrijednosti. Kada se promijenc prilike, on više nije u stanju, da se odijeli od svojih kalupa, jer u njemu samome ne struji pravi duh unutarnje vrijednosti a u vezi s njime barem nešto stvaralačke.

Jedna od najtežih pogrešaka odgojnog vodstva nastaje, ako se vođa ogriješi o individualnost odgajanika. Pod individualnošću razumijevamo unutarnji zakon neposrednog očitovanja biološke i s njom najuže vezane duševne komponente u čovjeku. Individualnost ima prema tomu kao svoju bitnu oznaku sve ono, što se neposredno očituje, a da prije toga još nije naostupila svijest sa svojim refleksijama, traženjem motiva itd. U ovu individualnost ubrajamo prije svega tako zvani "Hingabedrang" i "Geltungsdrang" ili t.zv. glavnu strast. Jedni s nekim predanjem izvršuju svoj posao ili neku namjeru, dok drugi žele u njemu i još više po njemu vrijediti. Prvi se spontano, a da kod toga nije nimalo razmišljao, priklanja na primjer za neke utakmice slabijem, jer bi mu želio pomoći, a sve zbog glavne strasti predanja. Drugi će biti uz jače jer je to zavrijedio, a možda i stoga, jer se i on na taj način može jače istaknuti. Ako odgojni vođa u svom vodstvu nije opazio, ili ne zna temeljne sklonosti u nastupima pojedinaca, on se lako opredijeli za onaj stav, koji je njegovoj duševnosti bliži. Neki put će pogoditi pa će iz toga možda i posveopćiti svoje savjete. Ako savjetuje odgajanika sa strasti predanja, da je na pr. za njega nečasno kretati se u društvu, koje samo po sebi kalja njegovo ime, da se on mora istaknuti na drugom području djelovanja, neka zametne borbu, neka se opre svakom pokušaju, da mu se (joj) približi neka osoba sa nečasnim ponudama. Svi su takvi savjeti bili do tada dobri i uspješni, ali kod odgajanika s glavnom strasti predanja ne će imati nikakav ili samo djelomičan uspjeh. Njega je trebalo posve drukčije savjetovati. On na pr. mora nastojati, da do borbe i ne dođe. Neka je izbjegava, jer postoji velika pogibelj, da se javi kriva samilost i on će ponovno popustiti. On bi ga također trebao da uputi, da se ne upusti u nikakve usluge, koje može njegova okolina iskoristiti i ponovno ga uplesti u nove neugodnosti, a on je zbog svoje težnje da pomogne, radio kao dobar čovjek koji nije pitao koliko će ga to stajati. Neuspjesi radi takovih savjeta donose u dušu odgajanika veliko neraspoloženje. Protiviti se vođi ne usudi, jer mu u mnogome duguje zahvalnost, ali njegova nutrina je posve skeptična i na samu pomisao, da će se morati energično oduprijeti ili čak prvi izazvati borbu.

Nametnuto zvanje može u velikoj mjeri uništiti individualnost. Po dužnostima biti posve vezan na stalni krug odgovornosti, koje mora izvršavati zbog ljudskih obzira, a dušom biti posve drugdje, znači zapravo živjeti dvostrukim životom. Jedan je svijet misli i želja koje ga vuku dalje od zvanja, a drugi je svijet zbilje, koji neumoljivo traži duševnu, a ne samo tjelesnu prisutnost. Takav je sklon raznim kompromisima, da bi na neki način pokrio razne nedostatke, što ih počinja u svojim dužnostima. Ovo vodi u sukobe sa saviješću, pa se stanje time samo pogoršava. Ako voditelji ne uoče i ne produbc cijelo pitanje, a prije dopuste da sam odgajanik izreče svoje stajalište, proces će nestajanja dobrih svojstava stečenih, pa i sama nasilja protiv individualnih sklonosti tako [illegible] mladog čovjeka,

da će uvelike stradati njegov ćudoredni značaj. Ako poslije toga, pošto je mladi čovjek već godinama proveo u jednom ili više zvanja, od kojih ni jedno nije odgovaralo njegovim sposobnostima, dođe konačno u zvanje koje odgovara njegovim sposobnostima ili je barem veoma blizu, on ni tu ne daje ono što bi od njega trebalo dobiti. Tu i tamo bljesne kojim potezom svojih sposobnosti, ali u njeg nema pravog stvarnog interesa za teža pitanja u zvanju, a pogotovo nema posebne volje, da se izloži ili čak i podvrgne trajnim žrtvama, koje sa sobom nosi svako zvanje. Tako je u konačnici atentat na individualnost povukao za sobom mladog čovjeka na ćudoredne nedostatke, a prekasni ispravak kobne pogreške ne smanjuje vidljivo, barem ne u punom opsegu, nastale kvarove.

Druga je stvar, ako je odgajanik pošao u neko zvanje, a vođa ga spremio za tu žrtvu, koju on svojevoljno prihvaća. U ovom slučaju, pogotovo ako je vođa zacrtao cilj i obećao svoju suradnju na njegovu ostvarenju čim te okolnosti dopuste, pa ga još i sam bodri i potiče da se ne zapusti, kadar je takav spajati i prenijeti interes za nametnuto zvanje, te se u njem izdignuti iznad osrednjosti. Ovdje se ne može reći da je njegova individualnost dobila izravnu mogućnost neposrednog ispoljavanja, ali je dobila mogućnosti da se proširi prikladnim vodstvom i spremi pod vidom budućeg konačnog zvanja, da se osamostali u onim pojedinostima, koje su neophodno nužne ili čak zajedničke budućem zvanju. Takova svijesna žrtva daje značaju veću zrelost, a početak samoodgoja u vezi s najosjetljivijem točkom životnog programa, podržava ćudoredno ravnovjesje i vodi k ličnosti. Ako i ostane u svojem prvom nametnutom zvanju, koje on može i zavoljeti, neće u njem vršiti dužnost sasvim lako i bez neke unutarnje tromosti. Nekada će dužnost vršiti lako, ali to će biti kratkotrajno, jednako kao što i tromost ne će biti stalna. Ipak je golema razlika u spomenutim dispozicijama kod zvanog i nezvanog. I zvani naime u svojem zvanju ima također teškoća i nekada osjeća nepokretnost, ali to je, ili bi barem trebalo biti samo iznimno.

5. Seksualni odgoj.

Možda ni na jednom području odgojnog vodstva nema toliko pogrešaka i propusta koliko ih nalazimo na području seksualnog odgoja mladeži. Tu je prava poplava neznanja i krivog stida zapriječila pravilan razvoj mnogog mladog čovjeka, jer su nezvani otrovali čistoću mašte, ponizili dostojanstvo sudjelovanja čovjeka u stvaralačkim namjerama Božjim. Stoga je pravilno shvaćanje dužnosti u seksualnom odgoju, jedan od najprečih zadaća svakog odgojitelja.

Problem seksualnog odgoja u prvim godinama djeteta po sebi ne bi trebao imati nikakovih težih zadaća. Mora se ponajprije pripaziti na dječje navike i sumnjive utjecaje okoline. Neke od navika mogu doći posve izuzetno, a tada je roditelj ili nazorni odgojitelji i te kako dužan da ih nastoji pravovremeno i po svojim silama ukloniti a u težim slučajevima da potraži savjet savjesnog liječnika.

Sumnjiva okolina ima svoj udio u tragediji mnogoga djeteta. Prljavi razgovori među odraslima, pravo su vrelo moralne zaraze djece. Obični je i nesmotreni izgovor da dijete ne razumije ili čak ne sluša, što stariji među sobom govore. To je teška zabluda. Svjedočanstva djece kao što je mala sv. Te-

rezija, govore i opominju starije na budnost. Sv.Terezija sama od prilike formulira svoje držanje. Dok su se stariji među sobom razgovarali ja sam se pričinjala, da se igram, ali sam sve budno slušala i pratila. Izgovor, da dijete ne razumije, nije po svojim posljedicama manje opasan. Ipak moramo dopustiti, da neke stvari ni izdaleka ne može razumjeti, ali tim više kopka po maloj glavi i nastoji za sebe stvoriti neku sliku. Tek kasnije sine djetetu smisao nekih riječi, a kada se njima pridruže pojedine asocijativne slike, što ih je ono imalo konkretno pred sobom, zlo postaje daleko veće nego li si možemo predstaviti.

Već u 4. godini može se dogoditi, da dijete najedamput upita svoju majku: "A kako sam ja došao na svijet?" Neki odgojitelji u pretjeranoj revnosti nalaze u tom pitanju ozbiljan povod, da djetetu protumače majčinstvo. Oni to sažeto donose u propovijedanju, kako Bog djetetu daje dušicu i majka ga čuva pod svojim srcem kroz devet mjeseci, a tada ga uz mnoge bolove rađa. To su shvaćanja dobronamjernih katoličkih odgojitelja. Drugi se, a tih ima najveći broj, služe u takovim okolnostima pripovjetkom o rodi, koja nosi djecu. Pravi odgojitelj ne će se zaletjeti ni u jednu ni u drugu skrajnost. U prvom će redu posebno ispitati, koji je razlog da dijete pita takove stvari. Nije li na pr., kakav vanjski utjecaj uzrokom da se u duši djeteta javilo to pitanje, ili je pak dijete takovo pitanje postavilo kao i svako drugo pitanje posve slučajno. Drugim riječima moramo se i tu poslužiti uklanjanjem t.zv. pedagogijskog teleomorfizma. Mi ne smijemo dijete shvatiti kao odraslog čovjeka manjih tjelesnih dimenzija. I za dob 4.godine kod djeteta, ako je po sredi bila koja od dviju spomenutih mogućnosti (vanjski utjecaj ili slučajno pitanje), dosta je odgovor: o tome ćemo jednom kasnije razgovarati. Prigoda za takav razgovor bit će, kada bude majka govorila djetetu o Spasiteljevu rođenju. I razne druge okolnosti mogu pomoći da se i u kasnije vrijeme obradi to pitanje. Na pr. kod učenja Zdravo Marije (6.godina). Ako je vanjski utjecaj postao opasan, valja dijete ukloniti, da ponovno ne upada u takvu pogibelj. Da je bilo kakvo tumačenje djecu u vezi s tim pojmom gotovo suvišno (za 4.godine), vidimo iz jednog slučaja kako ga donosi F.Schneider u Familienerziehung 4. str. Kada je neka revna majka tumačila svojoj djeci kako su ona došla na svijet, djeca su pošla iza takva tumačenja svojim prijateljima u susjedstvo i pitali ih, kako su oni došli na svijet. Iza toga se vratili kući i rekli majci: Ti se nijesi trebala s nama toliko mučiti, jer je naše prijatelje donijela roda...

Po sebi se razumije da je pripovjest o rodi izmišljotina, pa nije u redu time djecu zavaravati, a pogotovo ostavljati djecu u takovim predodžbama do dana, kad im neki pokvarenjak otvori oči. Mnogo toga lijepog i plemenito srozati će se u njihovoj duši.

Roditeljski će odgoj nastojati očuvati dijete od lošeg utjecaj druge djece ili čak odraslih, nego i sačuvati u duši djeteta onaj prirodni osjećaj stidljivosti, koji se poveziva uz tajnu vrela života.

Dobro vođeni i na katoličkim načelima zasnovan odgoj, po sebi je dovoljan da velik dio seksualnog znanja nebude od veće potrebe. Ne zagovaramo time svako i potpuno neznanje kao postulat dobro uređene savjesti ili kao znak duševne čistoće.

Konstatiramo samo činjenicu da znanje po sebi ne mora biti nužno, posebno kada se radi o njegovu većem opsegu. Razumije se, da pravilan spolni odgoj mora posebno kod ženskih paziti, da pravovremeno pomoću prikladne knjige ili pak uz pomoć koje oprezne i plemenite rođakinje, uvede djevojku u pojavu menstruacije, jer su potresi koji u vezi s tom pojavom mogu nastati čestoput od presudne važnosti za cijeli život. U takovim pitanjima enciklika "Divini illius Magistri" upućuje, da to izvedu roditelji. Međutim u pitanju razjašnjivanju očinstva, držimo da je opravdana sustezljivost pedagoga F.Schneider-a, kada primjećuje da se roditelje osobno ne bi vezalo na takovu dužnost, jer se tome protivi gotovo nesavladiva unutarnja bojazan, kako će to djelovati. (Familienerziehung, str. 295.).

Crkva se oduvijek protivila i u svojem djelokrugu branila kolektivnu seksulanu inicijaciju a posebnu onu, kako je naglasuju naturalistički usmjereni pedagozi. I nije kod takova stava imala nimalo krivo, jer su nesretni pokusi s liječničkim razjašanjavanjima, kada su na prl pobijali zarazne bolesti, pokazali, da je upravo iza takovih predavanja porastao broj zaraza među onima, koji su došli na predavanje. Prema tome znanje o seksualnim stvarima nije uvijek sretno rješenje seksualnog problema kod mladeži.

Niz seksualnih nastranosti može povećati tako zvana koinstrukcija odnosno koedukacija. Mnogo se govorilo o tom načinu kao nečem što smanjuje i ublažuje ili čak (za neke) rješava problem ćudoređa mladeži u užem smislu riječi. Životno je iskustvo pokazalo, da postoji jasna razlika ne samo po organizmu već i po sposobnostima, a da ne govorimo o sklonostima mladića i djevojaka. Ako u dobi razvoja imaju oba spola zajedničku koinstrukciju, tada ona redovito gubi na svojoj ozbiljnosti, uspješnosti, dubini i trajnosti postignutih rezultata. Koinstrukcija može biti samo privremeni izlaz iz osobito teškim okolnostima, kad nema dovoljno prostora, ali nikako ideal.

Na pragu predpubertetne dobi, a sigurno prema njezinu kraju stvaraju se kod mladeži posebne duševne dispozicije, koje očituju više shvaćanja za međusobno razumijevanje i uže prijateljevanje. Ta poznanstva unose i prva intenzivnija sanjarenja kod otvorenih očiju. Magnetizam i neka rezonancija popunjavanja vlastitih bića mogu stvoriti u mašti razne planove, a da o njihovim temeljima ne sluti mlada, posve raspjevana duša. U takovim okolnostima može nevini platiti svoje neznanje. To je redovito, ako je jedan od njih godinama stariji. Vođa mora pravovremeno uočiti pogibelj takovih prijateljstava i svesti ih na pravu mjeru, otkrivši mlađemu smisao poezije u njegovoj duši. On se naime sve više ima osposobiti za socijalnu zajednicu,a ponajprije, makar izdaleka, za temelj svakoj pravoj zajednici:ženidbu. Ovdje ima vođa razviti temeljne misli o duhovnoj zrelosti "njega" i "nje" koji trebaju da danas i neprestano unaprijed suraduju pod raznolikim okolnostima na onom cilju, koji je zajednički i daleko pretežniji većini ljudstva. Zato se ideal može kojim put ili čak i više puta mijenjati.

Kod gornjih je "susreta" mašta uvijek bila više ili manje razigrana, ali rijetko natrunjena. Kod prelaza u pubertetnu dob počinje malo snažniji rascijep, što jasnije opaža mladi čovjek, jer se konačno osjeća posvema kao muško odnosno žensko, prema onome što je bilo prije i što ih

prema njihovu shvaćanju, jer oni gube ravnotežu u blizini sobe, koja im je draga-ne mogu, a da ne ostjete drugi zakon u udovima svojim. A kada i nema u njihovoj blizini ideala, mašta ga znade dosta realistički prikazivati i nemir do prave oluje smućuje možda još neiskusnu dušu. Dok je vođa imao dosada nešto brige da pokaže, kakove namjere ima Stvoritelj u spremanju mladog čovjeka za temeljnu zajednicu te mu ukazuje na smisao, sada dolazi dob u kojoj će on samoodgojem na području osjetljivih žrtava pokazati jakost samosvladavanja, da ne rasipa snage, koje će kao zaliha služiti ćudorednom značaju i njegovoj izgradnji.

U svemu tome mladež prolazi kroz sukobe, ali doživljaji spolnog buđenja čine atentat na zbiljsko jedinstvo čovjeka. Nigdje naime nije tako jasna protivnost duha i materije kao na tom području. Harmoniju, kako je mnogi zamišljaju, da duh savršeno vlada materijom, nije moguće zauvijek stabilizirati. Sve je u stanju neke labilne ravnoteže. Faktor duhovnog ima tu svoju odlučnu riječ, ali ni somatično nije u svemu sporedno. U somatičnom se očituju dvije snažne komponente: slast i gorčina. Prva ima da posluži cilju spolnog nagona na vrelu života, a druga da pomogne duh, kako bi gao mogao obuzdati, kada teži za protuzakonitim zadovoljenjem. Ovo posljednje biva u sebičnom razdvajanju spolnog užitka od dužnosti odgovornosti za eventualni novi nastali život, njegovo uzdržavanje i pravilan odgoj unutar stabilne obitelji.

Stoga će vođa pomoći mladeži, da pravilno shvati antinomiju svojega bića i u njem nađe viši smisao svojega poslanja. Otvorit će im oči, da pojam sv.čistoće ne uključuje u sebi imunitet od svake sklonosti prema putenom. Čistoća sastoji u stvarnom opredjeljivanju u smislu Stvoriteljevih namjera. Ukoliko se to odnosi na sve potrebno i dozvoljeno u braku kao jedinoj ustanovi za prenošenje i pravilno uzdržavanje života, govorimo o bračnoj čistoći. Izvan valjanog braka zabranjen je po samom naravnom zakonu svaki čin, jer bi njime prije ili kasnije u većoj ili manjoj mjeri ugrozio pravilno uzdržavanje novog života. Pod riječi čin ne mislimo nikako samo vanjske (somatilne čine) već svaki mentalni čin. Svojevoljna je aberacija od namjera Stvoriteljevih nešto u sebi zlo i nećudoredno.

Jedna od takovih aberacija koja nosi posve protuprirodan značaj, jest samozadovoljenje (masturbatip). Pretjerana je tvrdnja individualnog bečkog psihologa Wexberga, da je razlog takvim pojavama u osjećaju osamljenosti. Trebalo bi cijelu stvar tumačiti na drugi način: hormonalnom hipotezom. Među katoličkim moralistima Ruland zastupa mnijenje, koje potkrepljuje medicinskim istraživanjima, da takovo stanje duševnosti kod mladog čovjeka u vezi sa spomenutim samozadovoljenjem može biti i bez teškog grijeha u nekim slučajevima (Handbuch der praktischen Seelsorge, II Band, München 1931, str. 378.). Mi ovime ne mislimo izniječi tezu, kao da takav grijeh ne postoji kod mladeži, već samo navodimo mnijenje kojim se može lakše shvatiti bijeda nekih mladića, koji znadu tvrditi, da se to zbiva više-put i da nema njihova svijesnog sudjelovanja. U takovim naime slučajevima treba shvatiti i blaže suditi o njihovoj nevolji, a ne ih eventualno sumnjičiti, da se ispričavaju.

Razumije se samo po sebi, da unatoč svim mogućim olakšajućim okolnostima koje mogu nastupiti, treba da vo-

da upre sve sile, kako bi pomogao mladom čovjeku da pobijedi svoje strasti i ostane gospodar nagonskih prohtjeva. Među njima imaju naravna, a posebno vrhunaravna sredstva najveću važnost. Bez religijskog oslonca nema pobjede na tom polju. Mislimo na krajno ispravno držanje a ne, na časovite uspjehe. S rastom moralne ličnosti pojavljuje se sloboda putenog grijeha uopće kao i od samozadovoljenja napose.

6. Odgoj značaja.

Ponajprije moramo reći, što mislimo pod riječi značaj. Svakako ne mislimo tek biološke oznake nekoga čovjeka, jer nije na pr. po temperamentu raspaljiv, brz u mišljenju i zaključivanju, izvođenju odluka i t.d. Ove pojedinosti često uzimaju kao oznaku značaja neki pisci. Značaj je niz vrijednosti, koje je pojedinac usvojio napornim radom. Da netko bude doista pozitivan značaj, potrebno je da se taj niz vrijednosti zaokruži i da na taj način postane zatvorenim sustavom. Ne mislimo zatvorenim tako, da više nijedna vrijednost ne bi mogla ući u nj, već takav, da s najmanjim brojem sposobnosti ostvarivanja vrijednosti može odoljeti i jačim kušnjama. U ovim razmatranjimamo pred očima i mogućnost maksimalnog uspjeha u odgoju značaja. U tom se pravcu postavljaju često i ideali, koji bi imali poslužiti lakšem ostvarenju potpunog karaktera. Među takve ideale ubrajaju jakost, veličinu, junaštvo. Svaki od tih ideala može privlačiti mladež, ali može i kriti u sebi pogibelj za nju. Pogibelj nastaje, kada pojedinac ili skupina jednostano shvaćaju taj ideal.

Oni, kojima je na pr. tjelesna jakost ideal, jer vitalne vrijednosti smatraju najvažnijima za cijeli život i drže da je samo po njima čovjek duševno, duhovno i tjelesno jak. Tako naturalističko shvaćanje koje vodi k surovom traženju prava jačeg, rijetko smatra jakost kao podlogu za duhovne vrijednosti, da na njima izgrađuje harmoničnog čovjeka.

Pojam veličine kao ideal značaja, jest relativan i posve neomeđen sve dotle, dok ga vrijednosti ne učine jednoznačnim. Prije svega moramo istaknuti da bez moralne veličine ne možemo uopće govoriti o veličini značaja. Ako se pod veličinom misle neka posebna djela, koju izvode ljudi iz dnevnog života, tada još uvijek ostaje veličina na kakvoći djela i u njihovu savršenom ostvarivanju. Ne pita se koliko je tko radio a pogotovo ne, što je radio, već uza sve ovo i koliko je toga proveo i ostvario za život. Traže se svršena i savršena djela-tu se pravilno očituje veličina.

Junaštvo po sebi dobiva cijenu od ostvarene vrijednosti, za koju smo zalagali naša vremenita dobra, kao što su zdravlje pa i sam život.

Iz svega se vidi da bez vrijednosti nema idealnog značaja. Jasno je da idealni značaj ne može biti i ne smije ostati nešto maglovito, što mladež može zanijeti, da potrati mnoge sile za mali ili nikakav uspjeh u sporednim stvarima, a neuspjeh u bitnom. Ideal svakoga mora imati u sebi više vrijednosti, od kojih moraju objektivne biti na prvom mjestu. Stapanje i konkretizacija tih vrijednosti mora biti u čovjeku. Takav ideal je teško zamisliti a kamoli ostvariti bez religioznih vrijednosti. Gdje su očitije vrijednosti svetog u idealu, tamo je njihovo stapanje jedinstvenije i s manje protuslovlja.

Isus Krist je za sva vremena savršeni jedinstveni ideal značaja. Za njega je Otac najviša iznadzemaljska, a duša najveća osobna vrijednost. On je pristupačan ljepoti i raspjevan milinom ljiljana u polju. Njegovo je poslanje da svjedoči za Istinu. Životom, patnjom i umiranjem potvrđuje kao nitko do sada, a sigurno ni poslije kroz sva vremena, savršeno jedinstvo i potpunu neproturječnost svojeg značaja.

Stoga su velikani razuma i akcije poput sv.Pavla u pitanjima formacije značaja, imali samo jedno rješenje kada se radilo o konkretizaciji ideala, da naime pozivlje:"Ugledajte se u me, kao što sam se ja ugledao u Krista".(1.Kor.4, 16 i 11,1).

To dakako nikako ne isključuje da i sam vođa ostvaruje Kristov značaj na sebi samom. I samo tako može uopće steći svojstva za trajno vodstvo, kada ono što bude gradio ne razore prve oluje i bujice, već ostane trajno.

Ipak vlastiti primjer, iako je nužan, nije posve dostatan. To je zbog razloga što smo ih naveli prije, da se značaj ima prilagoditi individualnim sposobnostima odgajanika. Stoga će odgojitelj nastojati, da spretno unosi u duševnost odgajanika smisao za vrijednost, da ih povezuje u komplekse i tako stvara potrebne dispozicije za osvjedočenje. Vođa će motivima poticati odgajanika, da on sam svojim uvidom dođe do samostalnog i zaokruženog značaja.

7. Voditeljski tipovi.

Bit se odgojnog vodstva, kako smo to malo prije izložili, odvija posredovanjem vrijednosti u nizu voditeljskih čina. Ovo se posredovanje može izvesti na trojak način.

Ako je u odgojitelja velika prirodna energija, koja se očituje u nepokoljebljivosti i dosljednosti izvođenja životnih zadataka, a usto odgojni vođa svojim sposobnostima izneđuje ili čak zapanjuje vođenog, tada redovito nastaje vodstvo, koje ima oznake magičnog djelovanja.

U takvom su vodstvu osobito naglašene vrijednosti vitalnog, a sve drugo ulazi u vodstvo akcesorno. Takav je naime vođa, da u svemu nadmašuje vođenog ili čak vođene u kolikoj mjeri, kao što je Saul nadvisivao za čitavu visinu glave cijeli Izraelski narod. Vođa ima svoje vitalne nadmoći i on prihvaća vodstvo, a u duši mu lebdi cilj da takvim nastojanjem usavrši vođene, ali u prvom redu da sam sebe usavrši. Prema tomu ima u takvu dostvu nešto, što imaju loši vladari. On smatra vođene- ne ulazimo u to, da li svijesno ili nesvijesno-svojim podložnicima, s kojima može po svojoj volji upravljati, a da je kod toga zapravo sebičnost osnovni pokretač djelovanja.

Pogibelji magičnog vodstva su očite. Vođa se zanima za svog vođenog tako dugo, dok to odgovara njegovim namjerama vlastitog usavršavanja. Kada dpazi, da nema ili doskora neće biti takvih mogućnosti ili mu je sve dojadilo, on traži priliku da napusti vođenoga. On to znade učiniti na vrlo surov način, ponizivanjem i predbacivanjem. Drži da krivnja nije nikada niti može biti njegova. Iza rastanka, sa vođenim, ne brine se nikako više za nj, pa ni onda, kada se takav nalazi u teškim okolnostima, a on ima sve mogućnosti da mu pomogne.

Iz svega se vidi, da je prevrtljivost tragični momenat u magičnom vodstvu. Ipak drukčije ne može ni biti, jer vitalne vrijednosti nose u sebi pune značajke relativnosti. Dok je na pr. neka djevojka zdrava, za nju zdravlje ne znači mnogo, ali njezina tjelesna ljepota za nju znači nekada više od svih ostalih vrijednosti. Ako po nesreći oboli i dobije crne boginje ili pokvarenom ribom zadobije dubinski ekcem, koji iznakaze lice ili tijelo, tada zdravlje može postati viša i potrebnija vitalna vrijednost od tjelesne ljepote.

Od svih vodstava s kojima se možemo susresti, kada promatramo različita odgojna vodstva, vidjet ćemo, da je magično najčešće. Posebna domena, gdje se ona najlakše može uočiti sa svim svojim negativnostima u javnom životu, jest politika. To ne znači da na drugim područjima mora biti toga manje. Ipak nije tako lako na tim područjima pratiti različite njegove učinke.

Drugi tip odgojnog vođe nazivljemo erotskim. Eros po sebi još ne mora biti ništa, što bismo morali zabaciti, čim spomenemo tu riječ. Eros je neka komplaneencija, koja nastaje zbog toga, jer smo otkrili na odgajaniku ljepotu njegove tjelesnosti ili duševnosti. Ako se to otkriće odnosi na tjelesnost govorimo o nižem, a u slučaju duševnosti o višem erosu. Odgojni vođa može biti zanijet slutnjom, kako će svojim vodstvom pomoći usavršeavanja bilo koje od spomenutih ljepota.

Tip se erotskog vođe bitno razlikuje od magičnog. Erotski usmjeren vođa redovito ne traži ništa za sebe. On zapravo samo služi. Ta je služba u mnogo slučajeva upravo herojska. On se žrtvuje posvema za vođenog ili vođene. Stoga ih znadu zvati i socijalnim voditeljima. Ako je odgojni vođa doista takav u svemu, tada kažemo, da je u njemu tako zvani pedagoški eros.

Odgojni su vođe erotskog tipa čuvstveno bogate nutrine. Ona im omogućuje pokretljivost i dubinu uživljavanja u odgajanikovu dušu. Za njih je ljubav najviša vrijednost. Ne samo da teško podnose tuđu nesreću, te na svaki način žeke pomoći, već su spremni učiniti svaku moguću uslugu, ako je to na dohvatu njihovim silama.

Ipak nije uvijek i takvo vodstvo bez svake opasnosti. Najveće su pogibelji, kada eros sklizne preko granice u seksualnost. To ne mora biti samo kod vođe, nego i kod vođenog. Za iskazanu ljubav može odgajanik odvraćati zahvalnošću, poštovanjem, zanesenom ljubavlju. Tu se lako očituju erotski fenomeni posve sensibilne strukture. U blažim oblicima donosi eros u odgojno vodstvo nejednako ocjenjivanje pogrešaka odgajanika, kada se radi o nekom kolektivu. Onaj, kome je vođa sklon, smije učiniti veće prekršaje, da mu vođa ne prigovori, ali kada to isto ili čak u blažem obliku pogriješi koji drugi, tada vođa drukčije presuđuje njegov nedostatak ili prekršaj. Time odgojna dinamika u zajednici gubi svaki snažniji razvoj, jer vođa griješi u temeljnim zakonima [illegible] a tu je mladež veoma osjetljiva.

Eros se u odgojnom vodstvu može nametnuti i cijeloj zajednici, a da tu odgojni vođa nije nimalo zloupotrebio ili svijesno prekoračio granicu dozvoljenog u odgojnom vodstvu. Kad se to dogodi dužnost je odgojnog vođe, da se pričinja kao da ništa ne vidi. Ima se držati posve mirno, ako i nešto suzdrž ljivije, da ne bi dao povoda, kako bi se njegovo vladanje

moglo dvoznačno tumačiti. Sav svoj ugled, a taj u takvim okolnostima kao da i nema granica, uložit će u smjeru izdizanja mladih ljudi u njihovim zbiljskim dužnostima i njihovu što savjesnijem izvršavanju. Na taj način može eros učiniti zamašne usluge u izgradnji ličnosti.

Treći tip odgojnog vođe je idejni vođa. Ovima nije ni njihov vlastiti ja ni njegovo usavršenje motiv, poradi kojega on poduzima odgojno vodstvo, ali ni slutnja, da će svojim podhvatom usavršiti skrivene prednosti stanovitog odgajanika do njegova vrhunca, već pred njim lebdi veličanstvena zamisao ostvarenja neke ideje. On postaje propovjednik te zamisli svojim vlastitim životom. Poslije toga možda i zbiljski širitelj svoje zamisli riječju, perom, pokretom.

Iza onoga, što smo gore izložili, lako ćemo zaključiti, da su svojstva idejnog vodstva takova, da u sebi kriju najmanje opasnosti za samo vodstvo, jer su subjektivni elementi smanjeni na minimum, a objektivna podloga vodstva je u sebi i za sve vrijedna. Kada se napokon uzme, da je tu ideju vođa usvojio i primijenio na sebi, možda do njezinog savršenstva, pa je sam na taj način postao odgojno dobro, idea exemplaris, a samo odgojno vodstvo ima cilj:posredovanje duhovnih vrijednosti, tada je misija odgojnog vođe dvostruko uspješna. On naime vodi k onome, što je sam ostvario, pa odgajanik ima sigurnog vođu i tako reći neposrednu zornost onoga, o čemu se zapravo radi. Tu je i tajna uspjeha velikih odgojnih vođa.

Ipak uspjeh odgojnog vodstva ovisi i o kakvoći ideja. Što je ideja viša i sveobuhvatnija, to je manja mogućnost jednostranosti i mehaniziranja ideje u "posvećene" kalupe, da napokon izgubi svoju početnu svježinu, a možda i pravi smisao i time svaku životnu snagu. Stoga je kompleksno promatranje voditeljske ideje u dodiru sa stvarnošću i svim graničnim područjima, kako ih dohvaća sama ideja, jedan veoma teški, ali posve stvarni zahtjev prave dinamike u odgojnom vodstvu.

Od presudne je važnosti da odgajanik uoči povezanost ideje, koju vođa zastupa u vezi s religioznim i ćudorednim vrijednostima. Religiozne naime vrijednosti pokazuju konačni smisao i položaj vođine ideje, a ćudoredne upućuju vođu da prihvati i ostvari ideju. Tako zapravo idejnog vodstva i ne može biti bez religioznih i ćudorednih vrijednosti. Iz ovoga slijedi, da odgojitelj kao vođa i odgajanik moraju u idejnom odgojnom vodstvu imati isti nazor na svijet. Ovo pak govori o potrebi i opravdanju konfesionalnih škola, ukoliko su one odgojne ustanove, a takve bi jedino morale biti ili su uopće suvišne.

Da li je netko idejni odgojni vođa ili ne, pokazuje u svojoj zbilji sam život. Nitko nema toliko poteškoća u sprovođenju svojih planova kao ti ljudi. Nitko toliko sumnjičenja i progona kao oni. Ako unatoč tomu ustraju, a za njih život nije ništa drugo nego neprestana žrtva i odricanje, već je to siguran znak snage i prodornosti ideje i nesebičnosti njezinog promicatelja.

Ako ikome, a to dušobrižniku pristaje da bude idejni odgojni vođa. Nikome napokon, nije na dohvat toliko mogućnosti u takvom radu kao baš njemu, stoga bi njegovo držanje bilo tim ne razumljivije, kada bi zanemario idejno, pa se dao na čisto magično ili erotično vodstvo. Time dakako ne mislimo reći, da pravi odgojni vođa ne treba imati magičnih

sposobnosti, one su dapače samo odraz zdravog mentaliteta njegove ličnosti. Jednako ne mislimo osuditi njegovo oštro oko, da otkriva sposobnosti odgajanika i da ih zavoli. To je učinio i Spasitelj kada je zagledao u dušu bogatog mladića (Mk. 1o,21). I magični i erotski elemenat imaju svoje mjesto u odgojnom vodstvu, ali jedino kao sluge, a nikako kao gospodari. Drugim riječima pravi ih odgojni vođa mora imati u nekoj mjeri, da bi mu olakšali napor i nezahvalnost odgojnog vodstva, da tako privezavši odgajanika uza se, može ga voditi k ideji i njezinu ostvarenju.

Prema svemu pravi bi vođa morao biti čovjek nadprosječnih sposobnosti u tolikoj mjeri da je njegova vjera nepokolebljiva ne samo u naravnim pothvatima, već upravo usidrena u vrhunaravi. Bez nje nema izdržljivosti i stalnosti u promjenjivoj sreći voditeljskog poslanja.

Voditeljeva ljubav mora se izdignuti iznad osjetnih svojstava, koje pruža ili nagovješta odgajanikova ličnost u nastojanju. On ga mora ljubiti kao nosioca budućih vrijednosti. Stoga mora i sam ljubiti sve vrijednosti, posebno one duhovne prirode. Da u tom bude dosljedan i neprotuslovan dužno bi mogao graditi na sveobuhvatnoj vrijednosti svetog. Samo caritas može nadahnuti da poduzmemo i ostvarujemo djela neprolazne vrijednosti, među kojima bi pravo odgojno vodstvo trebalo imati prvo mjesto.

Iz vrhunaravne vjere i ljubavi proizlazi uvijek budan smisao za voditeljsku odgovornost u svim njezinim podhvatima i propustima, jer mu je neprestano pred duhovnim očima uzvišen cilj. Sva naime njegova voditeljska poduzetnost crpe iz vjere u cilj i ljubavi prema cilju svoju postojanost, a svaki podhvat ili propust, koji ne bi vodio cilju značio bi izdaju vrhunaravnoga načela, a takvu odgovornost ne prima na sebe čovjek vrhunaravne vjere i ljubavi.

Vođa je načistu sa sredstvima, koja će primijeniti u vodstvu k cilju. On nema "oprobanih sredstava", koja primjenjuje na jednaki način i u jednakoj mjeri na svakog odgajanika. Njegova ga razboritost vodi i čuva od prenaglih odluka, nadahnjuje mu pravu mjeru kad upućuje odgajanika u pogibelj, koje mora podnijeti, zaštićuje od subišnog presipanja njegovih snaga, budi u njemu potrebno samopouzdanje i samostalnost.

C. S A M O O D G O J

1. Pojam, mogućnosti i oblik samoodgoja.

Prije spomenuti polarni odnos, koji je vanjska bitna oznaka odgoja, mogli bismo slikovito prikazati na slijedeći način: odgojitelj-odgajanik.

Ako se polovi poistovjetuju, dolazimo do pojma samoodgoja.

Ovo smjesta može kritičnom [illegible] otvara li se time samo niz zabluda, koje će se prije ili kasnije očitovati kao samoobmana? U pitanju samoodgoja postoji naime ona teška opasnost, koju izražavamo poslovicom: kadija te tuži, kadija ti sudi. Ili možda još pogibeljnije: Kadija ne tuži, kadija ne sudi. Sve se naime u podhvatima samoodgoja

može izvrnuti u mnoštvo pustolovina. Narod ih je utkao u svo- je priče kao što je "Ero s onoga svijeta". Jednako i pustolo- vine grofa Münchausena. Tu se na kraju uvijek nađe neki sret- ni potez i cijeli je zapletaj dovršen. Tako je na pr.Münchau- sen posadio "turski grah" koji je izrasao nebu pod oblake. I on se penje. Padne. Zabio se do vrata u zemlju. Ne odlazi po lopatu kući, da se otkopa, već se hvata za čuperak svoje vla- stite kose i tako se izbavlja.

Drugim riječima ostaje otvoreno pitanje, da li je samoodg- goj uopće moguć? Odgovor na ovo pitanje daje samoodgojna zbi- lja. Pogledajmo kako se to događa u našem dnevnom životu. Pri- mjer: razmatram dnevno. Sve mi odluke propadaju. Preko dana ne mislim na njih, možda i više put radim protiv njih,a da se toga nijesam ni sjetio. Navečer mi je jasno, što sam preko dana propustio. I tako dani prolaze.Konačno mi dozlogrde moja vlastite slabosti. Počnem misliti na izvore svoje nedosljed- nosti. Odredim razmatranje, u kojem ću podrobnije tražiti raz- loge malom ili nikakvom uspjehu mojih odluka. Možda svo pi- tanje rješavama u jednodnevnoj mjesečnoj rekolekciji. Dolazim do uvjerenja, da je moja duhovna zgrada na puzavu tlu.Stoga ne preostaje drugo već da joj, ako je želim spasiti od ruše- vina i propasti, ukopam u što dublje temelje, takove, koji su kadri zaustaviti klizavost. Kod toga gledam svoju vjeru,raz- boritost i hrabrost. Pribirem sredstva, ako sam zaboravan, bilježim i obrazlažem odluke.Mislim da već danas treba da iz- vršim nekoliko nagleda nad mojim odlukama...Sve završavam miš- ljju:Ako Gospodin ne bude gradio grada, uzalud se muče oni, koji ga grade. I tu dolazim na dubinu svoje pogrješke.Mislio sam svojim silama postati savršen i sličan Bogu. Bog se ne protivi mojoj težnji za savršenošću, ali ne dopušta da se ponav- lja ideja istočnoga grijeha, a ta je u nastojanju, da svojim silama,(koje su posve nedostatne) postanem kao Bog.

Iz svega se vidi slijedeće: nastojao sam da se upoznam un istinitom svijetlu. Tražio sam sredstva, da popravim svo- je neuspjehe i propuste. Osigurao sam njihovu uspješnu pri- mjenu. Dakle sam djelovao na sebe (u sebi) intencionalno sa- moodgojno.

Osim intencionalnog samoodgoja postoji tako zvani funk- cionalni samoodgoj.On se odvija snagom života i njegovih okol- nosti. Ova se funkcionalnost očituje akceserno ili nagonski. Akcesorno se očituje u slučajevima, kada bitne nakane nekog podhvata unose u našu dušu neke za čas sporedne vrijedno- sti, ali ipak takove, da nas upotpunjuju u našim nazorima o nekoj stvarnosti. Tako na pr., ako religiozni umjetnik dobiva narudžbu da izradi "Betlehem" (jaslice),provede restauraciju neke crkve, načini idejni nacrt za novi oltar. Tehničko ostvarivanje ideje, koju je možda nesvjesno nosio u sebi, ili je ona došla kao dobar poklon odozgo, stvara u njegovoj duši pravilan kompleks, posebno istaknutih i povezanih reli- gioznih doživljaja. Njegova je nutrina postala bogatija,si- gurnost da prikaže do tada neslućenim oblicima bit religij- ske istine, proizlazi iz nekog do tada skrivenog osvjedoče- nja. Dok je sva njegova snaga bila u kistu i paleti, i tu je trošio sve svoje sile, jedan akcesorni događaj trgao ga i prebacivao na područja, gdje je za kratko vrijeme on sam osobno dao i doživio više, nego li je ikada to mogao slutiti. Po "Betlehemu" će na dosad neslućen način proživjeti božić- no doba crkvene godine. Izvedbom oltara povezati će se nje-

govo djetinje doba, prve sv.pričesti, vjenčanja, a još više misao na Spasitelja, koji dolazi na oltar pod sv.Misom, koji se čuva u svetohraništu, te stvara kompleks euharistijskih doživljaja, pa ono što je bilo nazočno implicitno, sada se snažno ističe kao samostalna cjelina. On je dogmu pokušao spojiti u simboliku likovnog izražaja, i to je postalo konkretnošću do duhovne nazočnosti.

Akcesorni je samoodgoj očit u slučaju, kada netko iz nevolje postaje krepostan. Takav slučaj imamo, ako se netko iz ljudske obazrivosti zadržava u sakralnom prostoru. On tu možda ostaje iz čisto vanjskih razloga, koji s pobožnošću nemaju nikakve unutarnje veze. Okolnosti su takve, da kroz neko vrijeme ne preostaje drugi izlaz, već da se tako vlada. Na kraju mu dojadi njegova mimikrija, i on se počne stvarno povezivati sa unutarnjim sadržajima dotičnog prostora. Opaža harmoniju, nalazi i povezuje vrijednosti a na kraju ga osvaja svežo. Prilike su se promijenile ili se dotični prema njima već posve oslobodio, ali on ne napušta sakralni prostor, što više traži ga, kadgod mu je to moguće. Od čovjeka možda religiozno indiferentnog, postaje revni vjernik.

Osim intencionalnog i funkcionalno-akcesornog samoodgoja postoji tako zvani instinktivni funkcionalni samoodgoj. Svaki se odrasli čovjek njime služio, ali to spozna tek kasnije samoopažanjem ili uopće ne misli o tome. Uzmimo slučaj, da netko ima posve mutan predosjećaj o nekim spletkama, i on se kloni svake dvoznačajne izjave, izbjegava svaki dvoznačni čin, a da ne pita mnogo za razloge koji ga vode ciljevima, što ih želi postići dak tako radi. Time samo želimo naglasiti, da u životu postoje zbivanja, koja ne možemo nikako dovesti u potpunu kolotečinu svjesnog. Nekoji ljudi zahvaljuju tom instinktivnom, često i kroz dulji razmak vremena nemotiviranom držanju svoj napredak, a nekada i svoju čestitost. Ovdje prestaje svaka sustavna kontrola samoodgoja, i mi se nalazimo, da tako kažemo, na području misterija samoodgoja.

Slučajevi, koje smo promotrili u vezi s intencionalnim, funkcionalnim, akcesornim i instinktivnim samoodgojem, pokazuju zbilju samoodgoja, ako se radi o pojedincu (individuumu), pa ga stoga zovemo individualnim samoodgojem.

Sličnim bi razmatranjima mogli ustvrditi da postoji i kolektivni samoodgoj sa posve istim granamjima kao i individualni samoodgoj. Redovničke su zajednice sigurno jasni dokaz kolektivnog intencionalnog samoodgoja. Jednako bismo mogli dopustiti da postoji unutar zajednica mogućnost za akcesorni kolektivni, a i za instinktivni samoodgoj. Dakako sva su tri oblika, a posebno akcesorni i instinktivni u mnogim slučajevima na granici između odgoja i samoodgoja.

Dosadanja nam razlaganja daju slijedeću sliku samoodgoja:

Samoodgoj

Individualan — Kolektivan

Intencionalan funkcionalan akcesoran instinktivan | Intencionalan funkcionalan akcesoran instinktivan

2. Ljudska dob i samoodgojna nastojanja.

Kad god netko, poduzimlje samoodgojnu praksu te u njoj podulje ustraje, mora imati neku ideju, a nerijetko i kon-kretizirani ideal. Povrh toga svakoj od triju dobi, mlade-načke, muževne, staračke, odgovara profilna značajka, koja daje oznaku dominante svakom od pojedinih razdoblja.

Mladež posjeduje nepokolebljivo osvjedočenje, da će borbom i žrtvama na pošten način ostvariti ono najviše i naj-veće, što može dohvatiti svojim silama. Tu je vjera u samog sebe temelj njihovu optimizmu, koji u planovima ne postavlja granice. Sudari sa stvarnošću prisiljavaju mladu dušu na po-trebni oprez i obazrivost, ali je hrabrost još netaknute du-ševnosti gotovo nesalomljiva. Stoga je mladenačko doba naj-prikladnije za velike planove, koje će mladić ostvarivati sa-moodgojnim podhvatima.

Muževna dob u samoodgojnoj praksi traži i nalazi teži-šte u zbilji i prema njoj gleda uskladiti svoje planove. Ovaj kompromis ne mora biti još izdaja načela. U većini slučajeva to je činenica. Ako se mladenački zalet pravilno ispravi da je u ravnini zbilje, dakle rastereći od svake sebeznalosti ili je ona smanjena na zahtjeve obične taštine, koju nameće jednostrano shvaćanje društva, samoodgoj time samo dobiva.

Staračka se dob još znatnije priklanja redukciji ide-alističkog avanturizma mladenačkih i muževnih osnova, jer otpadaju mnoge zamisli, koje podržava vitalna svježina mla-dića ili muža. Povećana razboritost znade smanjiti planove na minimum, ali se zato sve djelovanje usmjeruje na njihovu kakvoću. Zrelost samoodgojne prakse povećava vrhunarsvnu orijentaciju. Ukoliko je dotadašnje nije vrlo, ona se pojav-ljuje kao idejni korektor i sintetičar svih nastojanja, ako je pak postojala, dobiva svoju dubinu u pravom shvaćanju njezine sveobuhvatne vrijednosti.

Na taj bismo način mogli ukratko ocijeniti sveukupnu samoodgojnu inicijativu, od mladenačke preko muževne do sta-račke dobi, u tri značajne riječi: Ja-zbilja-Bog.

Za naša je razmatranja dovoljno promatrati samoodgoj u djetinjoj i mladenačkoj dobi, jer je tada najveća mogućnost izgrađenje karaktera i svestranog oblikovanja ličnosti.

Pojedine samoodgojne čine može primijetiti kod pravil-no odgajane djece već razmjerno veoma rano. Dakako, to su samo još prelazni oblici od odgojne prakse, na samostalno djelovanje. Uostalom svaki odgoj ima kao neposredni cilj samoodgoj. Pomagati djetetu, odnosno mladeži oko njezina samoodgoja, jer za samooblikovanja, dok se ne osamostale. Ipak je to još vrlo daleko od pravog samoodgoja, jer za nj treba sposobnosti da prosuđujemo sami sebe, a prije toga treba i vještine samopažanja. Posebno je sposobnost čudo-rednog samopresuđivanja znak duševne zrelosti. Ono se može pokazati u nekim veoma jakim duševnim doživljajima iznimno oko 10 ili 11. godine, a češće između 14. i 17. godine. Tako dakle pravi samoodgoj kod mladeži počinje u doba puberteta.

3. Katoličizam i samoodgoj.

Ako se za katoličku Crkvu može reći, da odgoj ulazi u samu njezinu bit (divini illius Magistri, AAS, XXII, 1930), onda je samoodgoj takva njezina značajka, koja je odlikuje nad sve ustanove, koje su postojale i koje će postojati.

Crkva ima u prvom redu neiscrpivo mnoštvo samoodgojnih sredstava. Nabrajamo samo nekoja: Sv.Pismo St. i N.Zavjeta, sveukupna asceza počam od prvih svetaca i redovničkih zajednica do danas; Duhovne vježbe osobito one po sv.Ignaciju, sv. ispovijed, zatim dvije od mnogih knjiga:Nasljeduj Krista i Filotea; napokon dva molitvenika:Misal i Brevijar.

Sv.Pismo St. i N. Zavjeta ima već samo po sebi niz motiva, koji mogu inspirirati volju i tako je pokrenuti na samoodgoj. Tako na pr. Tobijina i Makabejska knjiga, gdje je konkretizacija ideala tako neposredna i snažna. Mnoštvo motiva za samoodgoj sadrže Priče, Knjiga mudrosti, Ekleziastes, Ekleziasticus.

Od svih knjiga N.Zavjeta, Evanđelja sadrže najviše samoodgojnih elemenata. Među njima na prvom mjestu vrhunaravna orijentacija naših nakana i djelovanja. Isusov prijekor Petru: ne držiš s Bogom nego s ljudima (Mt. 16,23), pokazuje i nama temelj samoodgojne dinamike i svu njezinu mogućnost, kada se radi o načelnim stvarima gledanja na život i svijet. U stvarima samoodgoja valja imati Božje, a ne ljudsko mjerilo stvari. U središtu vrijednosti mora biti naša vlastita duša. Sve bi vrijednosti, koje bismo mogli postići samoodgojem bile neznatne, kada bismo po nesreći ugrozili ili čak onemogućili punu vrijednost vlastitog života u našoj duši, jer "što može dati čovjek u zamjenu za svoju dušu" (Mt. 16,26). U samoodgoju mora biti "finis operantis" istovjetan "finis operis". To bi moralo biti temeljno načelo svakog ljudskog djelovanja uopće. Gdje toga nema, prijeti prije ili kasnije kuga farizejštine. Čovjek izvršuje slovo zakona, ali se odrekao njegova duha. Takvim činima razara sebe i truje svoju okolinu. Žalosni spomenik s obijenog groba najbolje pokazuje kuda vodi takva praksa (Mt. 23,27). Stoga se već na početku samoodgojne prakse mora ostvariti potpuni obrat u svakodnevnom našem nastojanju, da naše djelovanje vode ispravne nakane. Tu je potrebno obraćenje (Mt. 3,2 i 4, 17), makar i u najširem smislu te riječi.

Asceza, kako je predlaže i naučava Katolička Crkva nije drugo već svestrano prokušani sustav samoodgoja. Među sredstvima samoodgoja u kat. ascezi na prvom mjestu je ispitivanje savjesti, razni oblici molitve, duh žrtve i odricanja, duhovno čitanje i t.d.

Duhovne vježbe, kako ih je sastavio sv.Ignacije, nijesu tek sredstvo duhovnog i asketskog života već i sustav samoodgoja. To je imao svetac na umu, kada je pisao duhovne vježbe, a i sam naslov govori o samoodgoju: Exercitia spiritualia, ut homo vincat se ipsum et ordinet vitam suam, quim se determinet ob ullam affectionem, quae inordinata sit (Thesaurus Spiritualis Societatis Iesu, Brugis, 1928,str.32). Trideset-dnevne duhovne vježbe sadrže posve kratke upute i glavne misli, a sve ostalo ostaje na pojedincu, kako to još danas rade sami isusovci u svojim pojedinačnim duhovnim vježbama, kada se običavaju zaustaviti na onom mjestu duhovnih vježbi, koje ih najviše potiče na sređivanje njihovog duhovnog života. Tako se zapravo neki ne miču od "temelja" duhovnih vježbi, drugi zastaju kod Muke Spasiteljeve, it.d.

Sv.Ispovijed kao samoodgojno sredstvo ima već sa čisto ljudskog stanovišta veliku samoodgojnu moć. Ispitivanje savjesti, vrhunaravno kajanje, odluka, priznanje i zadovoljština povezuju se u niz čina, kojima se u granicama ljud-

skih mogućnosti nastoji uspostaviti poremećena duhovna ravnoteža pojedinca.

Knjižice Nasljeduj Krista i Filotea su dosada iza sv.Pisma najrašireniji i najpoznatiji samoodgojni priručnici.Njihova je vrijednost neprijeporna. Usto je Filotea jedini primjerak asceze, koja je napisana izravno za one,koji u svijetu žive.

Misal i Brevijar su ili su barem imali biti do nedavna samoodgojni molitvenici jedino za svećenike, odnosno redovnike i redovnice,danas smo pokročili znatno naprijed. Plodovi se toga vide na našim laicima. Oni, koji se samostalno kod sv. Mise služe Misalom, stječu neku začudnu samostalnost i zrelost u suđenju i nastupima. Naša će iskustva u tome biti još posve sigurno i povećana, kada izađe prijevod prema rimskom brevijaru. Laici će tu naći mnogo pčticaja za vlastito dušobrižništvo i posvećenje kako to na pr. rade u Engleskoj, Francuskoj, već drugi decenij.

4. Smjernice samoodgojne prakse.

Govorimo ponajprije o sustavu samoodgoja, kako bi ga mogao provesti vjernik. Ovaj sustav već u svojim počecima daje putokaz svakome da se čim lakše snađe u samoodgoju na bilo kojem području.

Samoodgojnu praksu nije moguće provoditi kroz dulje vrijeme s većim uspjehom,ako nijesmo na čistu sa tri temeljne spoznaje:

1. Treba da prema stvarima i događajima zauzmemo kritičan stav i potreban razmak.

2. Ovo naše držanje treba da proizlazi iz spoznaje našeg poslanja u svijetu.

3. Ova nam spoznaja o poslanju u svijetu ima pomoći da bismo ostvarili individualnu cjelovitu i uravnoteženu ličnost.

1. Još prije nego li nam je postalo jasno kojim smjerom će se kretati i razvijati naš životni program i djelovanje, nužno je potrebno ne razasipati duševnih i tjelesnih sposobnosti na bespućima. Pod riječi bespuće mislimo na besmislena poduzeća, koja oduzimlju vrijeme, smanjuju ćudoredne snage i sveukupnu vitalnost bića. Da li je mladi čovjek dorastao da u kaosu dnevnog zbivanja zauzme kritičan stavm t.j. da iskoči iz dnevnih događaja, da ga bespomoćno ne nosi njihova struja? Moramo priznati, da su samo najrjeđi izuzeci, koji bi to bili kadri izvesti, kad ne bi svemu prethodio pravilan odgoj s uspješnim uvođenjem u samoodgoj. Oni, koji su unatoč nedostatnim odgojnim pomoćima našli i ostvarili potreban razmak, ma bilo to bez obrazloženog kritičnog stava (dakle funkcionalno), mogu u našim očima vrijediti kao oni koji će se ili koji bi se mogli razviti u samoodgojne talente.

Kritičan stav i potreban razmak u sebi uključuju sposobnost i volju za ascezom, koja nadilazi obično držanje okoline u istim ili sličnim zgodama. Pojam asceze koji uvodimo na pragu naše samoodgojne prakse nema značenje retorskog ukrasa, već je uslov bez kojega se ne može ozbiljno napredovati. "Bez asceze ne uspijeva nikakvo duhovno bivstvovanje ni stvaranje" (Spanger, Životni oblici, str. 408.).

U prvim počecima dostaju mladeži i onome, koji će joj

pomoći, kako bi našla motive za kritičan stav i potreban razmak prema stvarima i događajima. Tako poslovica: Vol se veže za rogove, a čovjek za riječ, može u nutrini mladog čovjeka probuditi osjećaj odgovornosti, svijest obveze održati zadanu riječ i dužnost ispuniti obećanje. Ujedno ga sili da se lako ne zanese i nepromišljeno ne obeća ono, zašto znade da je teško ispuniti ili je već više put iznevjerio.

2. Spoznaja vlastitot poslanja u svijetu jest stožerna ideja svakog jačeg samoodgojnog nastojanja. Ona upravo usredotočuje pažnju, sabire i proširuje zanimanje, ujedinjuje razbacane snage, daje smisao podhvatima.

Kako ćemo doći do te prevažne spoznaje. Sigurno je, da se samo u najizuzetnijim slučajevima dolazi do takve spoznaje najedanput. Tada kao bljesak snažnog svijetla u jednom trenutku imamo pred sobom cijelu sliku u njezinoj konačnici. Da li takav doživljaj smijemo zvati sretnim nadahnućem ili ne? Ukoliko bi pojedinac mogao biti siguran, da je to upravo objava za njegovu budućnost, koja je toliko jaka, da su mu sve njezine pojedinosti jasne te ga ispunjuju srećom, nadom i punim oduševljenjem, a povrh toga rješavaju sve važnije poteškoće, koje je osobno predosjećao u svojim dosadanjim traganjima, smijemo se prepustiti takvu uvjerenju. Ako je pak takav događaj optička varka, koja će usmjeriti mladog čovjeka na put, na kojem će već na početku utrošiti sve zalihe svojih sila ili ga onesposobiti za samostalnu izvedbu dobivene ideje tada ne bismo smjeli govoriti o sretnom nadahnuću.

Redoviti put do spoznaje vlastitog poslanja u svijetu jest razmjerno dugotrajan i kod većine ljudi sa malim, pače neznatnim pridomecima ili ispravcima. To dakako ne znači, da većina ljudi smije prestati misliti na samoodgojnu praksu i njezino produbljivanje. Temeljna oznaka spoznaje osobnog poslanja u svijetu redovito je zacrtana vlastitim zvanjem. U zvanju i na njegovim temeljima pojedinac gradi i usavršuje svoje sposobnosti. U njemu se konkretno otvaraju vidici vrhunaca, do kojih se u zvanju može doći, a on sam ispituje, koliko bi od toga mogao ili čak i morao postići svojim zalaganjima. Ipak ih je malo, koji u svojem zvanju mogu potpuno primijeniti svoje težnje za najvišim vrhuncima. Krivnja ne mora biti u samom zvanju već ili u jednostranom gledanju na samo zvanje, ili što se dotični ne nalazi na pravom mjestu. Posebno se to događa onima, koji se veoma rano moraju opredijeliti za svoje zvanje. Ipak ni odrasli nijesu uvijek pošteđeni od takvog kobnog koraka. Samo njima je posao mnogo lakši, jer im njihove formalne kvalifikacije omogućuju prelaz, koji iziskuje manje napora i ne stavlja na njih gotovo nikakvih nemogućih zahtjeva ni žrtava.

Bljesak osobnog ideala može vjernik doživjeti u duhovnim vježbama. Tada je pogibelj prenagle odluke smanjena gotovo na minimum. U duhovnim je vježbama čovjek izoliran od većih vanjskih utjecaja, sabrano i s najvećim oprezom stvara odluke, te ih svestrano kuša ispitati, provjeriti. Nije lakomislen, i može predvidjeti neizbježne zapreke i poteškoće, što ih sa sobom nosi svako zvanje, a posebice zvanje, koje mu nuđa neobičnost doživljaja. Uz ovo visoko, idealno, cijenje se redovito spoznaja vlastite manje vrijednosti i cijela povorka intelektualnih, čudorednih nedostataka. Nekada su razmjeri na jednoj i drugoj strani kao David prema Golijatu. I tu mora biti doista nadnaravne vjere, poniznosti i hrabrosti, da takav odoli i u ime Božje preuzme teret svog uspona prema zenitu.

Duhovne bi vježbe morale svakom pojedincu otvoriti oči u korekciji svoga osobnoga ideala. Svake bi nas duhovne vježbe imale rastrijezniti i od naše sebeznalosti, koja se penje previsoko, te još prije pada otvoriti nam oči i povući nas na ravninu zbilje. Najveća je teškoća, što mi takav uzmak želimo provesti neopazice i bez svakog gubitka kod ljudi. To je često i razlog, da umjetno podržavamo pojedine osnove, iako su za nas od znatne štete. Tu treba zasjeći makar se radilo i o isključivo našoj osobnoj-redovito prividnoj-i kratkovremenoj šteti, jer to je upravo uvjet, kojim ćemo osloboditi svoje sapete snage. Lišiti se krivog ljudskog obzira, znači u velikoj mjeri postati slobodan. Samo je slobodan čovjek kadar u samoodgoju doći do njegovih vrhunaca.

Inače su duhovne vježbe vrlo važne i zbog toga, što tu u svim pojedinostima koordiniramo svoje pothvate prema osobnom idealu. U svem je najpreča zadaća pronaći razna protuslovlja, te ih pravovremeno odstraniti.

Svi podhvati imaju dakle samo jednu osnovnu misao i cilj, da čovjek po samoodgoju postane ono najviše, što može postići i da to bude potpuno.

3. Nastojanje oko osobnoga ideala, da ga otkrijemo, utvrdimo i usavršimo, čini doista nešto nužno u čitavu samoodgoju, ali to još nije dovoljno. Cilj je naime, da preko osobnog ideala ostvarimo individualnu, cjelovitu i uravnoteženu ličnost. Kad govorimo o individualnosti, mislimo u prvom redu na niz osobnih prirodnih, duhovnih, duševnih i tjelesnih ~~stojstava, koja su nekoma~~ njegova vlastitost i po kojima se razlikuje od svakog drugog čovjeka. Među individualnim svojstvima, koje svatko u pitanjima samoodgoja mora podrobno poznavati, imaju tako zv. temeljne strasti veliku važnost. Sustavnim promatranjem drugih, a napose samopromatranjem možemo utvrditi neku stalnu sklonost u ispoljavanju našeg jastva, kad smo cijelim bićem uposleni. Tendencija vlastite nutrine može se očitovati neposredno u raznim zbivanjima. Tako na pr. netko silno trpi, zadesila ga nesreća. Vi se nalazite u njegovu društvu, vidite gdje plače. I vi sami počinjete plakati, jer ste u mislima sve pokušali kako bi pomogli, a ne znate i ne možete ništa poduzeti, da smanjite njegovu nesreću ili barem ublažite njegovu bol. Iz ovog primjera vadimo neke posebne elemente, kako bismo mogli utvrditi "glavnu" strast u vašoj nutrini. Vi osjećate težnju, da pomognete drugome, vi biste ga htjeli čak i usrećiti. Ako je vaša težnja takova, da želite pomoći drugome ili ga čak i usrećiti, vi ćete brzo uvidjeti, da se takve odluke spontano bude u vama, kada vidite tuđu nevolju, a pogotovu nesreću. Za vas je, znali vi to ili ne, najviša vrijednost ljubav. Sveukupno vaše držanje odgovara djelovanju privrženog čovjeka. To je glavna strast.

Kao drugi tip glavne strasti naići ćemo u vojvodkinji Hedwigi iz romana Ekkeharda. Vojvodkinja ima čvorka koji je naučio govoriti mnogo toga. Među ostalim vrlo laskavu pohvalu vojvodkinji: "Na švapskom se nebu pojavila nova zvijezda. Zvijezda se zove Hedwiga, živjela!" Čvorak je osim toga znao i Očenaš. Nekog dana zatraži vojvodkinja da donesu kavez sa čvorkom u njezinu sobu. Kad ga je Pran[illegible]nijela u vojvojdkinjinu sobu, prokriješti čvorak veoma svečano: Amen! Vojvodkinja mu se približi s komadićem medenjaka i ulagujući mu se zapita: Kako bijaše sa zvijezdom na švapskom nebu?, prijatelju čvorče? Odgovor je bio: Ne uvedi nas u na-

past! Tada vojvodkinja pokuša utjecati na čvorkovo pamćenje, pa mu došapta: Zvijezda se zove Hedwig, živjela! Čvorak veoma svečano produži: Izbavi nas od zla. To bijaše vojvodkinji previše. Dozove mačku i otvori kavez. Čvorak bijaše ipak brži, izletio je iz kaveza i kroz prozor na slobodu. (Joseph Viktor von Scheffel, Ekkehard eine Geshichte aus dem Zehenten Jahrhundert, Leipzig,/bez god./, str.lo-ll). Analizom gore spomenutih pojedinosti možemo razabrati, da je vojvodkinjina glavna težnja bila, istaći se. Ono, što bi htjela postići, izvodila bi borbenošću i tu je bilo svako sredstvo dobro da ponizi protivnika ili takmaca, pa bio to i jadni čvorak. U njoj je kao najviša vrijednost uvriježena: čast, moć ili jedno i drugo. Glavna je strast ljudi takova tipa, da pokažu svoju vrijednost, da se istakne

Ovu dvojnost u glavnim strastima unosi u odgojno-samoodgojno djelovanje t.zv. Schönstatt-ska asceza (Hermann Schmidt, Organische Asceze. Eim Zeitgemässer, psychologisch orientierter Weg zur religiösen Lebensgestaltung, Paderborn 1939 str. 79). Osim Schönnstatt-skoga pokreta, a čini se i prije njega do istih je opažanja došla i Janet Erskine Stuart (L'education des Jeunes filles catholiques, Paris 1914, str.3o-33.). Ona upotrebljava nazive: adherent, opposant. Od nekatolika uočuju dvojnu podjelu Clages i Spranger.

Ova dvojna razdioba po sebi ne uključuje nikakove ćudoredne prednosti ili nedostatka.

Među svecima je bilo ljudi s jednom ili s drugom strasti. U tip onih, koji imaju izrazito "strast" da vrijede, možemo navesti kao primjer sv.Ignacija Loyolskog. Već samo njegovo vojničko zvanje, pa osobito bitka kod Pamplone pod njegovim zapovjedništvom, a zatim i sama lozinka "ad maiorem Dei gloriam", pa napokon i zahtjev, da njegovi duhovni sinovi treba da se istaknu (u krepostí), napokon proces, kada su u Rimu smanjili njegov ugled (premda tu nije bilo samo njegovo osobno dobro) govore o njegovoj glavnoj strasti. Sv. Ivan Evanđelista bez sumnje spada u red ljudi s glavnom strasti predanja. To se vidi iz Spasiteljeve muke, on je u sudnici, on je pod križem, on propovijeda ljubav, on bez daljnjega prima Bl.Dj.Mariju k sebi, o ljubavi piše kao nijedan od apostola, ako izuzmemo sv.Pavla.

Za samoodgoj je od velike važnosti naći individualnu oznaku nutrine obzirom na glavnu strast. U tom traženju valja podrobno analizirati stanje naše duševnosti i tendencije, koje se više ili manje jasno ispoljuju, da konačno nađemo prevlast i očitost jedne od njih. Tada sve naše djelovanje usredotočujemo na prirodnu osnovicu naše naravi, i prema njoj formuliramo motive u ostvarivanju ideala. Ako je moja glavna strast predanje, tražim gdje je nevolja ili nesreća, koja tišti društvo ili zajednicu za koju se moram brinuti, tražim što mogu po svojim silama i sposobnostima učiniti. Ljubav će biti domišljata. Služit će drugima i usrećivati ih. Ipak ovakvi moraju dobro paziti, da ne bi iz pogrešnog sažaljivanja zapali u grijeh, što je lakše kod ženskih. I obratno, ako je u nekoga strast da vrijedi, neka samo produži u tom smjeru, jer će mu vrijednost časti, koju će štititi borbenošću i željom, da se istakne, pružati opet mnogo mogućnosti, da izgrađuje sebe samoodgojem. Ipak ovdje treba paziti na dvije stvari: 1. da ne bude pristaša suvišnih borbi, 2. da se bori više za čast ovjektivnih izvanosobnih vrijednosti.

Među individualne oznake spadaju i različiti temperamenti, kao i njihove mješavine. Svaki mora dobro poznavati dobre i loše strane svoga temperamenta, da može unaprijed vidjeti svoje očite mane i prednosti, a i sve ono, što se još nije očitovalo, ali je sakriveno, pa da i u tom smjeru radi pozitivno i negativno. Pozitivno: usta ljivanjem dobrih osebina, negativno: da ima na umu, da će veoma lako u danoj zgodi upasti u ovu ili onu manu, pa je gleda izbjeći i ne dopušta da se razvije u njegovoj nutrini.

Ovdje treba da posebno pazimo, da ne bismo uzeli i slijedili ideal, koji po svojim očitovanjima sja u našim očima, ali je stran našoj nutrini. To bi na pr. bilo, kad bi netko, tko ima "strast predanja" slijedio u vanjskim nastupima čovjeka druge strasti, jednako je i sa temperamentima. Zbog ovakovih krivih nasljedovanja ljudi postaju nenaravni, premda im ne možemo predbaciti ćudoredno zlu namjeru. Najveća je nevolja, da takvi iskrivljuju svoju vlastitu individualnost ili se čak ogrješuju o nju. Nebrojene su štete, koje mogu nastati i nastaju od takvih podhvata.

Cjelovitost ličnosti, kako je nastojimo samoodgojem preko osobnog ideala ostvariti, traži od nas daleko veći oprez i snalaženje, nego li je to bio slučaj, kada smo malo prije raspravljali o njezinoj individualnosti. Kod individualnosti imamo naime sve mogućnosti, valja samo posvetiti dovoljno razumijevanja i potrebno shvaćanje darovima, koje nosimo u sebi, da bismo potvrdili prirođeno nam jamstvo. Pod pojmom cjelovitosti krije se zapravo potrebni prelaz od prirode ka kulturi i spajanje ovih u skladnu cjelinu. Ako pod kulturom razumijevamo sva ona dobra na kojima su u većoj ili manjoj mjeri ustaljene i oživotvorene vrijednosti istinitog, dobrog, lijepog i svetog, tada ličnost ne će biti cjelovita ako se bilo koje područje posve svojevoljno isključuje iz samoodgoja. Druga je stvar, ako netko bez svoje krivnje ne može steći potrebne spoznaje ili nužni minimalni uvid u jedno ili više kulturnih područja. U prvom slučaju ne samo da nemamo cjelovitosti (kad netko niječe bilo koje kulturno područje), nego imamo posla sa kulturnim barbarima prvog, drugog ili trećeg stepena. Takav bi slučaj bio, kad bi se recimo našao umjetnik, koji bi nijekao istinito (teoretsko), dobro, sveto, a za njega bi ostajalo od svega samo emocionalno područje, kojemu dostaje nagon za samoodržanjem i održanjem vrste. U drugom slučaju, kada netko ne može da izravno obuhvati sva područja, imamo cjelovitost, ali je ta na nekim područjima kulture tek neizravna.

Na različita područja kulture pojedinac prelazi s dubljim razumijevanjem, a nekada i s probuđenim interesom, redovito preko svojeg zvanja. Ako ga na to povuku posebne okolnosti (kulturna sredina, poznanstva), on će osjećati čežnju za tim vrijednostima, i već takvo stanje njegove duševnosti pokazuje postulat za poznavanjem do cjelovitosti.

Gdje su svi preduvjeti da se netko posveti i razumije u sve četiri domene kulture, moramo govoriti još uvijek o nekoj relativnoj cjelovitosti. To je razumljivo, kada se makar za čas zamislimo u množinu oblika kulturnih dobara, samo jednog područja vrijednosti. Stvar specijalizacije govori dosta jasno o toj problematici, tako da ova činjenica povlači za sobom [illegible] aspekt uravnoteženosti ličnosti.

Uravnoteženost ličnosti nastaje samoodgojem tada, kada na temelju uvida u kulturu tražimo jedinstveni pregled svih područja, barem obzirom na njihove bitnosti, a sve obuhvaćamo hijerarhijskom raspodjelom jedinstvenog pogleda na svijet. Dok toga nema ličnost izgleda poput balona, koji se otrgao od konopca i po zakonima prirodnih struja u velikim visinama dobiva novi uzgon. U njem je stalan pritisak, a oko njega je sve manji pritisak atmosfere. Zbog toga mora prije ili kasnije prsnuti.

Uravnoteženost ličnosti pokazuje uz sve svoje bogatstvo i jedinstvo potrebnu skromnost, kada se govori o novim iznašašćima i nagovještanjima nemmeđenog napretka u blagostanju čovječanstva. Uravnotežen čovjek naime predobro znade, da nema gotovo stvari, koju čovjek nije prije ili kasnije okrenuo na zator ljudima, pa i samome sebi, makar i samo neizravno. On polaže pravo težište napretka čovječanstva radije na vrijednosti dobrog i svetog nego li na što drugo. Ni ovo drugo nije mu spporedno i daleko od toga, da prezire bilo koji iskreni napor, a pogotovo da podcjenjuje i najmanji uspjeh izvan spomenutih područja. Njegova ga uravnoteženost upravo potiče, da je istovremeno naučenjak i kao takav cijeni sve vrijednosti istinitog, ali jer je i vjernik, ona ga vodi k dubljem izvoru svake istine. On gleda u rezultatima svojih napora ljepotu konsonancija unutar prirode, i svaka naučna disonancija ga tjera, da pronađe savršeni ritam praobjave u novoj i do tada neslućenoj harmoniji. Stoga za njega ne postoji drugo, već biti u službi istine te iskreno konstatirati i provjeravati činjenice, i ne zaključivati prije i na cjelovitost, dok nije utvrdio do kraja pojedinačno stanje stvari. Uravnoteženošću ličnosti prestala bi prekogranična istrčavanja, pogotovu onih nepozvanih.

Kako se očituje i nastaje cjelovita i uravnotežena ličnost razabiremo iz dva retka svetog Pavla: "Štogod je istinito..., časno.., pravedno..., sveto..., ljubezno..., slavno..., kreposno..., hvalevrijedno, to mislite. Što i naučiste, i primiste, i čuste, i vidjeste u meni, to činite" (Fil.4, 8-9).

5. Samoodgojni tipovi.

U smjernicama smo samoodgojne prakse vidjeli, da je uspon do ideala samoodgoja, a preko njega posebno do individualne, cjelovite i uravnotežene ličnosti posao, koji nadilazi redovito snage pojedinca. Stoga postoji cijela ljestvica samoodgojnih pokušaja. Ona počinje samoodgojnim nihilistima, a svršava samoodgojnim genijima. Unutar ljestvice nalazimo tip prerano završenog samoodgoja, jednostranog i polovičnog samoodgoja, recidivnog samoodgoja i samoodgojnih talenata.

Samoodgojni nihilisti, redovito su oni, koji imaju loša iskustva, ali ne možda toliko na sebi koliko na drugima. Za sebe imaju potreban izgovor, koji tako možda oblikuju, da je suvišno hromomu dokazivati njegove zdrave mišice, jer će on i onako dalje šepati. Među takovima ima dobar dio nasljedno psihički opterećih ili raznaženošću onesposobljenih i za neznatne samoodgojne podhvate. Psihopati mogu ipak nastupati samoodgojno, iako u mnogo slučajeva kasno (iza 30. godine, ako je i dožive). Samoodgoju mora predhoditi specijalan odgoj u okolini, koja je dorasla njihovim slabostima.

Tip prerano završenog samoodgoja spada u red tragičnih pojava samoodgojne dinamike. U ovakovim slučajevima iz posve neznatnih razloga, nakon većih i nadprosječnih uspjeha u samoodgoju, nastupa posvemašnje mrtvilo bez ikakvog zanimanja za vlastiti napredak i savršenstvo. Nije isključeno, da su takvi došli na mrtvu točku, jer im se izgubio krivo postavljeni ili nesvjesno predviđeni cilj. Nije isključeno, da se takav nije mogao zaustaviti na bilo kojoj konkretizaciji osobnog ideala u okolini, gdje je dotični živio.

Jednostrani i polovični samoodgoj zapravo je najčešći u samoodgojnoj praksi. Jednostranost mu je svojstvena, jer je uskog vidokruga ili zbog toga što je sklon mirovanju. Tako odgojeni ljudi zadovoljni su, ako s onim što su postigli, mogu udobno živjeti. Nikako se ne žele izdići iznad prosjeka. Velike ih nevolje bace ispod prosjeka, a samo izuzetno se dignu na visinu, koju su prije možda i prezirali.

Recidivni samoodgojitelji prihvaćaju svom iskrenošću samoodgojnu praksu i to zbog nesnosnog stanja u kojem se nalaze. Vide punu nemogućnost da tako može i smije ići dalje. Tada im se dogodi da opet padnu u svoju staru bolest. Spoznaja se obnavlja, oni se vraćaju starim odlukama i t.d. Nekada se sretnim slučajem nađu pred pravom konverzijom cijelog svog bića, i tada za njih počinje nov život. U taj bismo tip ljudi mogli uvrstiti sv. Kamila de Lellis.

Samoodgojni talenat redovito izlazi kao samak u arenu samoizgradnje. Ako za ikoga, a ono za njega vrijedi Pavlova: Sve kušajte, što je dobro zadržite (I. Sol. 5, 21). Velik interes, budno opažanje, pravilno samopromatranje, tiha radost nad uspjesima, bez potištenosti u razočaranjima, uvijek spreman da slijedi glas savjesti, potpuna samostalnost i svijest odgovornosti, sve su to značajke čovjeka, koji nije naučio gubiti vrijeme u bilo što. Njemu se teško dogodi, da bi dvaput upadao u bilo koju grublju pogrešku nakon što je opazio njezine posljedice. Ako ustraje u svojem samoodgoju, a da nema nikakve veće pomoći svoje okoline ili bilo s koje druge strane, on će se ustaliti na nekoj višoj razini, ali do ličnosti, koja je cjelovita i uravnotežena, jedva će doprijeti, jer redovito oni nemaju tako usmjeren odgoj, koji bi ih izravno vodio u samoodgoj i postavio nužne temelje pravilnoj samoizgradnji.

Samoodgojni geniji imaju sve što i talenti, a povrh toga pravilan odgoj i svestrano uvodno vodstvo u samoodgoj, a iznad svega još potrebnu invenciju, da gotovo neprevarljivom sigurnošću počinju, nastavljaju i vode samoodgoj k njegovim vrhuncima s najvećim uspjesima. To nijesu vanjski uspjesi, barem ne redovito. Pače tu može biti i niz vanjskih udaraca, ali ideal za kojim su pošli, njima je time mnogo bliži. Tako na pr. sv. Pavao: Njemu je sve u očinskoj vjeri postalo štetnim, što je do nedavna držao kao čistu dobit. "Jer sve držim za štetu prama prevažnoj spoznaji Isusa Krista, Gospodina svojega, radi kojega sve izgubih i smatram za blato, da Krista steče[m] (Filip. 3, 8). Kod genija je ideal ne samo jasan i već i sveobuhvatan. Njihova je ličnost zadržala sve svoje individualne oznake, probila se do cjelovitosti, ostvarila uravnoteženu ličnost. Promatrajmo za čas sv. Pavla. Čovjek, koji je upućen u svu rimsko-helenističku kulturu, poznavao je njihovu filozofiju, literaturu, zakonodavstvo, a ne manje i judaizam sa svim nje-

govim tradicijama. Ali još nije bilo ravnoteže cjelovitosti. Kada je upoznao Isusa Krista upoznaje svoj ideal, ulazi u završnu fazu svoje cjelovitosti, dobiva punu ravnotežu i prelazi k vrhuncima slobodne ličnosti.

Pavao je prošao svoju samoodgojnu školu u damaščanskoj pustinji i po svoj prilici kroz nekoliko godina u svojem rodnom gradu. Kontemplativna je duša Pavlova veličine mogla kroz to vrijeme sakupiti ono, od čega zapravo živi kršćanstvo i moderna teologija.

6. Samoodgojna obaveza.

Samoodgoj nije nešto, što se može prepustiti talentima i genijima na tom području. Ako je svrha odgoja, da osamostali odgajanika, kako bi se na pr. plemenito znao služiti svojom slobodom, tada je pitanje samoodgoja ne samo stvar onoga, koji je ostao lišen takove pomoći, već i onoga osamostaljenog. Jer onim časom, kada mi prestajemo sa samoodgojnom praksom, mi ne ostajemo na istoj visini do koje smo se uspeli, već tu također djeluje zakon teže-mi padamo. Ovo je i konačno razjašnjenje, zašto su mnogi koji su pošli iz nekih ustanova i svima poglavarima ostavili najbolje nade, ili zadali najbolja obećanja, kasnije to posvema odbacili i srozali se ispod prosjeka. Život je nažalost pokazao ne kakvi su bili nekada, već kakvi su postali. Ne želimo poreći, da nije moglo biti u njihovu odgoju nikakovih pukotina, i da je lanac toliko jak, koliko je izdrživa njegova najslabija karika. Međutim pravilan samoodgoj nalazi pukotine kod sebe i nastoji ih odstraniti. Samoodgoj obvezuje sve ljude kroz čitav život, barem od časa, kada su postali samostalni. Ipak ne obvezuje sve poedjenako i jednakom težinom odgovornosti, ako ga djelomično zanemare. Najviše obavezuje one osobe, koje bilo na koji način t.j. bilo po svojoj prirodnoj misiji (roditelji ili njihovi zamjenici), bilo po povjerenoj im dužnosti imaju zadaću ne samo obrazovati već i odgajati mladež. Razumije se, da bi tu samoodgojni talenti, a pogotovo geniji imali zahvalnije polje rada, premda ne moramo uvijek očekivati, da samoodgojni talenat ili čak i genij mora biti nedostiživi odgojitelj. Ipak će njihov rad biti uvijek nad prosjekom, a iskustvo i osobna vrijednost učitelja i odgojitelja je nešto, što samo sobom nosi autoritet i pomoć besprijekornog primjera. Međutim mi imamo malo samoodgojnih genija i talenata, daleko manje nego li to nastava i odgoj uopće zahtijevaju. Stoga se moramo zadovoljiti odgojiteljima, koji istina samoodgojnu praksu ne zanemaruju, ali u njoj nemaju vidljivih uspjeha, jer upadaju u svoje mane protiv kojih se nastoje boriti. Oni mogu imati i smisao za pogreške svojih odgajanika, da se lakše užive u njihove nedostatke, svestranije ih razumiju i pravilnije vode, nego bi to bilo, kada se uopće ne bi brinuli oko svojeg samoodgoja.

Razumije se samo po sebi, da polovični samoodgojitelji koji za neko područje samoodgoja pokazuju razvijeni smisao, ali za drugo ili čak više drugih nikakav smisao i to prema drugima ističu jasno riječima ili bilo kakvim omalovažavanjem - ne mogu imati ili barem nikako ne bi smjeli imati udio u odgoju drugih. Oni zapravo sablažnjuju i vode na stranputicu one, kojima bi trebali davati samo najbolji primjer. Što vrijedi za samoodgojne poluvičnjake to vrijedi i za samoodgojne nihiliste. Oni su prava kuga za svaki pozitivni odgojni rad.

Iz svega se vidi da samoodgojnim podhvatima uz razmjeran napor, uz potreban i dragocjen rad, dolazimo do najviših uspona u dostojanstvu čovjekovu - do ličnosti. Već bi samo taj razlog bio dovoljan, da nas pokrene na sustavan rad oko samoodgoja, jer se radi o našoj punini bića. Ako se usto još sjetimo, da bez samoodgoja upravo nema i ne može biti pravilnog odgoja drugih, time dolazimo do vrlo važne činjenice, da samoodgoj u odgojnim problemima, nema sporednu važnost ili u dobrohotnijem prosuđivanju nije neki predmet raskoši, već središnja odgojna tema, bez koje će biti teško, pa i nemoguće trajnije rješavati probleme naraštaja, koji su pred nama i koji imaju doći.

O. A. M. D. G. E. B. M. V.

L I T E R A T U R A

Allers,Rudolf, Das Werden der sittlichen Person. Wesen und Erziehung des Charakters, Freiburg im Breisgau 1929.

Allers,Rudolf, Sexualpädagogik. Grundlagen und Grundlinien. Salzburg-Leipzig 1934.

Beeking,Josef, Grundfragen der Erzieherischen Führung, Einsiedeln-Köln 1940.

Beeking,Josef, Geheimniss der christlichen Erziehung, Einsiedeln-Köln 1940.

Bopp,Linus, Weltanschauung und Pädagogik. Eine grundsätzliche und eine zeitgeschichtliche Untersuchung,Paderborn 1921.

Bopp,Linus, Jugendalter und sein Sinn,Jugendkunde zur Grundlegung der Jugendführung$^{2-3}$,Freiburg im Breisgau 1927.

Bopp,Linus, Wir sind die Zeit. Zur Katholischen Zeit-,Menschen- und Lebenskunde, Freiburg im Breisgau 1931.

Burgardsmeier,Alfred, Religiöse Erziehung/I.Die ewigen Wahrheiten im Erziehungswerk, Paderborn 1937.

Dumin-Borkowski, Stanislaus, Reifendes Leben. Ein Buch der Selbstzucht für die Jugend,Berlin-Bonn 1922.

Dupanlopp,Felix Antoine Philibert, De l' education^{13}, tri sveska, Paris 1903.

Erskine Stuart,Janet, L'education des jeunes filles catholiques^{2}, s eng. prev. A.Rosette, Paris 1914.

Foerster,Friedrich Wilchelm, Scule und Charakter^{14},Zürich 1920.

Foerster,Friedrich Wilchelm, Erziehung und Selbsterziehung, Zürich 1919.

Foerster,Friedrich Wilchelm, Jungendseele ,Jugendbewegung, Jugendziel, Erlenbach-Zürich 1923.

Göttler,Joseph, System der Pädagogik im Umriss^{6},München 1932.

Hoffmann,Jakob, Handbuch der Jugendkunde und Jugenderziehung^{2}, Freiburg im Breisgau 1922.

Kötter,Elisabeth, Weg des Kindes zu Gott.Anleitung zur religiösen Führung des Kindes^{2}, Freiburg im Breisgau 1941.

Krus,Franz S.J. Pädagogische Grundfragen^{2},Innsbruck 1920.

Küble,Philipp S.J.,Gesundheit,Leistung und Erfolg. Grundsätze der Körperbildung,Praktisches System für Männer nach Wiliam Lockington S.J., Innsbruck-Wien 1938.

Ispovijesti svetog Augustina knjiga I-X, preveo i uvod napisao dr.Andrija Živković,Zagreb 1930.

Künkel,Fritz,Einführung in die Charakterkunde^{8},Leipzig 1939.

Laveille,Sainte Therese de l'Enfant-Jesus(1873-1897). D'apres les documents officiels du Carmel de Lisieux, Lisieux 1925.

Lecensier,A., L'Education de la Jeune Fille par elle-meme, Lille-Paris-Bruges-Bruxelles 1[illegible].

Lindworski,Johannes, Willensschu[illegible], Paderborn 1932.

Lindworski,Johannes, Psychologie des Aszese. Winke für eine psychologisch richtige Aszese^{2},Freiburg im Breisgau 1936.

Lindworski,Johannes, Wertlehre und Religionspädagogik, u "Zweiter Katechetischer Kongres München 1928",Donauwörth 1928.

Litt, Theodor, "Führen" oder "Wachsenlassen", Eine Erörterung des pädagogischen Grundprobleme[2], Leipzig Berlin 1929.

Matičević, Stjepan, Odgajateljski čin.

Meier, Josef, Ich meistere das Leben. Ein Handbuch jungmännlicher Charakterbildung und Persönlichkeitserziehung[4], Luzern 1943

Meier, Josef, Reinheit und Reife. Ein Jungmännerbuch vom Streben nach sittlicher frösse und Persönlichkeitsvollendung, Luzern 1943.

Mladenović, Vojislav, Opšta pedagogija, Beograd (nema godine).

Muckermann, Hermann, Kind und Volk. Der biologische Wert der Treue zu den Lebensgesetzen beim Aufbau der Familie (I. Teil, Vererbung und Auslesse), Freiburg i. Breisgau 1924.

Müller-Freienfels, Richard, Kindheit und Jugend Artung und Entwicklung des Werdenden Menschen, Leipzig 1937.

Olgiati, Francesco, I nostri giovani e la purezza Brami di vita ed esperienze personalilo, Milano 1938.

Petz, Vlado, Problem kazne u odgoju, u "Kršćanska škola" 1939., br. 5-6.

Pfliegler, Michael, Die pädagogische Situation Gendaken zur Gegenwärtigen Lage religiöser Erziehung, Innsbruck 1932.

Pfliegler, Michael, Pravi trenutak, preveli Vilim Keilbach i Zvonimir Pinterović, Zagreb 1944.

Pio XI., Divini illius Magistri, AAS XXII(193o.)

Roos, Joseph, Erziehung zur katholischen Gesinnung im Rahmen des Religionsunterrichts des Volkschulalters (in die Anlehnung an die pädagogische Wertlehre), Bonn 1933.

Schaummann, Ruth, Die Geheimnisse um Vater Titus. Ein Geistliches Jungendbuch mit bildern und Zeichnungen der Erzählerin, Kevelaer (Rheinland) 1938.

Schmidt, Hermann, Organische Aszese. Ein zeitgemässer, psychologisch orientierter Weg zur religiösen Lebenstaltung[3], Paderborn 1939.

Schneider, Friedrich, Katolische Familienerziehung[4], Freiburg im Breisgau 1941.

Schneider, Friedrich, Deine Kinder und Du. Siebzig erläuterte Falscher und Richtiger Kindererziehung für die Hand der Eltern und Erzieher[2], Freiburg im Breisgau 1939.

Schneider, Friedrich, Die Selbsterziehung. Wissenschaft und Uebung, Einsiedeln-Köln 1936.

Schneider, Friedrich, Praxis der Selbsterziehung, Einsiedeln-Köln 19

Seemann, Margarete, Gipfeloben Roman, Heidelberg-München-Innsbruck 194o.

Spranger, Eduard, Oblici života. Duhovnoznanstvena psihologija i etika ličnosti, preveo Vladimir Filipović, Zagreb 1942.

Spranger, Eduard, Psychologie des Jugendalters[8], Leipzig 1927.

Škreblin, Ivan, Ideali i krize srednjoškolske mladeži, Zagreb 1942.

Škreblin, Ivan, Srednjpškolci i vjeronauk, u "Život" 1943. br. 3-4.

Toth, Tihamer, Jugendseelsorge[2], Paderborn 1933.

Van Acken, Bernhard, Rechtes Verstehen. Eine praktische Hilfe zum besseren Verständnis der Menschen und ihrer Handlungen, Kvelaer 1937.

Wunderle, Georg, Glaube und Glaubenszweifel moderner Jugend, Düsseldorf 1932.

K A Z A L O

Strana

UVOD

A. N J E G A

I. PREDŠKOLSKO DIJETE

1. Dijete kao osoba 1
2. Ishrana. 2
3. Odijevanje. 3
4. Osvajanje prostora i snalaženje u vremenu. . 4
5. Fabuliranje. 4
6. Igra. 5
7. Doživljaj granice. 6
8. Religiozno privikavanje. 7
9. Vjerski odgoj. 7
10. Prkos. 7
11. Razmaženost. 9
12. Bojazni. 11
13. Enuresis. 13
14. Kazna. 14

II. ŠKOLSKO DIJETE

15. Ulazak u kulturu. 15
16. Dječji moral u pučkoj školi. 17
17. Držanje djevojčica. 18
18. Dječja pobožnost. 19

III. PREDPUBERTETNO DOBA

19. Značajke. 21
20. Knjiga i štivo. 22
21. Sabiranja. 22
22. Prijateljstva. 22

IV. PUBERTETNO DOBA

23. Teškoće. 23
24. Otkrića. 23
25. Zvanje. 24
26. Šport. 24
27. Čudoređe. 26
28. Vjera. 27

R. V O D S T V O

Uvod. 31
1. Cilj odgoja. 32
2. Voditeljski čin. 33
3. Razumijevanje. 36
4. Pogreške u odgojnom vodstvu. 37
5. Seksualni odgoj. 42
6. Odgoj značaja. 46
7. Voditeljski tipovi. 47

C. S A M O O D G O J

1. Pojam, mogućnost i oblik samoodgoja. 50
2. Ljudska dob i samoodgojna nastojanja. 53
3. Katolicizam i samoodgoj. 53
4. Smjernice samoodgojne prakse. 55
5. Samoodgojni tipovi. 60
6. Samoodgojna obaveza. 62